SAYI 25
1987

• TMMOB • ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI YAYIN ORGANI •

TARIM VE MÜHENDİSLİK

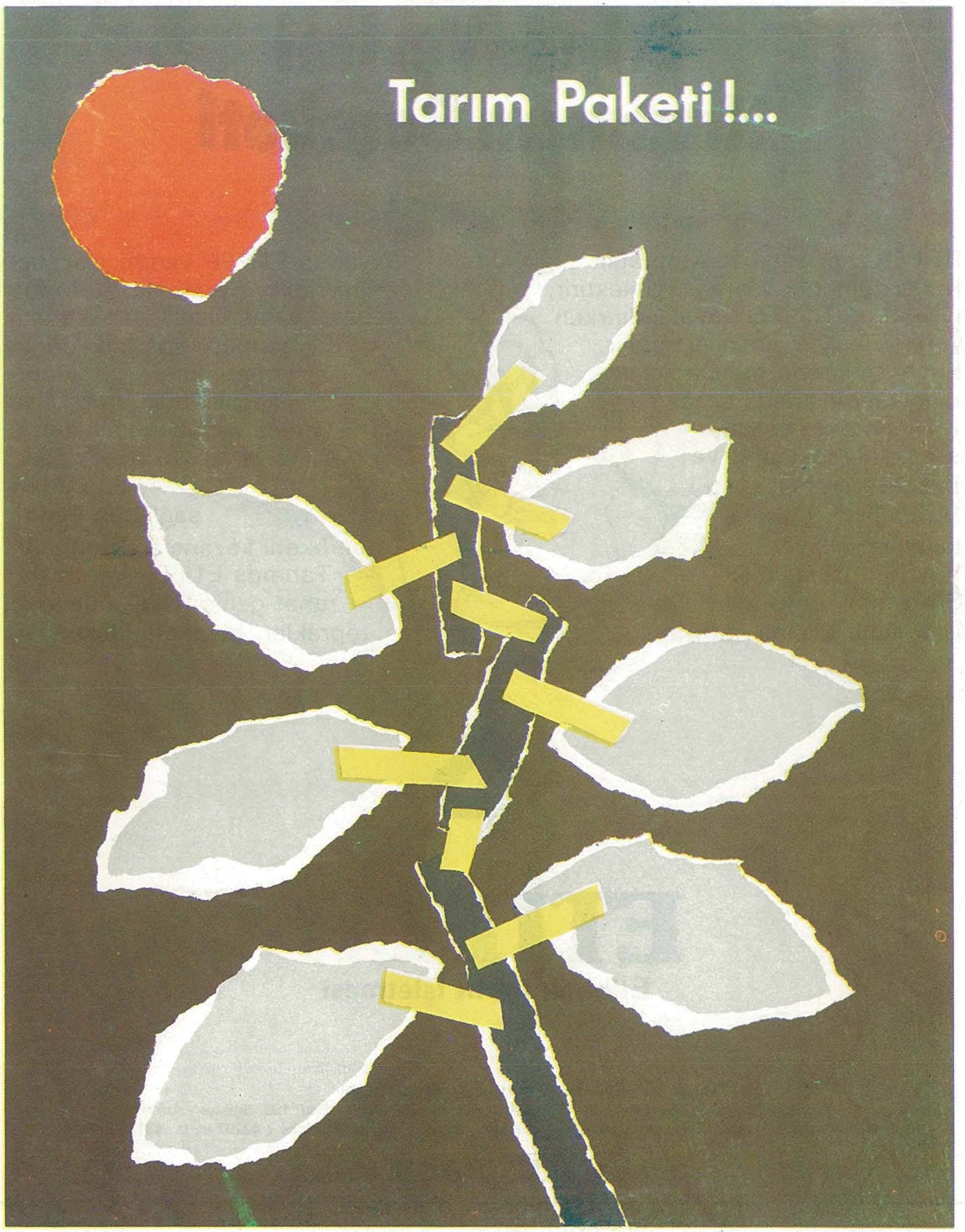

Tarımda Etiper Verimi Kazancın Bereketi

ETİPER, her aşamada toprağın sağlığıdır. Kullanıldığı her toprağı yenileştirir, iyileştirir. Toprağı havalandırırken yeterli oksijen almasını sağlar. Etiper bitkinizin günlük sıcaklık dalgalanmalarında en az etkilenmesini sağlar, sterildir yabancı ot ve haşere taşımaz. Hafifliğiyle, toprağın kullanım alanını büyütür, rahatlatır. Su tutma kapasitesiyle eşsizdir, istenildiği oranda su tutar.

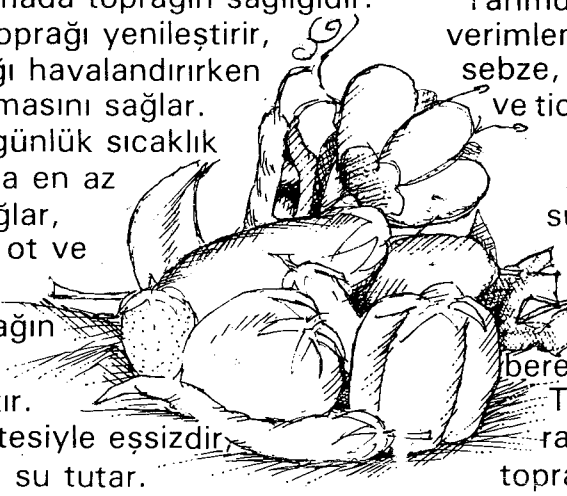

Tarımda ETİPER verimi, kazancı verimlendirir: Seralarda, turfanda sebze, kesme çiçek, nitelikli çim ve ticari amaçlı süs bitkilerinin yetiştirilmesi, çiçeklerin sağlıklı büyümesi, kısa sürede verimlendirilmesiyle maliyet düşer, topraktan sağlanan verim, bereketli kazançlara dönüşür. Tarımda ETİPER verimiyle, rahat geniş havalandırılmış topraklar, bereketli kazançlar.

ETİPER

Etibank Perlit İşletmesi

Etibank Perlit İşletmesi
Posta Kutusu 1, Telefon: 14 04 47
Cumaovası - İZMİR Teleks: 52500 etit tr. (Etiper)

Etibank Genel Müdürlüğü
Cihan Sok, No: 2 Posta Kutusu: 195 Sıhhıye - Ankara
Telefon: 29 68 00 (30 Hat) Teleks : 42207 eti tr - 43125 ebnk tr.

ETİPER bir ETİBANK ürünüdür

ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI
Adına Sahibi
Şerafettin TAV

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Erdinç ÇINAR

YAZI YAYIN KOŞULLARI

Yazılar, dosya kağıdına, daktilo ile seyrek satırla iki kopya olarak yazılmalı, yazı özeti, yazarın kısa özgeçmişi, adres ve telefonları ile birlikte gönderilmelidir.
Yazı eki olan fotoğraflar net ve temiz olmalı, grafik ve şekiller basım için aydınger ya da beyaz kağıda rapido ile çizilmelidir.
Özgün ve derleme yazılarda yararlanılan kaynaklar çeviri yazılarda ise çevirinin yapıldığı kaynak belirtilmelidir.
Gönderilen yazılar yayınlansın ya da yayınlanmasın yazarına geri verilmez.
Özgün ve derleme yazılarda fikir ve görüşler yazarına, çeviriden doğacak sorumluluk ise çevirene aittir, Ziraat Mühendisleri Odası'nı ve Tarım ve Mühendislik Dergisi'ni hiçbir şekilde bağlamaz.
Yayın Kurulu, gönderilen yazılar üzerinde gerekli gördüğü düzeltmeyi yapmaya yetkilidir.
Dergide yayınlanmış yazılar kaynak göstermek koşulu ile başka yayın organlarında yayınlanabilir ya da aktarılabilir.

ABONE KOŞULLARI

Ziraat Mühendisleri Odası'nın Türkiye'deki üyelerine parasız gönderilir.
Bir adet dergi bedeli 300.- TL. bir yıllık abone bedeli 1200.- TL. dir.
Ziraat Fakültesi öğrencilerine % 50 indirim yapılır.

YÖNETİM YERİ
Ziraat Mühendisleri Odası
Konuk Sok. 4/ 3 Kızılay — ANKARA
Tel: 125 05 55 — 118 31 15

Banka Hesap No:
İş Bankası Maltepe Şb. : 847/ 0
Ziraat Bankası Kızılay Şb. 1217

REKLAM FİYATLARI VE KOŞULLARI

Arka Dış Kapak	: 200.000.- TL.
Ön İç Kapak	: 170.000.- TL.
Arka İç Kapak	: 150.000.- TL.
İç Sayfa	: 100.000.- TL.
1/2 Sayfa	: 70.000.- TL.
1/4 Sayfa	: 50.000.- TL.

Bu fiyat siyah - beyaz baskılar için geçerlidir.
İç ve dış kapaklarda renkli baskı istenilebilir.
Ek renk kullanıldığında her ek için 20.000.- TL. ek ödeme yapılır.
Derginin sayfa boyutları 20 x 27 cm. dir.
Reklam filimlerinin hazırlanmasında bu boyutların göz önüne alınması ve filimlerin pozitif olması gerekir. Sürekli reklam yayınlanması isteklerinde % 20 indirim yapılır.

ÜÇ AYDA BİR YAYIMLANIR.
Kapak: Savaş Çekiç
Ofset Hazırlık: Uyarı Ajans — 230 08 59
Baskı: Yorum Basın Yayın San. Ltd. Şti.

229 61 20

• TMMOB • ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI YAYIN ORGANI •

TARIM VE MÜHENDİSLİK

SAYI: 25/ 1987

İÇİNDEKİLER

Yorum 2

Tarımsal Araştırma Sorunları
Dr. Tayfun Özkaya 5

Tarımsal Kalkınmanın Önemi ve
Toplumsal – Kültürel Gerekleri Işığında GAP
Prof. Dr. Özer Ozankaya 8

Türkiye'de Ormansızlaşmanın Temelleri
Dr. Yücel Çağlar 12

Gıda Kirlenmesi ve Toplum Sağlığı Açısından
Olası Sakıncalar
Doç. Dr. Atillâ Konar 18

Bilirkişiliğin Hukuksal Yönü
Muzaffer Tosun — Hikmet Soya 25

Yönetmelik 28

Basından 29

Basın Açıklaması 31

Bir Sempozyum 33

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası
Sosyal Çalışmaları 34

Oda Haberleri 34

Yitirdiklerimiz 34

Yeni Yayınlar 34

YORUM

Dönem dönem yoğunlaşan tartışmalara konu olan AET'ye üyelik meselesi geçtiğimiz günlerde, Türkiye'nin AET'ye tam üyelik başvurusu ile yeni bir aşamasına ulaştı. Bu başvuru ile toplumun çeşitli kesimlerinde , "olmalı mı? ", yoksa " olmamalı mı?" sorularına cevap aranmasından, başvurunun ciddiyetine kadar uzanan bir alanda yoğun tartışmalar yeniden gündeme geldi.

Geniş bir alanı kapsayan ve toplumun çeşitli kesimlerini etkileyecek, çok yönlü sonuçlar doğuracak böyle bir karar, Türkiye tarımı açısından değerlendirildiğinde, Ülkemiz ile AET ülkeleri tarımı ve kırsal alanı arasındaki büyük farklılıklar hemen göze çarpmakta ve kuşkular yaratmaktadır. Sanayileşme sürecini tamamlamış ekonomilerinde tarımın ağırlığı az olan bu ülkelerle; ekonomisi hala tarıma dayalı olan ve tarım sektöründeki çarpık yapının sorunlarını çözememiş, doğal koşulların hala büyük ölçüde yönlendirdiği bir verimlilik düzeyine sahip ülkemizin, bir çatı altında ve aynı koşullar altında yer alması pek gerçekçi bir yaklaşım gibi gözükmemektedir.

Gerek tarımda kullanılan teknik kapasite gerekse, verimlilik yönünden ülkemiz AET ülkelerinin hiçbirisi ile kıyaslama kabul edebilecek düzeyde değildir. Bunu daha iyi anlayabilmek için hayvansal ve bitkisel ürünlerin verimlerine bir göz atmamız yeterli olacaktır. Örneğin: sağmal inek başına üretilen ortalama yıllık süt miktarı ülkemizde 581 kg/ iken, Belçikada 4027 kg., Danimarka'da 5370 kg. vb.; Ülkemizde sığırlarda ortalama karkas ağırlığı 84 kg. iken, yine Belçikada 283 kg.. Danimarka'da 226 kg.dır. Bitkisel ürünlere örnek olabilecek buğdayda ise durum yukardakilerden farklı değildir. Ülkemizde ortalama buğday verimi 1909 kg/ ha iken, Belçika'da, 6856 kg/ ha ve yine Danimarka'da 7332,3 kg/ha'dır. Görüldüğü gibi tarımsal ürünlerde AET ülkelerinin 1/5 seviyesinde verimliliğe sahip olan ülkemizde kırsal alandaki sosyal yapının incelenmesinde de benzeri bir tablo ortaya çıkacaktır.

Halen toprak reformunun yapılıp, yapılmayacağı; nasıl yapılacağına ilişkin tartışmaların sürdüğü, ülke tarımına hizmet vermesi beklenen bakanlık kuruluşların sürekli şekil ve yön değiştirdiği, bilinçli ve örgütlü

bir üretimi hedefleyen tarımsal üretim planlamasının gerekliliğinin reddedildiği, bu çerçeve dahilinde tarladan tüketiciye kadar tüm tarım ve tarım ürünleri sorunlarının giderek daha da yoğunlaştığı bir ülkenin AET'ye tam üyelik başvurusunun gerçekçilik kazanması, varolan bu tablonun değiştirilmesini sağlayacak, planlı, örgütlü ve ciddi çalışmaları gerektirmektedir. Aksi takdirde AET'ye üyelik konusunun gerçekçilik kazanması ne ülkemiz, nede başvuruyu kabul edecekler açısından beklemek ve bu konuda tartışmak hayalcilikten ileri gitmeyecektir.

***

Ülkemiz tarım sektöründe gittikçe ağırlaşan koşullara ve karmaşık sorunlara ilişkin sıkıntılarımızı ve arka arkaya alınan günlük kararlar ile tarım sektöründeki sorunlar yumağının daha da karışacağını, bu durumdan köklü ve planlı çalışmalar ile kurtulunabilineceğini sürekli vurguladık. Ancak varolan darboğazlar kısa vadeli çözümler bulma anlayışı hiç değişmedi. Bunun en son örneğini tarım sektörüne 300 milyar lira civarında destek sağlayacağı ileri sürülen ve kamuoyuna "Tarım Paketi" adı altında sunulan uygulamayla gördük. Gerçekten ülkemiz tarımının sorunları bu ve benzeri paketlerle çözümlenebilecek gibi midir? Paketi hazırlayanlar ve uygulayamaya koyanlar buna inanıyorlar mı? Yoksa bu paketle gittikçe artan hoşnutsuzlukları şimdilik frenlemeye mi çalışıyorlar?

Büyük bir çoğunluğu kendi geçimini sağlayacak kadar ürünü zorlukla elde eden, aracının tefecinin elinde oyuncak olan, ürününü daha üretime başlamadan borcu karşılığında tüccara kaptıran küçük işletmelerimize bu paketin sağlıyacağı yararlar kuşkuludur. Kaynağı belli olmayan, hedefsiz ve proğramsız olarak ortaya atılan bu paket, üreticimizin bir cebine koyup, öbür cebinden almaktan öteye geçmeyecek bir göz boyamadır. Tarımsal yapıdaki sorunların bu tür uygulamalarla çözülemeyeceği inancıyla daha nice Tarım Paketlerine! diyoruz.

Türkiye Tarımsal üretimi ve tarımsal yapısından birinci derecede sorumlu olan Tarım Orman Köyişleri Bakanlığındaki reorganizasyon dörtyıldır sürmesine rağmen bir türlü tamamlanamamasının yanı sıra, önceleri alkış tutarak bu işi gönülden destekleyenleri bile rahatsız edecek seviyelere ulaştı.

Odamız reorganizasyon uygulamasının ilk açıklandığı günlerden itibaren bu çalışmanın pratikte yaşayabilirliği olmayan, belirli temellere oturmayan plansız, ben yaptım oldu anlayışının ürünü olan ve Tarım Bakanlığı il ve ilçe örgütlerini havada bırakarak, yetki ve sorumluluk kargaşası yaratacak bir niteliği olduğunu vurgulamıştı. Gerek Oda dergimizde gerekse çeşitli platformlarda bu uygulamanın eksikliklerini, ilerde ortaya çıkaracağı sorunları yetkili mercilere iletmeye çalışmış, işe göre adam değilde, adama göre iş uygulamasının durdurulmasını istemişti. Bugün, adama göre yeteri kadar iş bulunamadığından yakınan bir kısım meslektaşlarımız, bundan duydukları hınç nedeniyle diğer kardeş meslek gruplarına çatmaya yarayacak düzeyde haykırmakta, mesleğe sahip çıkma görüntüsü altında, geçmişte alkış tuttukları bu uygulamanın sorumluluklarından kaçmaya çalışmaktadırlar.

Yıllardır ülke tarımına hizmet veren Ziraat Mühendisi, Veteriner, Orman Mühendisi, Ziraat Teknisyeni, Hayvan Sağlık Teknisyeni, Ev Ekonomisti vb. çeşitli meslek grupları hiç bir zorlama ve baskı olmaksızın, pratikte yarattıkları centilmenlik ruhu ile bir diğerinin yetki alanına girmeksizin, her biri kendi ve diğer meslek gruplarının yetki, bilgi ve deneylerine saygı göstererek çalışmışlardır.

Birbirine çok yakın ve sürekli olarak beraber çalışan bu meslek grupları reorganizasyon uygulaması ile,her biri kendi konusu dışındaki alanlarda, bilgi ve deneylerinin dışında çalışmak zorunda kalmışlar, birbirlerini ezmeye ve kendilerini ispat etmeye çalışmak gibi zorunlu bir havaya girmişlerdir. Bunun sonucunda il ve ilçe örgütlerindeki birçok çalışmalar durmuş, kişiler birbirleriyle uğraşmaya başlamışlardır. İşte Tarım Bakanlığındaki reorganizasyonun tek başardığı şey bu olmuştur.

Yine reorganizasyon sonucunda ne olduğu belirsiz bir hale getirilerek ortadan kaldırılan Araştırma Enstitüleri bugünlerde, reorganizasyon ruhuna uygun olarak gizli kapalı bir şekilde kimin, nasıl, neye dayanarak yaptığı bilinmeyen bir çalışmayla yeniden düzenlenmektedir. 1.5.1987 tarihinde faaliyete geçirilen 41 adet Konu Araştıram Enstitüsü ve 7 adet Merkez ve Havza Araştırma Enstitülerindeki teknik eleman ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Ankara'ya çağrılarak 11 - 12 Haziran tarihlerinde mülakatları yapılan 300'den fazla teknik ve sağlık sınıfı elemanı hangi ölçülerle seçilmiş ve neye dayanarak bu elemanlar çağrılmıştır? Tarımın her alanında, kendi konularına ilişkin bilgi üreten, yaptığı denemelerle Türkiye tarımının değişik sorunlarının çözümünde yol gösterici niteliğe sahip olması gereken bu kuruluşların, deney, bilgi ve mesleki yönden kendini ispat etmiş, araştırmacı bir niteliğe sahip, seçkin elemanlardan oluşması gerekirken, genel bir duyuru yapılmaksızın, yine adam için iş anlayışının bir ürünü olan yapılan uygulama ile Araştırma Enstitülerindekadrolaşma hedeflemiş, bu kuruluşlar gerçek amaç ve niteliklerinden uzaklaştırılmışlardır. Bu uygulama ile enstitülerin sonuda, reorganizasyondan farklı olmayacaktır.

Tarım alanında çalışan, meslek onurunu, Türkiye tarımının ve tabii ki kendi mesleğinin geleceğini düşünen, başta kendi meslektaşlarımız olmak üzere tüm meslek gruplarını sonu şimdiden belirli bu uygulamaya karşı uyarıyor ve içinde karşı çıkmaya davet ediyoruz.

Saygılarımızla

TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI
YÖNETİM KURULU

Tarımsal Araştırma Sorunları

Dr. Tayfun ÖZKAYA
Ege Üniv., Ziraat Fak., Tarım Ekonomisi Bölümü

2000'li yıllara yaklaştığımız şu dönemde gelişmiş, sanayileşmiş ülkeler bilgi toplumu olma yönünde büyük aşamalar kaydetmektedirler. Bilgiyi en hızlı üreten ve topluma en hızlı bir biçimde yayabilen toplumlar 21. yüzyılda en ileri toplumlar olacaklardır. Bu konuda gelişmiş ülkeler karşısında aşağılık kompleksine kapılmak ve sürekli bağımlılığı kabul etmek, geri kalmayı kabul etmek demektir. Bu ise ATATÜRK'ün "Çağdaş Uygarlık düzeyine ulaşma ve geçme" hedefi ile açık bir çelişki oluşturacaktır. Gelişmiş ülkelerle karşılaştırılırsa, ülkemizdeki araştırıcı ve Ziraat Mühendisi sayısı azdır. Ancak, yeterince etken çalışmayan bir araştırma, yayım ve eğitim sistemi ile mevcut araştırıcı ve uygulayıcı düzeyi bile fazla görülmektedir. Ziraat Mühendislerine iyi bir eğitim verilir, yüksek düzeyde, etkili araştırmalar yapılır ve bu bilgiler etken bir yayım sistemi ile üreticilere iletilirse, oluşacak hızlı gelişme, teknik elemanların istihdam sorununu çözümleyecektir. Sayılan sistemler etken çalışmaz ise - kanımızca şimdiki durum böyledir - ekonomik bunalım dönemlerinde her üç sisteme de ayrılan kaynaklar kısıtlanacaktır. Bu ise teknik eleman işsizliği demektir.

Bir ülkede teknolojik düzey iki şekilde yükseltilebilir: Teknoloji transferi ve teknoloji üretimi. Her ülke çeşitli oranlarda her iki yolu da kullanır. Akıllıca kullanılırsa teknoloji transferinden de büyük ölçüde yararlanılır. Teknoloji ya yalın olarak bilgi şeklinde, ya da ürünlere, materyallere yedirilmiş olarak transfer edilir. Örneğin, tarla balıkçılığı konusunda ülke dışındaki kuruluş ve uzmanlara proje yaptırılması, uzman getirilmesi, know - how ödenmesi veya materyale yedirilmiş olarak melez tohum ithali teknolojisi transferidir. Ülke içinde araştırmalarla yeni teknikler ve üstün verimli tohumlar üretilmesi teknoloji üretimidir. Her ne kadar teknoloji transferi yararımıza olarak kullanılabilirse de bunun da bir bedeli vardır. Bu teknolojiyi satanlar, bunun karşılığını şöyle veya bölle en yüksek düzeyde almak isterler. O halde uzun vadede bir ülkenin kaderini belirleyen, onun teknoloji üretebilme gücüdür. Araştırmaya daha fazla kaynak ayırmak ve bundan çok daha önemli olmak üzere araştırma kurumlarının daha etken, verimli çalışmalarını sağlamak zorunludur.

Bu bildiride tarafımızdan yapılan bir araştırmanın sonuçlarından yararlanarak konu incelenmiştir.

Araştırma kuruluşlarının ve araştırmacıların sorunlarını ortaya koyabilmek amacı ile İzmir'de bulunan tarımsal araştırma enstitüleri ile Ziraat ve Gıda Fakültelerinde, 1982 Nisan'ında bir araştırma yürütülmüştür. Araştırmacıların % 10'u ile görüşmeler yapılarak yapı ve sorunları ortaya konmaya çalışılmıştır. Geçen süre içinde durumun çok fazla değişmediği ileri sürülebilir. Hatta bazı sorunların daha da ağırlaştığı gözlemlenmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Gerek fakülte, gerekse araştırma enstitülerinde bulunan araştırıcıların önemli bir oranı, fakültede eğitim gördüğü bölümün dışında bir bölümde çalışmaktadır. Bu oran araştırma enstitülerinde biraz daha yüksektir (Tablo 1). Bu durum araştırıcıların bir kısmının yetersiz bilgi ile çalışma hayatına başlamalarına yol açmaktadır. Birçok araştırıcı daha önce başka illerde ve başka kurumlarda, son çalıştığından farklı bir disiplinle çalışmıştır. Araştırma enstitülerinde çalışırken de disiplin değiştirenlere rastlanılmaktadır. Araştırma enstitülerinde çalışanların, ortalama olarak tüm hizmet süresinin % 14'ü araştırma kurumlarının dışında geçmiştir.

Tablo 1. Araştırıcıların Eğitim ve Önceki Çalışma Yerleri ile ilgili Bilgiler.

	Ziraat Fakültesi Gıda Fakültesi	Araştırma Enstitüleri	Genel
Halen fakültede eğitim gördüğü bölümden farklı bir bölümde çalışanlar (%)	23	29	26
Eğitim dahil şimdiye kadar çalışılan disiplin sayısı	1,50	1,52	1,51
Şimdiye kadar çalışılan il sayısı	1,68	1,86	1,77
Şimdiye kadar çalışan kuruluş sayısı	1,68	2,10	1,88
Araştırmada geçen hizmet süresinin toplam hizmet süresindeki payı (%)	95	86	91

Araştırma enstitülerinde çalışanların yabancı dil bilgilerinin düzeyi, ingilizce bilenlerde iyiye yakın, fransızca ve almanca bilenlerde ortadır. Ziraat ve Gıda Fakültelerindeki araştırıcıların yabancı dil bilgilerinin düzeyi daha yüksektir. Bu fakültelerdeki araştırıcıların çok büyük bir oranı eğitim ve araştırma amacı ile yurt dışına (çoğunluğu B. Almanya) gitmiştir. Yurt dışında kalınan süreler açısından da Ziraat ve Gıda Fakültelerindeki araştırıcılar ile Araştırma Enstitülerindekiler arasında önemli fark bulunmaktadır (Tablo 2). Araştırma Enstitülerinden yurt dışına gidenlerin önemli bir kısmı 1 - 2 aylık süreler ile yurt dışında bulunmuşlardır. Fakültelerdeki araştırıcılar arasında, 6 yıl yurt dışında kalanlara rastlanabilmektedir. Son yıllarda yurt dışına gitme olanaklarının azaldığı gözlenmektedir.

Tablo 2. Yabancı Dil Bilgisi Düzeyi ve Eğitim,Araştırma Amacıyla Yurt Dışına Gitme

	En bilinen yabancı dilin düzeyi (*)			Yurt Dışına Gidenlerin oranı (%)	Kalınan süre (ay) (**)
	İngilizce	Fransızca	Almanca		
Ziraat ve Gıda Fakülteleri	2.00	2.00	1,43	82	20,9
Araştırma Enstitüleri	2,28	3,00	3,00	52	6,4

(*) Çok iyi = 1, İyi = 2, Orta = 3, ⇳→π'/ O 4
(**) Araştırıcı başına ortalama (gitmeyenler dahil)

"Araştırıcı olmanızda hangi etkenler rol oynadı?" sorusuna alınan yanıtlar Tablo 3. de "Araştırmayı seviyorum" şeklinde yanıtlayanların oranı, Ziraat ve Gıda Fakültesinde, Araştırma Enstitülerinden daha yüksektir. İzmir'de kalmak istemek ve tesadüfi nedenler de araştırıcı olmayı etkilemiştir. "Yayım kuruluşlarının iticiliği" diye tanımladığımız hususlar da birçok kişinin çok istemediği halde, araştırma kuruluşlarına yönelmelerine neden olmaktadır.

Tablo 3. Araştırıcı Olmayı Etkileyen Faktörler (*)

	Araştırmayı sevme (%)	İzmir'de kalma isteği(%)	Tesadüf (%)	Yayım kuruluşlarının iticiliği (%)
Ziraat Fakültesi ve Gıda Fakültesi	77	10	14	21
Araştırma Enstitüleri	48	38	19	33
GENEL	63	25	16	27

(*) Birden fazla yanıt olduğundan toplamlar 100'ü aşmaktadır.

Araştırıcılara yaptıkları son iki araştırmanın konusunun nasıl belirlendiği, kimin önerdiği sorulmuştur. Ziraat ve Gıda Fakültelerinde araştırmaların çoğunluğu, araştırıcının kendisi tarafından önerilirken, Araştırma Enstitülerinde öneri, daha çok çalışma gurupları, araştırma konseyleri ve genel müdürlüklerden gelmektedir (Tablo 4). Buna göre, araştırma konularının belirlenmesinde ülke tarımının gereksinmeleriyle bağlantılandırılmasına, Araştırma Enstitülerinde, Fakültelerden daha çok özen gösterildiği ve bu yönde kurumlaşıldığı söylenebilir.

Gerek fakültelere, gerekse araştırma enstitülüreni özel kuruluşların önerdiği araştırma projeleri çok azdır. Bunların da çoğu zirai mücadele ilaçları için ruhsat veya zirai alet - makinaları için rapor alma amaçlarına dönüktür.

Gerek fakültelere, gerekse araştırma enstitülerine özel kuruluşların önerdiği araştırma projeleri çok azdır. Bunların da çoğu zirai mücadele ilaçları için ruhsat veya zirai alet - makinaları için rapor alma amaçlarına dönüktür.

Tablo 4. Yapılan Araştırmalarda Konuyu Kim Öneriyor? (%)

Öneriyi yapan	Ziraat Fak. ve Gıda Fakültesi	Araştırma Enstitüleri	Genel
Araştırıcının kendisi	77,4	25,7	51,3
Doktora yöneticisi	7,0	5,1	6,1
Genel Müdürlük	–	17,9	8,5
Çalışma grubu veya araştırma konseyi	–	33,3	15,9
Başka bir araştırma kuruluşu	2,3	10,3	6,1
Bölüm başkanı	–	5,1	2,4
Bölüm kurulu	14,0	–	7,3
Özel kuruluşlar	2,3	2,6	2,4
TOPLAM	100,0	100,0	100,0

Diğer bir soru ile araştırıcılara " Araştırma sayı ve düzeyini etkileyen sorunların neler" olduğu sorulmuştur. Sonuçlar Tablo 5'de görülmektedir. Araştırıcıların oldukça çeşitli sorunlarla karşılaştıkları, bunların araştırma kapasite veya performansını önemli ölçülerde düşürdükleri anlaşılmaktadır.

Biten araştırmaların sonuçlarının uygulamaya konup, konmadığı diğer bir soru ile öğrenilmeye çalışılmıştır. Temel araştırmaların sonuçları başka araştırmalara neden oldu ise, uygulamaya yansımış kabul edilmiştir. Bir araştırmanın sonucu az sayıda üretici tarafından uy-

Tablo 5. Araştırma Sayı ve Düzeyini Etkileyen Sorunlar (Araştırıcıların % si olarak) (*)

Sorunlar	Ziraat Fak. Ve Gıda Fakültesi	Araştırma Enstitüleri
Laborant, yardımcı personel yetersiz	59	57
Yayın yetersiz	50	43
Ödenek yetersiz	68	67
Yabancı dil sorunu	9	43
Yurt dışına gitme zorunluğu	9	43
Kimyasal maddeler güç ve geç sağlanıyor	68	19
Alet - ekipman yetersiz	59	52
Araç yetersiz	18	24
Pilot tesis yok	–	5
Araştırma dışı işler zaman alıyor	–	24
Nitelikli eleman alınmıyor	–	5
Maddi tatmin yok	5	48
Araştırma istasyonu yok	9	10
Arazi yetersiz	5	5
Büroktarit engeller	36	14
Değişiklik disiplinlerdeki kişiler bir araya gelemiyor	9	–

(*) Birden fazla sorun belirtilmiştir.

gulamaya konulmuş da olsa, araştırma uygulamaya yansımış kabul edilmiştir. Sonuçlar Tablo 6'da görülmektedir. Uygulamaya yansıma oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Uzun dönemde uygulama olasılığını bir yana bırakacak olursak, uygulanmayan araştırmalar için yapılmış harcamaların boşa gittiği söylenebilir. Bu sorun tamamen yayın kuruluşlarının sorunu gibi görünürse de, araştırma konusunun ülke gereksinimlerine uygun olarak seçilmesinde gösterilen yetersizliğin de bunda payı olduğu söylenebilir.

Uygulamaya yansıma oranının, fakültelerde, araştırma enstitülerinden daha düşük olduğu görülmektedir.e Burada, araştırma enstitülerindeki araştırma konusunun seçiminde uygulanan katılımcı mekanizmanın olumlu etki yaptığı ileri sürülebilir.

Tablo 6. " Araştırma Sonuçları Uygulamaya Kondu mu?"

	Evet (%)	Hayır (%)
Ziraat Fakültesi ve Gıda Fakültesi	37	63
Araştırma Enstitüleri	55	45
GENEL	43	57

ÖNERİLER

1. Araştırma etkinliğinin yönetiminde her ne kadar daha yüksek düzeyde eşgüdüm, işbirliği gerekli ise de, bu, askeri anlamda emir - komuta zincirinin gerekliliği olarak anlaşılmamalıdır. Araştırma etkinliğinin doğası buna aykırıdır. Bu alanda da daha çok demokratik anlayışın geliştirilmesi zorunludur. Çalışma gurubu ve konseylere araştırmayı fiilen yürütenlerin serbest seçimlerle gelen temsilcileri ile birlikte, ilgi guruplarının (kooperatifler, çiftçi örgütleri, tarıma dayalı sanayiler, tarıma girdi sağlayan sanayiler, tarım sendikaları) temsilcilerinin katılması sağlanarak, sorunların bizzat sahipleri tarafından iletilmesinin yararlı olacağı düşünülebilir.

2. Ziraat Fakültelerinde de aynı anlayışla temsili demokrasi ilkelerine uygun çalışma gurup ve konseyleri kurulabilir. Bütün tarımla ilgili fakültelerin bir üst araştırma konseyinde tekrar birleştirilmesi yararlı olacaktır. Vurgulanması gereken, istenilen bürokratik merkeziyetçilik değil, karşılıklı yardım ve işbirliği olduğudur.

3. Bütün konseylerin üst örgütü olarak çalışacak "Araştırma Politikası Danışma Kurulu" oluşturulabilir. Kurul sürekli çalışacak uzman ve personelle birlikte, araştırma politikası belirleme çalışmalarının daha sistemli ve devamlı olması sağlanabilir.

4. Fakültelerde araştırma görevlilerinin gerileyen maddi durumları düzeltilmeli, üniversite yönetiminin çeşitli düzeylerinde temsil edilmeleri sağlanmalıdır.

5. Araştırma personelinin işe alma, yetişme, yükselme koşullarının belirleyen yönetmelik hazırlanarak, uygulamaya konması yararlı olacaktır.

6. Araştırıcıların maddi ve manevi tatminini sağlamak amacı ile yasal önlemler alınmalı, üstün bir çeşit, ırk bulan veya etkili bir üretim tekniği bulan kişileri ödüllendirmek üzere bir fon kurulmalıdır.

7. Yardımcı araştırıcı personel ve laboratuvar teknisyenlerinin yeterli sayıda ve iyi yetişmeleri sağlanmalıdır.

8. Araştırmaya yeterli ödenek ayrılmalıdır.

9. Tüm tarımsal kuruluşların kütüphanelerinde, hazırlanacak bir proje ile standart sınıflandırma birliği sağlanmalı, yetkin kütüphaneciler görevlendirilmeli, toplu katalog hazırlanarak tüm yurt düzeyinde yayın değişimi gerçekleştirilmelidir.

10. Kimyasal madde, araç, gereç, yedek parça dışalımları tek birmerkezden yapılmalıdır.

11. Araştırma - eğitim ve yayım arasındaki karşılıklı etkileşimler gözönünde alınarak, eğitim ve yayım sistemlerinde olumlu gelişmeler sağlanmadıkça, araştırmada da ileri gidilemiyeceği unutulmamalıdır.

ODAMIZA VE DERGİMİZE ELEŞTİRİLERİMİZLE SAHİP ÇIKALIM

Tarımsal Kalkınmanın Önemi ve Toplumsal-Kültürel Gerekleri Işığında GAP

Prof. Dr. Özer OZANKAYA
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Öğretim Üyesi

I. GİRİŞ

Bu incelemenin üç amacı vardır: A) Tarımsal Kalkınmanın özellikle az gelişmiş ülkelerin genel kalkınmaları bakımından taşıdığı stratejik önemi belirtmek; B) Tarımı geliştirmenin göz ardı edilen oysa zorunlu olan toplumsal - kültürel gereklerini vurgulamak; C) Bunların ışığında Güney - Doğu Anadolu Projesi'nin temel kimi gereklerine işaret etmek.

a) Tarımsal Kalkınmanın Stratejik Önemi

Tarımsal kalkınma, bir toplumda tarım kesiminde çalışan işgücünün ve başta toprak olmak üzere tarımsal üretim girdilerinin verimliliğinin çağdaş düzeye çıkması demektir. Bu kapsamlılık, gerçekçilik, etkinlik özelliğini yansıtmak üzere "bütünlenmiş tarımsal kalkınma" kavramı kullanılmaktadır.

İşte bu anlamıyla tarımsal kalkınma, özellikle az gelişmiş ülkeler bakımından çok büyük bir önem taşımaktadır. Bu önem neden ileri gelmektedir? Az gelişmiş ülkelerde özellikle tarımsal işgücünün ve toprağın verimliliği çok düşük düzeydedir. Bu verimliliği çağdaş düzeye yükseltmek, sözü geçen ülkeleri kısa zamanda kalkınmanın asıl itici gücünü oluşturan sanayiye yatırabilecekleri büyük çaplı öz kaynaklara sahip kılacaktır. Ne dış yardımla, ne dış kredişle kalkınmasını gerçekleştirmiş herhangi bir az gelişmiş ülke bugüne değin görülmüş değildir. Hiç bir gelişmiş ülkenin, herhangi bir az gelişmiş ülkeye kendisiyle yarışabilecek ölçüde sanayileşmesi için ne yardım, ne borç vermeyeceği apaçık olduğu gibi, bugüne değin yaşanan uluslararası olgu da budur. Tersine, azgelişmiş ülkeleri ham madde üreticisi ve yapılmış mal alıcısı bir durumda tutmak, gelişmiş ülkelerin bugün de değişmeyen temel politikalarıdır.

Öyleyse az gelişmiş bir ülkenin gerçek kalkınması için her şeyden önce ve her şeyden daha çok, yabancıların yönlendirmesine bağımlı olmadan, kendi ulusal gereksinimlerine göre kaynak kullanma özgürlüğü gereklidir. Bu, ulusal kaynakların verimli olarak kullanılmasını da içerir.

Türkiye gibi bir azgelişmiş ülke için bu kaynakların başta geleni tarım kesimindeki işgücü ile toprak ve hayvan kaynaklarıdır. Bu kaynakları çağdaş ölçülerle verimli olarak kullanabilmek, bir yandan ülkemizin etkin bir biçimde sanayileşebilmesi için gerekli kaynakları yaratacak, öte yandan sanayileşme yeterli bir hıza ve genişliğe ulaşıncaya değin tarım kesimindeki gizli ve açık işsizliği önemli ölçüde törpüleyecek, böylece kırsal göç de önemli ölçülerde yavaşlayacaktır. Kuşkusuz bütünleşmiş tarımsal gelişmenin, kentlerde aşırı nüfus birikmesini ve sağlıksız kentleşmeyi önlemek, genel olarak nüfusun daha iyi beslenmesini kolaylaştırmak, kırsal nüfusun satın alma gücünü attırarak iç pazarı canlandırmak ve bu yoldan da sanayileşmenin itici bir gücü olmak gibi çok önemli dolaylı etkileri de olacaktır.

Türk tarımındaki verimlilik düzeyi ile gelişmiş ülkeler tarımındaki verimlilik düzeyi karşılaştırıldığında, tarımsal kalkınma yoluyla elde edebileceğimiz ve özgürce ulusal yararlarımıza tahsis edebileceğimiz gelirin nasıl göz kamaştıracak ölçüde büyük olacağı anlaşılır. Aşağıdaki çizelge, örneğin İtalya ve Fransa'da bile tarımsal üretimde verimliliğin Türkiye'dekinin iki, üç katı yükseklikte olduğunu ortaya koymaktadır:

b) Tarımsal Gelişmenin Toplumsal – Kültürel Yönleri:

Bütünlenmiş tarımsal gelişmenin stratejik önemini artıran bir yanı da, örneğin Türkiye'nin ne ödeme gücünü zorlayacak ölçüde dövize, ne de Türkiye'de bulunmayacak ölçüde ileri ve duyarlı teknolojiye bağımlı olmamasıdır. Böylece Türkiye'nin tarımsal işgücünün ve toprağının verimliliğini önemli boyutlarda arttırma olanaklarının kendi elinde bulunduğu söylenebilir..

Ancak bu olanağın gerçekten kullanılabilmesi, tarımın kalkınmaya yapabileceği çok büyük potansiyel katkının gerçekleşebilmesi, geniş döviz stoklarını, çok duyarlı bilgisayar teknolojisini ... değil ama, toplumsal, kültürel ve ruhsal yapıda önemli değişmeleri zorunlu kılmaktadır. Bu değişmeleri şöylece sıralayabiliriz: eğitimin ve bilimsel düşünüşün yaygınlaştırılması, partizan olmayan bir kamu yönetiminin kurulması, emek harcayanların gönencini gözeten bir ekonomi ve tarım politikasının izlenip uygulanması. Ancak böyle bir ortamda

Ürün	Türkiye 1985 Kg/ Ha	Gösterge	İtalya	Fransa	F. Almanya	Japonya	Yunanistan
Buğday	1.892	100	148.4	317.5	321.1	197.5	105.5
Tütün	838	100	248.5	307.3	309.4	300.0	167.1
Patates	16.776	100	111.1	223.9	213.7	170.9	109.3
Şeker Pancarı	31.008	100	142.6	187.4	166.1	174.4	202.5
Ayçiçeği	1.333	100	170.1	178.4	–	–	–
Zeytin	600	100	433.0	–	–	–	236.7
Üzüm	4.967	100	189.6	186.4	168.9	220.6	181.4
Arpa	1.963	100	106.9	206.0	248.5	167.3	–

Kaynak: Birleşmiş Milletler, FAO, Production yearbook; 1986, s. 32 – 67'den sayılar alınarak gösterge hesaplaması tarafımızdan yapılmıştır.

çiftçinin işe, toprağa ve zamana karşı tutum ve davranışları işgücü ve toprağın verimli olarak kullanılmasına elverişli bir nitelik kazanabilir.

Bu görüşümüzü daha iyi açıklayabilmek için tarımsal gelişmenin somut olarak neleri anlattığını, gelişmiş ülkeler tarımını göz önüne alarak belirtelim. Bu yapıldığında tarımsal gelişmenin neden asıl olarak bir toplumsal - kültürel - ruhsal sorun olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Gelişmiş ülkelerde tarım kesiminin temel özellikleri arasında şunları görüyoruz:

a) Tarımsal üretim, kendinden önce ve kendinden sonra yer alması gerekli sanayi ve hizmet dallarıyla bütünlenmiş olarak yapılmaktadır. Şöyle ki, tarımsal girdileri yeterli ölçüde ve karaborsa oyunlarından korunmuş olarak bulundurulmakta, tarımsal ürünler ise ham ürünler olarak değil, tersine türlü tarım sanayi dallarında işlendikten, ülkenin işgücüne çalışma ve teknik yetişme olanakları sağlandıktan ve ürünler de daha değerli duruma getirildikten sonra dünya pazarlarına sunulmaktadır. Böylece işlenmiş, soğuk - hava depolarına yerleştirilmiş ürünlerin hemen ve düşük fiyata elden çıkarılması zorunluluğundan da kurtulunmuş olmaktadır.

bb) Bu ülkelerde tarımsal çalışma bir uzmanlık işi durumuna gelmiş, bir tür sanayi işine dönüşmüş bulunmaktadır. Geleneksel köylünün doğayla ve toprakla başbaşa kalmışlığının yerini, uzman çiftçinin bilim ve teknoloji ile, ulusal ve uluslararası ekonomik ve siyasal mekanizmalarla ilişkileri almış bulunmaktadır.

Bütün bu özelliklerin teknik olduğu kadar, belki ondan da daha çok, kültürel ve toplumsal yapı değişimleri demek olduğu görülmediği sürece, Türkiye'de tarımsal gelişmeyi başarmanın olanağı yoktur, kanısındayım.

Üretim girdilerinden başlayalım:

Yerli fosfat kaynaklarını kullanabilecek gübre fabrikalarının kurulması; yeterli tarımsal araç ve makine yapacak sanayi kuruluşlarının yapılması ve bu yapılıncaya değin dışardan alınacak tarım makinelerinin bir makina mezarlığı oluşturmaması için en elverişli az sayıda birkaç modelle sınırlı tutulması; pahalı tarım makinelerinin çiftçilerce ortaklaşa kullanılmasının güzel bir alışkanlık haline gelmesinin önlemlerinin alınması; hayvan ve bitki türlerinin iyileştirilmesi; üretim kooperatiflerinin özendirilmesi; yeterli genişlikte ve elverişli koşullarla üretim kredilerinin sağlanması; aracı - tefeciye değil, gerçek üreticiye kredi verilmesi; ülkede topraksız çiftçi bırakılmaması ve tarım topraklarının her ne nedenle olursa olsun bir çiftçi ailesini geçindiremeyecek ölçüde parçalanmasının önlenmesi; örgün ve yaygın tarımsal eğitimin yapılması.... Görüldüğü gibi bütün bunlar, ne olanaklarımız üstünde dövizi, ne son derece karmaşık ileri teknolojiyi gerektiren şeyler olmayıp, tersine siyasal, hukuksal, eğitsel ... kurumlarımız ve tutumlarımızla ilgili konulardır.

Üretimden sonraki aşamaya bakalım:

Ülke çapında bir yol gösterici ve özendirici tarım planlaması yaparak bir kaç üründe aşırı yoğunlaşmanın önlenmesi; çiftçiyi, ürününü değerinin altında elden çıkarmak zorunluğundan kurtarmak ve ona tarımsal üretim dışınaki zamanlarında da kazançlı olacak biçimde çalışma olanağı sağlamak üzere soğuk hava depolarının ve tarımsal ürün işleyen sanayi kuruluşlarının (meyve suyu ve tozu, salça ve konserve, reçel, pasta, vb. yenmeğe hazır paketlenmiş besin fabrikalarının ve paketleme fabrikalarının kurulması; pazarlama kredileri ve taban fiyatları da içinde olmak üzere üreticinin emeğini kendi yararına olacak biçimde değerlendiren ve emek harcayanların gönencini arttırmayı amaçlayan bir pazarlama düzeninin kurulması; uluslararası pazarlarda örgütlenilerek dış satımın güvenceye alınması; ... Bunlar olmadan ülkemiz tarımında işgücü ve toprağın çok düşük olan verimliliğini yükseltmeye olanak bulamayacağımız açıktır.

c) ATATÜRK'ün Tarım Politikası:

Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm yönleriyle bir "Geri -

kalmışlıktan Kurtuluş Modeli" olduğuna, bunun da ötesinde, tüm ileri insanlık için dikkatle göz önünde bulundurulmaya değecek bir "uygarlık tasarısı" niteliği taşıdığına bir kanıt da, Atatürk'ün Türk tarımı için 1930'larda dile getirerek uygulamaya çalıştığı politika hedefleridir. Doğrudan doğruya Atatürk'ün kendi kalemiyle saptadığı bu hedefler, tarımsal kalkınmanın nasıl yapısal, kurumsal ve davranışsal değişimleri gerektirdiğini pek derinden kavrayıp açıkça gösterdiğini ortaya koymaktadır:

" Ulusumuz çiftçidir. Ulusun çiftçilikteki emeğini çağdaş ekonomik önlemlerle en yüksek düzeye çıkarmalıyız. Köylünün çalışması sonunda elde edeceği emek karşılığını onun kendi çıkarına olmak üzere yükseltmek, ekonomi politikamızın temel ruhudur. Bu nedenle bir yandan çiftçinin çalışmasını geliştirecek bilgiyi verip, onun teknik araçları kullanmasını sağlayarak makinanın yaygınlaşmasına çalışırken, öte yandan onun emeğinin sonuçlarından yüksek düzeyde yararlanması için gerekli ekonomik önlemlerin alınması zorunludur. Şimdiye değin yapılan ekonomik yolsuzluklar, çağdaş teknik araçların olmayışı, pazarlama biçiminin çiftçiden yana bulunmaması ve hükümetin çıkardığı yasalarla çiftçiyi koruyamaması gibi engellerin tümüyle ortadan kaldırılması zorunludur." İlk önce sağlam araştırmalara dayalı bir tarım politikası saptamak ve onun için de her köylünün ve bütün yurttaşların kolayca anlayabileceği ve severek uygulayabileceği bir tarım düzeni kurmak gerekir.

Ülkede topraksız çiftçi bırakılmamalıdır. Bundan daha önemlisi de bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın hiçbir neden ve biçimde bölünmez bir nitelik taşımasıdır ... Tarımsal makinaların ortaklaşa kullanılması çiftçinin vazgeçemeyeceği güzel bir alışkanlık haline getirilmelidir."

ç) Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) İçin Bütünlenmiş Tarımsal Gelişme Yaklaşımının Vazgeçilmezliği ve Gerekleri

Türkiye'nin en geniş anlamıyla kalkınmasında ve siyasal - toplumsal güvenliğinin geliştirilmesinde yaşamsal bir önem taşıyan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) da, ancak yukarda belirtilen toplumsal - kültürel etkenlerle birlikte ele alanması koşuluyla başarılı olabilecektir, kanısındayım.

Türkiye'nin toplam yüzölçümünün % 10'unu, toplam nüfusumuzun % 9'unu, sulanabilir topraklarımızın ise % 25'ini içine alan bu projenin kapsamına Urfa, Gaziantep, Adıyaman, Diyarbakır, Mardin ve Siirt illerimiz tümüyle ya da bir bölümüyle girmektedir. GAP:

a) Ulusal gelire ve dolayısıyla sanayileşme yolunda özgürce kullanabileceğimiz kaynaklara, gerek alan, gerekse barındırdığı nüfusun Türkiye toplamı içindeki göreli yerinden çok daha büyük katkılarda bulunabilecek bir girişimdir.

b) Doğu Anadolu bölgesinin görece daha geri kalmış bir yöresi olma durumunu düzeltebilecek, böylece az gelişmişliğe özgü tek ya da az merkezli "gelişme" çarpıklığını giderecek, gelişmenin tüm ülke yüzeyine ve tüm nüfus arasına dengeli olarak dağılmasını sağlayabilecek bir girişimdir.

c) Bu özellikleri nedeniyle Güneydoğu Anadolu bölgesi bakımından hâlâ varlığını sürdüren 'kültürel bütünlenememişlik' sorununu da en rahat, en doğal bir yolla çözüme götürebilecek bir girişimdir. Gerçekten ulusal boyutta toplumsal - kültürel bütünlenme, her gelişmiş ülke deneyiminin gösterdiği üzere, ancak etkin ve ülke yüzeyine dengeli dağılmış bir sanayileşme ile gerçekleşebilir. Çünkü bir sanayi kuruluşunun kurulduğu yerde yol da, okul da, sağlık kuruluşu da, ticari kuruluşlar da, sanatsal kuruluşlar da hemen ve daha büyük bir kolaylıkla kurulup çoğalabilmektedir. Bütün bunlar da ülke içinde kültürel, toplumsal kaynaşmayı ve benzeşmeyi güçlendiren etkileşim kanallarıdır.

Ancak GAP'ın bu değerli sonuçlarını verebilmesi, tarımsal gelişmenin yukarda açıkladığımız toplumsal, kültürel ve davranışsal gereklerinin yerine getirilmesine bağlıdır.

Tersine, GAP bütünlenmiş bir tarımsal kalkınma girişimi özelliklerinden yoksun tutulduğu ölçüde, ulusal ekonomik gelişme bakımından da, bölgenin "bütünlenememişlik' sorunu açısından da ek güçlük ve gerginlikleri birlikte getirebilir.

Bu bakımdan en büyük önemi taşıyan işler, bölgede toprak dağılımındaki çarpıklığı düzeltmek, tarım sanayii yatırımlarını gerçekleştirmek, tarımsal fiyat, kredi ve pazarlama koşullarını çiftçinin emeğini en iyi karşılayabilecek bir biçimde saptayıp kurumlaştırmaktır.

Aşağıda toprak mülkiyeti dağılımını gösteren çizelge incelendiğinde, bu gerekliliklerin boyutu da açıkç a ortaya çıkacaktır.

Güneydoğu Anadolu'da Toprak Varlığının Toprak Sahipleri Arasında Bölünüşü

İşletme Büyüklüğü	Toplam İşletmelere Oranı (%)	Toplam Tarımsal Toprağa Oranı (%)
1 - 5 hektar	61.4	10.5
5.1- 20 hektar	32.4	40.0
20.1 - 50 hektar	3.3	20.9
50.1 - 100 hektar	0.3	3.5
100.1 ve daha büyük	0.6	25.1

Kaynak: Yeni Strateji ve Kalkınma Planı, Üçüncü Beş Yıl, 1973 – 1977 s. 862'den alan: Enerji ve Tabii Kayn. Bakanlığı, D.S.İ. Genel Md., Etüd ve Plan Da. Başk., Güney Doğu Anadolu Projesi, S. VII - 5, 1980

Çizelge toprak sahibi köylü ailelerin yalnızca % 0.6 sının, bölgedeki tüm tarımsal toprakların dörtte birine, ailelerin % 93.8'inin ise toplam toprakların yalnızca yarısına sahip bulunduğunu gösteriyor. Buna bir de hiç toprağı olmayan ve tarım dışında çalışma olanakları da bulunmayan aileleri katmalıyız:

Köy İşleri Bakanlığının yayınladığı Köy Envanter Etütleri'nden öğrenildiğine göre 1981'de bölgedeki toplam 416.470 çiftçi ailesinin % 40.3'ü topraksız ailelerdi.

Ulusumuzun trilyonlarca liralık yatırımının sonuçlarından, bölge nüfusunun yalnızca % 4.2'sinin % 49.5 gibi olağanüstü eşitsiz ölçülerde yararlanmasına seyirci kalmak, korkarım GAP'ın bir bütün olarak Türk ulusuna ve Türk yurduna yapabileceği yukarda belirtilen geniş kapsamlı ve kalıcı, yaşamsal önemdeki katkıların gerçekleşmesini baltalayabilecektir.

'Bina Alım Kampanyası' Başladı

Katılalım!

Bina Alım Kampanyası Bağışlarınızı;
TC Ziraat Bankası Meşrutiyet Şubesi
Hes. No: 24016, Posta Çeki No: 271551
Ankara'ya Yatırabilirsiniz.

"Bilgi Yenileme Formu"nu
Doldurarak Üyelik İle İlgili
Bilgilerinizi Güncelleştiriniz.

ODAMIZA ÜYE OLABİLMEK İÇİN GEREKLİ BELGELER
- Diploma ve Çıkış Fotokopisi
- 4 Fotoğraf
- Nüfus Kağıdı Örneği
- (2700 TL) giriş ücreti ve üç aylık aidat
- Giriş Beyannamesi

ODAMIZ GENEL MERKEZ TELEFONLARI
125 05 55 - 118 31 15
ŞEKLİNDE DEĞİŞMİŞTİR

ODA AİDATLARINI DÜZENLİ ÖDEYEREK ODAMIZA SAHİP ÇIKALIM

ODA ÖDENTİMİZ 1987 YILINDA AYLIK 400 TL. 'DİR.

Ziraat Bankası Meşrutiyet Şb. 24016

ODAMIZA VE DERGİMİZE ELEŞTİRİLERİMİZLE SAHİP ÇIKALIM

Türkiye'de Ormansızlaşmanın Temelleri

Dr. Yücel ÇAĞLAR

Türkiye, bugün ormanca yoksul ve olanını da çeşitli nedenlerle hızla yitirmekte olan, ormancılığı önemli açmazlıklar içinde bulunan bir ülke. Oysa "dün" hiç de öyle değildi. Gerçekten; geçmişteki orman varlığına değinen kaynaklardaki verilere bakılırsa Anadolu, bir zamanlar ormanca yoksul bir ülke değilmiş. Örneğin; Samsun'un Güneyinde bulunan ve bugün tümüyle çıplak olan dağlarda, daha 1850'li yıllarda ibreli ve yapraklı geniş orman alanları varmış, aynı zamanda, Kavak kasabasının Güneyinde, Amasya ile Merzifon'a giden yolların birbirinden ayrıldıkları yöre de meşe ormanlarıyla kaplıymış. Sivas'tan Yeşilırmak boyunca Tokat'a giden yol, 1400'lü yıllarda sık ormanlardan geçilemiyormuş, Şevket Süreyya AYDEMİR'in Anadolu'daki orman varlığına ilişkin saptamaları da çok çarpıcı: " 100 yıl önce Türkiye ormanlık bir ülkeydi. Orman, Ankara'da Cebeci Mahallesi'ne, Dikmen'e, Etlik sırtlarına kadar geliyordu. Ankara yakınlarındaki Elmadağı koyu meşelikti. İdris Dağı ormandı. Şimdi gecekonduların ulaştığı Hüseyingazi tepeleri ise sedler halinde yeşilcehrilikti. Su kaynakları vardı. Bahçelikti. Ankara - Eskişehir arası ormandı. Eskişehir, Batı ve Güneyi ile Güneydoğusu ormanlıktı, Trakya baltalıktı, ormandı, Ankara - Sivas arası ormanlıktı. Kuzey Anadolu ormanları Kızılcahamam - Bağlum üzerinden Ankara.nın Yenimahallesi'ne kadar iniyordu. Toroslar, Antitoroslar, Binboğa, Bingöl Dağları, ta İran sınırına kadar ormanlıktı. Kısacası, Anadolu, ormanlık bir ülkeydi. Bu ormanların büyük bir kısmıysa Cumhuriyetten sonra tahrip edilmiştir. "

Anadolu ormanca yoksul değildi, ancak, şimdilerdeki duruma nasıl gelindi? Türkiye'nin hızla ormansızlaşması, giderek çölleşmesi karşısında kaygı duyanlar yönünden anlamlı bir soru bu. Söz konusu sürecin gerçekçi olarak kavranabilmesi için sorunu üç boyutlu bir yaklaşım zorunlu olmaktadır.

1. TÜRKİYE'DEKİ ORMANSIZLAŞMA SÜRECİNİN TEMEL DİNAMİĞİ: TOPRAKSIZLAŞMA VE YASAL DÜZENLEMELER

Ormancı bilimadamlarından Ali Kemal YİĞİTOĞLU, 1936 yılında yayımlanan bir araştırmasında şu saptamayı yapıyor:

" Türkiye ormancılığının oluş tarihi yazılmak istenirse, onun bir orman tahrip tarihinden başka bir şey olmadığı görülür. Önce, bu tarih şöylece karakterize olunabilir: Türkiye'de ormancılık millet iktisadının müstakil bir cüz'ü halinde telakki edilmediğinden ormanlar da bir tabiat vergisi olarak gelişi güzel istasmar olunmuştur."

Konunun tarihsel süreç içinde irdelenmesi Yiğitoğlu'nun haklılığını açıklıkla ortaya koymaktadır.

Bilinebildiği kadarıyla 1800'lere değin, Osmanlı İmparatorluğu'nda ormanların işletilmesini düzenleyen, varlığını güvence altına alan kapsamlı bir hukuksa düzenleme yoktu. Çok genel bir anlatımla. Osmanlı İmparatorluğu'nda ormanların, özellikle de tüketim merkezlerine yakın, verimgücü yüksek kesiminden yararlanma biçiminin üzerinde bulundukları toprağın edinilme ve kullanılma biçimine ilişkin üretim ilişkilerinden soyutlanabilme olanağı yok. Ayrıca, yine bu dönemde, çok geniş verimli orman alanlarının İmparatorluğun tersane ve tophaneleriyle Saray'ın gereksinmesine ayrıldığı görülüyor. Bunların yanında, çok daha geniş alanları kaplayan ve herkesin kullanımına açık dağlardaki ormanlarla köy ve kasaba halkının ortak ve özel gereksinimlerinin karşılanmasına ayrılmış ve çeşitli amaçlarla kurulmuş vakıflara bırakılan ormanlar da bulunuyordu. İmparatorlukta, iç ve dış etkenlerle toplumsal dönüşümler hızlandıkça, pazar için üretim ve ticaret gelişip yaygınlaştıkça orman ürünlerini de pazarla alınıp satılabilen "mal" olmaya başlamıştır. Bu da, pazarlarda satmak amacıyla orman ürünü özellikle de kereste ve yakacak odun üretimini, bir başka söyleyişle de ormanların kesilmesini hızlandırmıştır. Ek olarak İmparatorluk nüfusunun en kalabalık kesiminin oluşturan köylülerin yükümlü tutulduğu mal ya da hizmet ödemelerinin paraya dönüştürülmesi, bu kütlenin gelir sağlamak amacıyla ormanlardan kereste ve yakacak odun sağlama eğilimlerini yaygınlaştırmıştır. Bu eğilimler sonucu, yerleşim yerlerine yakın olanlarından başlanarak ormanlar hızla kesilmiştir. Ünlü ormancı bilimadamı Mazharin "Mutlak Başıboş Devre" olarak nitelendirdiği bu dönemde, "sipahi, zaim, mütesellim ve mültezim gibi tımar

sahibi asker ve yönetim adamlarıyla köy ağaları ve kadılar ormanları kesim kesim ayırarak zengin kimselere satar ve senet verirlerdi. " Bu eğilim, giderek öylesine boyutlar kazanmıştır ki, yakın bir gelecekte en zorunlu gereksinimlerini bile karşılamayacağı tasasıyla devlet, bir yandan kendisine yeni ormanlık alanlar ayırırken bir yandan da elindekilerini başkalarına karşı korumaya ve bunlardan olabildiğince daha fazla gelir sağlamak amacıyla yararlanmaya yönelik önlemler almaya başlamıştır. Örneğin, 1840'larda çıkarılan bir "İlmuhaber" ile ormanlardan sağlanan ürünlerin ticaretinden alınacak vergiler yeniden düzenlenmiştir. Ülke ormancılığı yönünden önemli gelişmeleri başlatan Fransız orman "mütehassısları"nın İmparatorluğa gönderiliş ya da çağrılışları tam da bu türden eğilimlerin güçlendiği bir dönemde gündeme gelmiştir. Tanzimat hareketleriyle birlikte ülkede, ilkönce orman varlığının envanterinin yapılması, nerede ne miktarda ağaç kesilebileceğine ilişkin raporların hazırlanması, özellikle de geldikleri ülkelere yönelik orman ürünü dışsatımının gerçekleştirilmesi için gerekli hazırlıkların yapılmasına yönelik "katkıları" bu mütehassısların gerçek geliş amaçlarını açıklıkla ortaya koymaktadır. 1869 yılında çıkarılan ve hemen hemen tümüyle Fransız orman "mütehassısları" tarafından hazırlanan "Orman Nizamnamesi"nin, ilk özellikle devlet ormanlarının yerli ve yabancı girişimciler tarafından işletilmesini düzenleme amacına yönelik olması da bu bağlamda akla ilk gelebilecek bir tanıttır.

Orman yasası çıkarma ve ormanların işletilmesinde özel girişimcilere kolaylık getiren kimi teknik düzenleme girişimleri de sayılmaz ise Cumhuriyet'e değin orman azalmasını önleyici ya da azaltıcı köklü önlemlerin alınmadığı söylenebilir. Dahası, Cumhuriyet'in ilk yıllarında çıkarılan kimi yasalarla, bir bakıma, ülkedeki ormansızlaşma sürecine yasal dayanakların sağlandığı da söylenebilir. 1930'lara gelindiğinde ise, ülkedeki devletçi uygulamaların doğal bir uzantısı olarak ormanların da devletçe işletilmesi düzenine geçilmiştir. Bu amaçla yapılan çalışmalardan birinde söz konusu düzen değişikliğinin gerekçeleri şöyle açıklanmaktadır:

> *"Kısa zamanda azami menfaat elde etmek hırsıle hareket eden müteahhitlerin ormanları tahrip ettikleri tahakkuk etmiştir. Binaenaleyp, evvela müteahhitlere ihale suretile orman işletilmesi usulüne nihayet vermeye mecburuz. Bundan sonra yeniden ihale yapmamak ve mevcut mukavelelerin de gayet sıkı murakebe altına alınması sayesinde işletilmekte olan ormanların mahvolmaktan muhafazasını temin etmek icap eder. Saniyen ormanlarımız muhafaza için yeni tedbirler almak, haritalarını tanzim etmek, işletmeyi devlet elinde tutmak lazımdır."* (5

Ancak, bu gerekçedeki "saniyen" vurgulaması yedi yıl sürmüş ve "Devletçilik" ilkesinin anayasaya konulduğu yıl, 1937 yılında çıkarılan 3116 sayılı yasa ile devletin mülkiyetindeki ormanların kurulacak devlet orman işletmeleri aracılığıyla işletilmesi dönemi başlatılmıştır. Yasa, tüm yaptırımlarıyla uygulanmaya konulabilseydi, belki, ülkedeki hızlı ormansızlaşmanın önüne geçilebilir ya da bu süreç, en azından yavaşlatılabilirdi. Ne varki, yasa, çeşitli nedenlerle gerektiğince uygulanamamış ve ormancılık çalışmalarında ağırlık, olabildiğince daha fazla orman ürünü elde edilmesine verilmiş, ormanların korunması, yeni ormanların yetiştirilmesi, var olan ormanlardan çok boyutlu bir yaklaşımla yararlanılması, ormancı teknik personelin özverili bireysel çabalarıyla sınırlı kalmıştır. Örneğin, orman koruma ve tekniğine uygun ormancılık çalışmalarının "olmazsa olmaz" türünden öncelikli koşulu sayılan orman sınırlandırma çalışmaları bugün bile bitirilebilmiş değildir.

Çok partili yaşama geçilmesinin "arefesinde", ülkemizdeki ormanların tümüne yakın bir kesimini devlet mülkiyetine geçiren 4785 sayılı yasanın 1945 yılında çıkarılması da ülkemizdeki ormansızlaşmanın önüne geçilebilmesine yetmemiştir. İzleyen yıllarda, özellikle de 1950 – 1960 döneminde, dış yardımlarla tarımsal üretimin hızla makinalaşması orman sayılan alanların daralması sürecine yeni boyutlar kazandırmıştır. Başka söyleyişle; 1950'den günümüze değin Türkiye'de ormanlarla ilgili her yasal düzenleme tarımsal amaçlarla kullanmak üzere toprak kazanma güdüsünün bir ürünü olarak gündeme getirilmiş, nesnel koşullar elverdiğinde de yürürlüğe konmuştur. Bu düzenlemelerin belli başlıcaları şöylece sıralanabilir:

- **1939: Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerin Aşılatılmaları Hakkında Kanun**

Yasanın 2. maddesine göre; devlet ormanları içinde bulunan ve aşılı duruma getirilecek olan tüm yabani zeytinlik sahalarıyla devlet ormanları dışında kalan boş devlet toprakları üzerindeki yabani zeytin alanları Ziraat Vekaletince saptanır ve duyurulur. " Yasanın 4. maddesine göre ise; "Bu alanlarda yabani zeytin ağaçlarını aşılamaya isteli olanların aşılayacakları alan kendilerine dağıtılır. Dağıtılan bu sahalar orman tanımı dışında kalır."

- **1950 : 658 Sayılı Yasa:**

Yasanın 1. maddesine göre; " 9.7.1945 tarihli ve 4785 sayılı kanunla devletleştirilmiş ormanlardan devlet ormanı içinde olmayan ve etrafı tarla, bağ, bahçe gibi kültür arazisi, özel orman, şehir, kasaba, köy mer'ası ve Orman Kanunu'nun 1. maddesine göre orman sayılmayan yerlerle çevrili olmak şartıyla devlet ormanlarından tamamen ayrılmış bulunan köy, belediye tüzel kişiliklerine ve gerçek kişilere ait ormanlar, sahipleri veya mirasçıları istedikleri taktirde geri verilir. (...) "

- **1950: 5653 Sayılı Yasa:**

3116 sayılı yasanın, başta "orman" tanımıyla ilgili 1. maddesi olmak üzere toplam 35 maddesini değiştiren

bu yasanın da 1. maddesine göre; "Ormanların dışındaki sahipli arazide ve bunların kenarlarında bulunan dağınık veya yüzölçümü üç hektarı geçmeyen ve devlet ormanlarına mesafesi en az 3 km olan grup halindeki her nevi ağaç ve ağaççıklar ile maki cinsinden her türlü ağaççıklarla örtülü yerler" orman sayılmayacaktır.

• **1950: Makiliklerin Tefriki Hakkında Talimatname**

Orman Genel Müdürlüğü'nün 17.8.1950 tarihli bir genelgeyle örgüte gönderdiği bu talimatname ile başlatılan çalışmalar, bugünlerdeki gelişmelerin olası sonuçları yönünden de son derece anlamlıdır. İnal'ın belirttiğine göre; " 1950 yılında tahdit komisyonlarının sayısı 25 iken 1951 yılında 6'ya inmiş, 1949 yılında 151 000 hektarlık sahanın tahdidi yapılmışken bu miktar bir yıl sonra 50 000 ha. ve 1954 yılında da 20.000 ha.'ya düşmüştür. Buna karşılık makilikleri ayırma işleri süratle ilerletilmiş, (....) 1956 yılı sonuna kadar 617 977 hektarlık saha orman sayılmayan makilik ve 94 899 hektarlık saha da orman sayılan makilik olarak ayrılmıştır."

• 1956: 6831 Sayılı Yasa:

Bugüne değin 8 kez değiştirilen bu yasa, önce, 1. maddesiyle, orman sayılmaması için 5653 sayılı yasanın "üç hektarı aşmama" koşulunu benimsemiş, ancak, "devlet ormanlarına en az üç kilometre uzaklıkta olmak" yerine " devlet ormanlarına bitişik olmama " koşulu benimsenmiştir. Ayrıca, yasa; "funda ve makilerle örtülü yerlerin " orman sayılmaması için "orman ve toprak muhafaza karakteri taşımaması" koşulunu getirmiş, ancak, 2. maddesinde, Orman Genel Müdürlüğü'nün bir çalışma grubunda benimsenen öneriyi olduğu gibi 30. maddesine aktarmıştır. Böylece, yine İnal'ın belirttiğine göre makiliklerin ayrılması işi 1957 yılında 9 235 ha., 1958 yılında 84 580 ha. sahanın " orman sayılmayan makilik" olarak belirlenmesi yoluyla yasa çıktıktan sonra da sürdürülmüştür. (7

• **1957: 6831 Sayılı Orman Kanununun 2. ve 3. Maddelerinin Tatbikine Dair Yönetmelik:**

Bu yönetmelik doğrultusunda yapılan çalışmalar sırasında, yalnızca 16.9.1958 – 22.1.1960 tarihleri arasında toplam 192 473 ha. orman alanı "iklim, su ve toprak rejimine zarar vermediği " ve " daha verimli kültür arazisi haline getirilmesi " uygun görüldüğü için orman sınırları dışına çıkarılmıştır. Ayrıca, "delicelik" sayılan bitki örtüsünden de 6 994 ha. alan yine orman sınırları dışına çıkarılmıştır.

• 1965: 663 Sayılı Orman Kanununa Geçici Bir Madde Eklenmesine Dair Kanun:

Daha sonra Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen bu yasanın 1. maddesine göre; " 15.10.1961 tarihinden önce fiilen, ilmen ve tamamen orman olmaktan çıkmış, orman bütünlüğünü bozmayan ve bozmayacak olan, iklim, su ve toprak rejimine zarar vermeyeceği anlaşılan ve toprak sınıfı ve kullanma kabiliyeti bakımından daha verimli kültür arazisine kalbi uygun bulunan yerler ... Tarım Bakanlığı'nın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla orman rejimi dışına çıkarılabilir." (10 Bu yasanın uygulanması amacıyla bir yönetmelik hazırlanmış ve çalışmaları yapmak üzere 40 heyetin kurulmasına geçilmiştir.

• **1970: 1255 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 131. Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun:**

Yasa, 1961 Anayasasının ormanlarla ilgili maddesine şu yaptırımın girmesini sağlamıştır: " Anayasanın yürürlüğe girdiği tarihten önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş tarla, bağ, meyvalık, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında kullanılmasında yarar bulunan topraklarla şehir, köy ve kasaba yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler dışında orman sınırlarında hiçbir daraltma yapılamaz. (...) " Böylece, 15.10. 1961'den önce tarlaya dönüştürülmüş 106 440 ha. ile yerleşme yapılmış 10 144 ha. alanın orman sınırları dışına çıkarılması sağlanmıştır. Anayasadaki bu değişikliğin uygulamaya geçirilebilmesi amacıyla 1973 yılında 1744 sayılı yasa çıkarılarak, öncelikle orman sınırları dışına çıkarılacak yerlere ve bu işlemlerin kimler tarafından, nasıl yapılacağına açıklık getirilmiştir.

Öte yandan, 1980'li yıllardaki gelişmelerin ise hep birlikte yaşadık. Öyle ki, 1982 – 1987 dönemi boyunca orman alanlarının şu ya da bu gerekçeyle daratılmasına yol açabilecek bir yeni anayasanın hazırlanmasına, üç yeni yasanın çıkarılmasına ve dört de yasa değişikliğinin yapılmasına tanık olundu. Gerçekte, 1980'li yıllardaki anayasal ve yasal düzenlemelerin de aynı paydaya sahip olması son derece düşündürücüdür.

1980'li yıllardaki yasal düzenlemelerin belli başlıcaları, ülkemizin ormansızlaşmasını hızlandırıcı boyutlarıyla şöylece sıralanabilir:

i) Anayasa:

• 169. maddesinde; "Orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen, aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar olduğu tespit edilen yerler" in orman sınırları dışına çıkarılmasına yer verilerek, 1961 Anayasasındaki aynı amaçlı yaptırıma süreklilik kazandırılmıştır. Böylece, şimdilerde orman sayılan yerler, "orman" olarak muhafazasında "bilim ve fen bakımında yarar görülmezse " her zaman tarım alanlarına dönüştürülebilecektir. Aynı maddede, ayrıca, bilim ve fen bakımından orman niteliğini yitirmiş yerlerin orman sınırları dışına çıkarılabilmesi için 1961

Anayasasındaki 15.10.1961 sınırı, 31.12.1981'e çıkarılarak 1961 – 1981 dönemindeki 9 274 hektar yerleşme alanıyla 73 718 hektar açma alanı çeşitli tarımsal kullanımlara terk edilmiştir.

• 170. madde ile de; " bilim ve fen bakımından orman olarak muhafazasında yarar görülmeyen yerler" in orman sınırları dışına çıkarılması ve " bu yerlere orman içi köyler halkının kısmen veya tamamen yerleştirilmesine" olanak sağlanmıştır. Böylece, "orman köylülerinin" en azından bir kesimi için çekici, ancak gerçek kurtuluşları yönünden hiçbir zaman yarar sağlamayacak bir seçenek getirilmiştir.

ii) 2934 Sayılı Turizmi Teşvik Yasası

16.3.1982 tarihinde yürürlüğe konan bu yasa ile; Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın isteği üzerine, "Turizm alanlarında ve turizm merkezlerindeki " ormanlar bu Bakanlığa tahsis edilecektir. Öyle ki bu ormanların "yatırımcılara tahsisi, kiralanması ve bunlar üzerindeki irtifak hakkı tesisine ilişkin esaslar ve süreleri ile bedellerinin, hakların sona ermesi ve diğer şartlar Kültür ve Turizm ile Tarım ve Orman Bkanlıkları tarafından "6831 sayılı Orman Kanunu hükümlerine bağlı olmaksızın" ortaklaşa olarak belirlenecektir. Yasanın çıkarılmasını izleyen yıllarda Marmaris, Bodrum ve Fethiye gibi ormanlık kıyılarımızda yerli ve yabancı turizm girişimcilerine 49 yıllığına verilen kullanım izinlerinin önceki yılların 8 - 10 katına çıkması yasanın yol açtığı ve açabileceği gelişmeleri açıklıkla ortaya koymaktadır.

iii) 2896 Sayılı Yasa

6831 sayılı orman yasasının 59 esas ve 2 de ek maddesinin değiştiren, 2 geçici maddesini yürürlükten kaldırırken 5 yeni geçici madde getiren bu yasa ile özellikle yürürlükteki yasanın 2. maddesinin Anayasanın 170. maddesi doğrultusunda değiştirilmesi önem taşımaktadır. Bu değişiklik sırasında, Anayasanın 170 maddesindeki "orman köylülerinin yerleştirilmesi" amacı dışında tutulan 31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tamamen kaybetmiş yerlerin de kapsama alınması ilginçtir.

iv) 3302 Sayılı Yasa:

Bu yasa da 6831 sayılı orman yasasının değiştirilmesine yöneliktir. 1986 yılında yapılan bu değişiklikle, artak "halen orman rejimi içinde bulunan funda ve makilerle örtülü yerleri" orman sınırları dışına çıkarmak için yalnızca "tarım alanlarınadönüştürülmesinde" yarar görülmesi yeterli sayılacaktır. Ayrıca, 31.12.1981'den önce " bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş yerlerin " orman sınırları dışına çıkarılabilmesi için, 2896 sayılı yasanın gerekli kıldığı gibi, bu yerlerin" su ve toprak rejimine zarar vermeme", " orman bütünlüğünü bozmama" koşulları da aranmayacaktır.

v) 3373 Sayılı Yasa:

1986'da çıkarılan 3302 sayılı yasa ile yapılan değişiklik, aradan bir yıl bile geçmeden yeniden ele alınmış, 6831 sayılı orman yasasının ormanı tanımlayan 1. maddesinde, yine önünde sonunda ormanların daraltılmasına yol açabilecek biçimde değişiklikler yapılmıştır.

Görüldüğü gibi Türkiye'deki ormansızlaşma sürecinin temellerinden birini siyasal iktidarların bilinen nedenlerle orman yasasında yapageldikleri düzenlemeler oluşturmaktadır. Gerçekte, bu düzenlemeler kimi nesnel koşulların bir zorlaması olarak gündeme gelmekte, siyasal iktidar da varlıklarını sürdürebilmelerini en düşük maliyetlerle sağlama yolu olarak orman sayılan alanlara yönelebilmektedir. Sorun, daha temeldedir ve ülkemizdeki hızlı topraksızlaşmanın bir sonucudur. Ormanlarda devlet işletmeciliği düzenine geçilmesine önemli katkılarda bulunan Prusyalı ormancı Prof. R.. Bernhard'ın tam 30 yıl önce yaptığı bir vurgulamanın yerindeliğini de ortaya koymaktadır bu sonuçlar. Bernhard'a göre; " bir orman kanunu herşeyden önce bir toprak kanunu demektir." Ne var ki, Türkiye ormancılığını yönetme konumundakiler başta olmak üzere ormancı teknokrat- bürokratların hattı ormancı bilimadamlarının çoğunluğunun bu gerçeği görememeleri nedeniyledir ki ülke ormanlarının varlığına yönelik sakıncalı tutum ve davranışların temel belirleyicileri kavranamamış dolayısıyla da bu belirleyicilerin etkilerinden korunabilecek düzenekler geliştirilememiştir.

2. TEKNİĞİNE UYGUN OLARAK YAPILMAYAN ORMANCILIK

Türkiye'nin kırsal kesiminde gözlenen ekonomik, toplumsal ve kültürel olumsuzlukların yanı sıra ormancılık örgütlenmesiyle ormancı teknik personelin yetiştirilme ve işlendirilme düzenleri de ormansızlaşma sürecini hızlandırmaktadır. Başka bir söyleyişle; söz konusu olumsuz koşullar nedeniyle tekniğine uygun olarak yapılamayan ormancılık çalışmaları da Türkiye'de ormansızlaşmaya yol açan bir başka etmendir. Çeşitli bilimsel araştırmalardan derleyerek aşağıya aktardığımız bulgular bu gerçeği açıklıkla ortaya koymaktadır:

• " Planlı ormancılığın ülkemizde başladığı 1963 – 1964 yıllarından günümüze değin, bölge (Doğu Karadeniz) ormanlarında yaş ve çap sınıfları yöntemiyle kesime sokulan orman alanı toplam 73 313 hektardır. (...) Tıraşlanan alanların yapay ve / veya doğal yollarla bir sonraki üretim mevsimine değin ağaçlandırılması ilkesine karşın, başarı bile olduğunda henüz fikir birliğine varılmamış olmasıyla birlikte gerçekleşen toplam ağaçlandırma alanı 20 010 hektardır. Dolayısıyla, 1963 – 1982 yılları döne-

mindeki planlı ormancılık uygulamaları sonucu Doğu Karadeniz Bölgesi verimli üretim ormanı alanlarından 41 237 hektar alan ormansızlaştırılmıştır. " (11

• " Tabii gençleştirme uygulamalarında ... yapılan teknik hatalar bir çok prodüktif orman alanının yabanlaşmasına neden olmakta veya uygulama alanları toplu üretim nedeniyle suni gençleştirmeye terkedilmek üzere boşaltılmaktadır. Bu tip uygulamalar dha da genişletilerek fidanı bulunmayan birçok ladin ve kayın alanlarıdahi tıraşlama kesimle açılmakta ve bilahare bu alanlar silvikültür tekniğinin hiçbir zaman kabul etmeyeceği tür değişiklikleriyle kapatılmaya çalışılmaktadır. "

• " Antalya bölgesi kızılçam ormanlarında 1965 - 1971 yılları arasında yaş sınıfları yöntemininin büyük alan spir kesimleri biçiminde uygulandığı tüm doğal gençleştirme alanlarının genişliği 6 868 hektardır. Bunun 630 hektarına (% 9) yeterli, 901 hektarına az yeterli (% 13) gençliğin geldiği, buna karşılık 5 337 hektarına (% 78) gençliğin yetersiz geldiği ya da hiç gelmediği bulunmuştur.'

• " Yaş sınıfları yöntemine göre ormanların yenilenmesi, imarı ve bakımı amacıyla öngörülen silvikültürel uygulamalar bugüne kadar fiziki hedeflerin çok altında seyretmiştir. Yapılan çalışmaların tamanında da tekniği içeriğinde başarı sağlanamamıştır. Bunun sonucu olarak ta toprak potansiyeli gerektiği şekilde değerlendirilmemekte, başka bir söyleşiyle devamlılık prensibi zaafa uğramaktadır."

Bu türden bulgulara artık Orman Genel Müdürlüğü'nün yayınlarında da yer verilmektedir. Ormancılık çalışmalarının yapıldığı yörelerin ekonomik, toplumsal ve kültürel koşullarıyla ormancı teknik personelin yetiştirilme ve işlendirilme düzenlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan bu olumsuzluklar Türkiye ormanlarını için için tüketmektedir. Özellikle ormancı teknik personelin yetiştirilme ve işlendirilme düzeni uygun ekonomik ve toplumsal koşullarda da çalışmaların tekniğine uygun olarak yapılabilmesini rastlantılara bırakmaktadır. Bu düzenin belli başlı olumsuzlukları şöylece sıralanabilir:

• Orman Genel Müdürlüğü'nde ilgili yönetmeliğin yaptırımına karşın ormancı teknik personeli işlendirme planı henüz hazırlanmamıştır.

• Ormancılık örgütlenmesinin herhangi bir biriminde işlendirilme şansını bulabilmiş bir teknik personelin bu birimde ne kadar süre kalabileceği bilinmemektedir. Hemen her ormancı teknik personel ya kendi isteğiyle ya da çoğu zaman olduğu gibi kendi isteği dışında, görüşü bile alınmadan uğraşı konusu ya da görev yri her zaman değiştirilebilmektedir. Milli Prodüktivite Merkezi'nde yapılan bir araştırmanın bulgularına göre ormancı teknik personelin % 29.5'i bir, % 59.7'si iki, % 76.8'i üç ve % 86.8'i de dört yıldan az bir süre içinde görev yeri ya da konusunu değiştirmektedir.

• Ormancı teknik personelin herhangi bir hizmet içi eğitime tabi tutulması da rastlantısaldır. Başka bir söyleyişle ne zaman, hangi içerikte bir hizmetçi eğitiminden geçirileceğini ne kendisi ne de yönetimce bilinmemektedir. Gerçekte, % 58'i herhangi bir hizmet içi eğitimden de geçmemiştir.

• Günümüz koşullarında ormancılık çalışmalarının çok boyutlu bir yaklaşımla yürütülmesi temel zorunluluktur. Ancak, Türkiye'de ormancılık çalışmalarını yürüten orman mühendisleri biri üç ötekisi de iki bölümlü iki orman fakültesinde yetiştirilmektedir. Bu öğretim kurumlarında temel ormancılık çalışmalarıyla ilgili bilim dallarının çoğu tek devrelik derslerle öğrencileri aktarılmaya çalışılmaktadır. Böylesi bir öğretim sürecinden geçen ormancı teknik personel" her türlü ormancılık çalışmasını gerektiğince yapabilecek bilgiyle donatılmış olduğu " varsayımıyla meslek yaşamına başlamaktadır. Doğallıkla çalışmaların ormancılık tekniğinin gereklerine uygun olarak yapılabilmesi de rastlantılara kalmaktadır.

Tüm bu olumsuzluklar, ancak bir sanatçı duyarlılığıyla çalışabilme koşullarını gerektiren ormancılık hizmetlerinin giderek bir "teknik orman yıkımına" dönüşmesine yol açmaktadır.

3. ORMAN YETİŞTİRME ÇALIŞMALARININ YETERSİZLİĞİ

Gerçekte ormanlar, gerekli koşullar yerine getirilerek işletildiğinde kendi kendini yenileyebilen, başka bir söyleyişle de kendini yeniden üretebilen bir doğal kaynaktır. Ancak, çeşitli nedenlerle, ülkemiz özeli yönünden de yukarıda belli başlıcalarından söz edilen olumsuzluklar sonucu kendini yeniden üretemez duruma gelmektedir. Türkiye'de ormanlar çoğunlukla kendi kendini yenilemeyecek nitelikte yapısal özellikler taşımaktadır. Ayrıca, yurttaşlarımızın ormanlardan sağlanabilen ürün ve hizmetlere yönelik gereksinmesinin gerektiğince karşılanabilmesi var olan orman alanlarının daha da genişletilmesini zorunlu kılmaktadır. TOPRAKSU tarafından yapılan belirlemelere göre Türkiye'de toplam 25.3 milyon hektar alanın kesinlikle ormancılığa ayrılması gerekmektedir. Öte yandan, bugün Türkiye'de var olduğu savlanan orman alanının genişliği 20.2 milyon hektardır ve bu alanın da 13.2 milyon hektarı bozuk yapılı, verimsiz ormanlarla açıklıklardan oluşmaktadır. Bu nedenle toplam 18.4 milyon hektarda orman yetiştirilmesi yaşamsal bir zorunluluktur. Oysa, son bir kaç yıl dışında yıllık ağaçlandırma genişliği 100 bin hektara bile u-

laşamamıştır ve Cumhuriyet dönemi boyunca da yalnızca yaklaşık bir milyon hektar alanda ağaçlandırma çalışması yapılabilmiştir. Buna karşılık, ormancılık tekniğine gereği tıraşlanarak üzerindeki bitki örtüsü ağaçlandırılmak üzere kaldırılanların yanı sıra, aynı dönem boyunca 1.6 milyon hektar alan yangın, tarla açma, yerleşme vb. yollarla ormansızlaştırılmıştır.

SONUÇ

Bugün tüm dünyada ormanlar ve ormancılık çalışmaları, sağlıklı yaşamın sürekliliği yönünden göz ardı edilemeyecek önemde bir kaynak olarak görülüyor. "Gelişmiş " sayılan çoğu ülkede sanayileşmenin yol açtığı kirlenmelerinin bir "kurbanı" olarak yokolmasının önlenmesine yönelik yoğun çabalar harcanıyor. Oysa, ormanlar, sağlıklı bir çevre düzenlemesi için başvurulacak önemli bir araçtır da. Ülkemizde ise, ormanların böyle bir yaklaşımla değerlendirilmesinin bilincine ulaşılabildiğini söyleyebilmek ne yazık ki olanaklı değil. Öyle ki, ülkemizdeki hızlı ormansızlaşma sorunu, çevre kirlenmesi ve doğal dengenin bozulması sorunları doğrultusunda kamuoyu oluşturma amacıyla kurulmuş çeşitli örgütlerin etkinlik alanlarına, yapılagelen tartışmaların gündemine girememiştir bile. Daha önemlisi, bugün, ülkemizde, onlarca yıldır sürdürülegelen yaklaşımın ve bu yaklaşımın ürünü olarak sürdürülegelen ormancılık çalışmalarının ormansızlaşma sürecini daha da hızlandırdığı gerçeği ne ormancılık ne de ormancılık dışı kamuoyunca gerektiğince kavranamamıştır. Oysa, insanlarımızın, dolayısıyla da yurdumuzun geleceği, bu gerçeğin tüm boyutlarıyla kavranmasına ve gerekli önlemlerin alınmasına öylesine bağlı ki ...

YARARLANILAN KAYNAKLAR

ATA, Cemil (1980); Saf Doğu Ladini (Picea orientalis (L) Link) Ormanlarının Gençleştirme Sorunları, Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı, Trabzon.

AYDEMİR, Şevket Süreyya (1974); Kahramanlar Doğmalıydı, Çağdaş Yayınları, İstanbul.

ÇAĞLAR, Yücel (1984); Ormancı Teknik Personelin İstihdamına İlişkin Sorunlar, Milli Prodüktivite Merkezi, Ankara.

DİKER, Mazhar (1947); Türkiye'de Ormancılık Politikası, Dün - Bugün —Yarın, Orman Genel Müdürlüğü, Ankara.

İNAL, Selahattin (1967); Türkiye'de Ormanların Tahdit ve Kadastrosu Problemi, Orman Genel Müdürlüğü, İstanbul.

ŞIRLAK, Uğur (1984); " Antalya Orman Bölge Başmüdürlüğü Kızılçam Ormanlarında Yaş Sınıfları Yönetiminin Uygulandığı Alanlara Doğal Gençliğin Geliş ve Gelmeyiş Durumları ile Nedenlerinin Araştırılması, Kızılcam ve Sarıçam Üzerine Araştırmalar, Ormancılık Araştırma Enstitüsü, Ankara.

TEKELİ, İlhan — İLKİN, Selim (1977); 1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları, ODTÜ, Ankara.

Orman Genel Müdürlüğü 1981 Yılı Döner Sermaye Bütçesi ve Gerekçe Raporu, Ankara.

Orman Genel Müdürlüğü 1982 Yılı Döner Sermaye Bütçesi ve Gerekçe Raporu, Ankara.

Gıda Kirlenmesi ve Toplum Sağlığı Açısından Olası Sakıncalar

Doç. Dr. Atillâ KONAR
Ç.Ü. Ziraat Fakültesi, Tarım Ürünleri Teknolojisi Bölümü / Adana

1. GİRİŞ

Yeterli gıda üretimi günümüzün en önemli sorunlarından biri durumundadır. Bundan daha da önemli olan konu ise, üretilen gıdaların sağlıklı olabilmesi ve insan sağlığı için tehlikeli unsurları içinde taşımaması olmaktadır. Zira insan, gıdaları yiyerek veya içerek vücuduna almakta ve hazmederekten gıda içindeki çoğu maddeleri bünyesinin bir parçası haline getirmektedir.

Burada gıdalardaki yabancı maddeler veya gıda kirleticileri deyince neleri düşünmek gerektiği hususunu biraz açıklığa kavuşturmak gerekir.

Bir gıdada bulunan maddeler, o gıdada bulunmuş veya o gıdaya geçiş yollarına göre 3 grupta ele alınabilir.

1. Gıdaya bilerek katılmış olan maddeler
   a) Gıda katkı maddeleri ve
   b) Gıdanın temel öğeleri
2. Gıdaya hile amacı ile katılmış olan yabancı maddeler. Bazen sağlık ve çoğu kez de ekonomik açıdan zarar veren maddelerdir.
3. Gıdalara bilmeden bulaşmış olan yabancı maddeler. Bunlara "Gıda Kirleticileri" de denebilir. Sağlık açısından sakıncalı olan ve dikkati gerektiren bu maddeler 4 grupta toplanır.

Çizelge 1. Gıda Kirletici Maddeler

A . Pestisitler (tarımsal mücedele ilaçları)
B. Ağır metaller
C. Radyoaktif madde kalıntıları ve
D. Diğerleri (antibiyotikler, hormonlar, deterjan, sentetik ambalaj maddeleri vb.) dır.

İşte bugün ele alınarak üzerinde durulacak olan gıdalardaki yabancı maddeler, bu son gruba giren ve topluca çizelge 1'de verilen, ayrıca (Çukurova) bölgemiz için de önemli olduğu düşünülen "gıda kirleticisi" maddelerden ilki olacaktır.

2. GIDA – ÇEVRE İLİŞKİSİ VE GIDA KİRLENMESİ

Tarımsal üretim tabiiki doğada mevcut, hava, su ve topraktan oluşan bir sistem, bir çevre içinde gerçekleştirilir. Her türlü gıda da ister bitkisel veya isterse hayvansal kökenli olsun, tarımsal bir üretim sonucu elde edildiğine göre, gıdalarla çevrenin - doğanın yakın ilişkisi ve birbirlerine olan sıkı bağlılığı hemen dikkati çeker. Basitçe bir benzetme yaparsak doğa, insan ve hayvanlar için gerekli olan gıda maddelerini bünyesinde yetiştiren, meydana getiren ve yenilmek üzere sunan, yani bir bakıma, yavrularını kendi bünyesinden oluşturduğu gıda maddeleri ile besleyen kutsal bir anaya benzetibilir. İsterseniz buna " bir gıdacının doğa'yı tanımı" diyelim. Eğer bir ana zayıflar ve hastalanır ise ve bu hastalık bulaşıcı özelliklerde taşıyorsa o zaman dünyaya gelecek olan yavruların sağlıklı olması herhalde beklenemez.

İşte günümüzde, "çevre kirlenmesi" veya doğanın kirliliği olarak, sık sık karşımıza çıkan önemli sorun, milyonlarca yıl yaşındaki doğa anında rahatsız edilebildiğini ve hastalandırabileceğini göstermektedir. Üstelik bu sorunun kaynağıda, yine o sorundan zarar görecek olan insanoğlunun kendisidir.

Doğa'da yarattığımız bu sorunların ciddiyeti karşısında, gerekli önlemleri alabilmek için araştırmalara başlamış ve sorunun büyüklüğü karşısında araştırma ve çalışmalarda kolaylık olması içinde hastalığı yani sorunları sınıflara ayırmışız.

Çeşitli meslek grupları ve bilim dallarının yaptığı bu sınıflandırmada, kirlenmeleri önce 3'e ayırmış ve

1. Hava kirlenmesi,
2. Su kirlenmesi,
3. Toprak kirlenmesi, diyerek yine işimizi yarım yapmış ve bizi çok daha yakından etkileyen en önemli bir kirlenme çeşitini ihmal etmişiz. Buda gıdacıların görüşüne göre, 4. kirlenme çeşitli olarak ele alınması gereken;
4. Gıda kirlenmesi'dir.

Gıda kirlenmesi, insanları doğrudan etkileyen bir konudur. Yapılan çalışmalar sağlık açısından sakıncalı olan ve gıdalara bulaşmış olan yabancı maddelerin çoğunun (% 80 – 90 düzeyinde) gıda yolu ile insanlara geçtiğini göstermiştir.

Bu konuyu, dış ülkelerde yapılmış araştırmaların ışığında ve en önemli " gıda kirleticileri" nden olan pestisitlerle ilgili bazı bulgularla açıklamaya çalışalım. Tek-

rar hatırlamada yarar olan husus "Gıda Kirletici" denildiğinde, gıdaların bünyesine farkında olmadan giren, oradan insan bünyesine geçen ve bünyeye alındığında da sağlık açısından sakıncalı durumlar yaratabilen yabancı maddelerin gıdalardaki kalıntılarının anlaşılacağıdır.

3. GIDA KİRLETİCİSİ OLARAK PESTİSİTLER

Yeryüzünde, insanların, ilk zamanlardan bugüne kadar ilgilendiği en önemli konu, yiyecek gıda maddelerini temin etmek ve açlığını giderebilmek olmuştur. Bundan 10 - 12 bin yıl kadar önce insanlar toplayıcılık ve avcılık dönemlerini tamamlıyarak tarıma, yani kendi yiyeceklerini kendileri üretmeye başlamışlardır.

Gıda maddelerinde üretimin artışı, toplumların gelişebilmesi ve medeniyetlerin oluşabilmesi için gerekli diğer işlerede vakit ayırabilmelerine yardımcı olmuş ve günümüze kadar ulaşan gelişmeler başlamıştır. Bu arada, gelişme, ilerleme gösteren bir başka hususta, dünyanın nüfusun da görülen hızlı çoğalma olmuştur.

Çizelge 2. Dünya'da Nüfus Artışı

	Tahmini Nüfus	Nüfus Katlanırken Geçen Süre (Yıl)
1 Milyon yıl önce	500 bin	
M.Ö. 10 bin	3 milyon	
M.Ö. 3 bin	100 milyon	
1. yıl	250 milyon	–
1600.	500 milyon	1600
1820.	1 milyar	220
1930	2 milyar	110
1970	4 milyar	40

Çizelgede görüldüğü gibi, milyonlarca yıldan sonra tarımın başladığı M.Ö. 10 binlerde sadece 3 milyon olarak tahmin edilen dünya nüfusu, gıda üretimi ile parelel artış göstermiş ve M.Ö. 3 binlerde 100 milyonu bulmuştur. Miladi takvimin ilk yılında 250 milyona ancak erişebilmiş fakat bu sayı 1600 yıl sonra iki misli olarak 500 milyon olmuştur. Bu sefer 220 yıl gibi daha kısa bir süre içinde nüfus tekrar 2 katına çıkarak1820 lerde 1 milyarı bulmuştur. Artık nüfus artışı giderek hızlanmış 110 yıl sonra 1930'da 2 milyar ve sadece 40 yıl sonra 1970'te 4 milyara ulaşmıştır. Bu arada dünyanın ortalama nüfus artış hızının günümüzde % 2'nin üzerinde olduğu ve bu sefer 35 yıl içinde mevcudun tekrar 2 katı olabileceği bazılarınca hesaplanmaktadır.

Özellikle ilk zamanlarda dünya nüfusundaki artış gerçekten Malthaus'u haklı çıkaracak gibi " geometrik" ölçüde olmuş, fakat artan nüfusunu doyurabilmek için gereken gıda artışını yeterli düzeylere ulaştırmada ise bazen sorunlar çıkmıştır. Bu durumda gıda maddeleri gittikçe değerlenmiş, diğer taraftan gıda üretimi çeşitli nedenlerle zorlaşmıştır. Bu arada insanların yaşamları için gereken bir maddenin zararlı hayvanlara, böceklere ve daha küçük canlılara yedirilmesi, yani göz göze göre kaybedilmesi elbetteki düşünülemezdi. Nitekim, insanoğlu onunda çaresini bulmuş ve tarımsal mücadele ilaçlarını yani pestisitleri geliştirip, kendisi için ürettiği gıdalarını zararlılara karşı başarı ile korumuştur.

Gerçekte, tarımda mücadele ilaçlarının kullanılması yeni bir olay değildi. Tarihçi HOMER M.Ö. 1000 lerde "S" kükürtün zararlıları uzaklaştırdığına değinmişti. M.Ö. 200 lerde ise CATO kaynatılan "bitumen"asfalt karışımı buharlarının üzümde zararlı böcekleri etkilediğini bildirmişti. Çinlilerce M.S. 900 lerde zararlı böceklere karşı kullanılan "arsenik", 1660 larda Batı'da yine aynı amaçla kullanılmıştı. XVI. yüzyıl sonunda da "nikotin"in böcek zararlarına karşı kullanıldığı biliniyordu.

İçlerinde Arsenik, civa, kükürt ve bakır bulunan ve çevrede kalıcı inorganik maddeler içeren bu pestisitlerin kullanımı, bir yerde sınırlı olduğu için önemli bir çevre sorunuda yaratmamıştır. Nitekim 1800'lere kadar insanların bütün korkusu veya endişesi, toksik olan bu gibi maddelerin, hayvanlara verebileceği zararlarla ilgili idi. O zamanların toksikologları da, zehirli maddelerin tanımı ve zehirlenen hayvanların kurtarılmaları konularında çalışıyorlardı. Yine bu dönemlerde bilimsel alandaki boşluklar, yetersiz insan sağlığı bilgisi, hastalık ve tanı (teşhis) işlemleri güçlüğü nedenleriyle hayvandan insana zehirli maddelerin geçebileceği veya insanın da doğrudan etkilenebileceği düşünülmüyor veya üzerinde durulmuyordu.

Yirminci yüzyılda 1930'larda başlatılan geniş çaptaki araştırmalar, acil gereksinme duyulan yeni geniş etkili ve güçlü pestisitlerin keşfine, bol ve ucuz üretimine yönelikti. Nitekim 1939'da, sentezi ilk defa 1874'te yapılmış olan bir maddenin, böcek öldürücü özelliğinin farkına varıldı. 1942 den sonra bol miktarda sentetik olarak üretilerek, tüm dünyada kullanımı başlıyan bu madde, DDT olarak biliniyordu ve kaşifi İsviçreli P.Müller'e Nobel ödülünü kazandırmıştı.

DDT'nin keşfini sayısız diğerleri takip etti. Bugün dünya'da 10.000 den fazla pestisit formülasyonunun kullanıldığı tahmin ediliyor. Pestisitler görevleri gereği birer zehirdirler ve hedef aldıkları yani özellikle kullandıkları zararlılara göre şöyle sınıflandırılabilirler.

Çizelge 3. Pestisitlerin Hedef Aldıkları Zararlılara Göre Sınıflandırılması

1. Insektisitler (Böcek öldürücüler)
2. Herbisitler (yabancı otlara karşı)
3. Fungusitler (mantarlara karşı)
4. Diğerleri
   - 4.1. Rodentisitler
   - 4.2 Mollusitler
   - 4.3 Nematositler

En çok kullanılan pestisitler "İnsektisitler" dir. Fakat son yıllarda (10 - 15 yıldır) "Herbisitlerin" kullanımının da çok arttığı bildirilmektedir. Tarımda pestisitlerin kullanılması kaçınılmaz bir zorunluluk durumundadır. Zira dünya'da tüm hayvan ve bitki türleri toplamından çok daha fazla sayıda, 3 milyon kadar böcek türü olduğu biliniyor. Herhangi bir andaki canlı böcek sayısının ise 10^{18} (yani milyar kerre milyar)'i bulabildiği fakat bu korkunç sayıdaki böceğin sadece binde birinin (tür olarak 300 kadar) tarımda veya insanda zararlı olduğu hesaplanmaktadır. Bu zararlılara karşıda günümüzde en etkili ve önemli silahın "organik sentetik pestisitler" olduğu kabul ediliyor.

Sentetik pestisitlerin zehir özellikleri, çevreye etkileri moleküler yapı ve bileşimlerine bağlıdır. Bu nedenle çevre kirlenmesi, gıda kirlenmesi ve insan sağlığına etkileri açısından, sentetik pestisitleri kimyasal bileşimlerine göre sınıflandırmak ve ele almak gerekir.

Çizelge 4. Sentetik Pestisitlerin Kimyasal Açıdan Sınıflandırılması

1. Organik klorlu pestisitler
2. Organik fosforlu pestisitler
3. Karbamatlı pestisitler
4. Klorofenoksi asitliler

3.1. ORGANİK KLORLU PESTİSİTLER

İkinci Dünya Savaşı sonrasında kullanılmaya başlanan ve 1950 – 60 larda dünya'da en çok kullanılan ve 1970 lerden itibaren saptanan sağlık sakıncaları nedeni ile kısıtlanmaya başlanan pestisitlerdir. Bu pestisitlerden DDT, Lindan, Endrin,Aldrin, Dieldrin, BHC, Heptachlor, Endosulfan, Chlordane, Methoxychlor ve Mirex sayılabilir.

Doğada çok zor parçalanır, bu nedenle etkili oluşu, ucuz ve bol bulunuşu kullanımını çok arttırmıştır. Sadece DDT (ve benzerlerinin) nin yıllık üretimi ve kullanımı birara 400 milyon tonu bulmuştu. Bu gruptaki bazı pestisitler bugünde doğada bazı kısıtlamalara rağmen kullanılmaktadır.

Toksik etki mekanizmaları bugün bile tam ve yeterince anlaşılamadığı görülen organik klorlu pestisitlerin, canlıda genel olarak sinirlerin etrafındaki yağlı zarı erittiği ve sinirde iyon transferini engellediği biliniyor. Bu durumda sinirsel mesaj iletimi engellenip, titremeler ve kasılmalarla ölüm gerçekleşiyor

Bu durum tabiiki pestisitin "Akût" etkisi söz konusu olduğunda geçerlidir ve gözle görülebilen, elle tutulan bir sonuçtur. Bilindiği gibi, pestisitlerin (ve diğer kirletici toksik maddelerin) birde "kronik denilen insanda ve hayvanda etkisinin uzun yıllar ve hatta kuşaklar generasyonlar sonra görülebildiği durumları da vardır. Bu anlaşılması, araştırılması en zor olan ve daha ciddiyetle ele alınmayı gerektiren bir konudur. Bu konulara ileride tekrar değinileceği için diğer pestisit grubuna geçebiliriz.

3.2. ORGANİK FOSFORLU PESTİSİTLER

Doğada kullanılmaya, 1950 lerin sonu ve 1960 larda başlanmıştır. Organik klorlu pestisitlerin sağlık sakıncalarının ortaya çıkması, doğada heryerde kalıntılarına rastlanması ve zararlıların bunlara direnç kazanmaları gibi nedenlerle kullanımları azalırken, organik fosforlu pestisitlerin kullanımı artmıştır. Malathion, Parathion, Dichlorvos gibi örneklerin yer aldığı bu ikinci grup pestisitler, sinirleri etkiler ve canlıda ACHE (asetil kolinesteraz) enzimini deaktive ederek titreme, kasılma, felç ve sonuçta ölüme yol açarlar.

3.3. KARBAMATLI PESTİSİTLER

En son geliştirilen sentetik pestisitlerdendir. Sevin, Baygon, Zectran ve Temik gibi örnekleri bilinmektedir. Toksik etkileri organik fosforlular gibi olup ACHE enzimini etkileyerek sonuçta ölüme neden olurlar.

3.4. KLOROFENOKSİ ASİTLİLER

Basit organik asitlerden yapılmış herbirisi etkili pestisitlerdir. Etki mekanizmaları, yabani bitkide doğal büyüme hormonları gibi olup, anormal büyümelere neden olur. Bu hızlı büyüme sonucu bitkinin enerji deposu biter ve sonuçta bitki ölür. Yani yabancı bitkiyi ölümüne büyütür.

Klorafenoksi asitli pestisitlerden bu etki mekanizmalarına bakıpta insanlar için sakıncalı olmadığı sonucu çıkarılmamalıdır. Zira özellikle Vietnam'da kullanılan ve "Agent Orange" diye bilinen 2,4 D ve 2,4, 5 T nin 50: 50 karışımının insanda zamanla çok önemli sorunlar yarattığı bildirilen "Dioxin" adlı bir zehir içerdiği artık bilinmektedir. (Dioxin İtalya'da Seveso şehrinde ve Almanya'da Hamburg'ta sakat doğumlara da neden olup kamu oyunu ve hükümetleri yıllarca uğraştırmıştır).

4. TOPLUM SAĞLIĞI VE TARIMDA PESTİSİTLERİN ÖNEMİ

Her insan faaliyetine, yarar ve zarar açılarından bakmak mümkündür. Bir uygulamanın veya buluşun yararlımı yoksa zararlımı olduğuna karar verebilmek için madalyonun her iki tarafını da dikkatlice değerlendirmek gerekir. Çoğu kez de bir karar vermek veya kesin seçim yapabilmek olanaksızdır.

Sentetik pestisitlerin üretim ve kullanımlarının ilk yıllarından itibaren birçok yararları hemen görülmüştür. Savaş yıllarında aç ve yorgun toplumlarda salgın hasta-

lıklara karşı insanları da korumuştur. Başta Asya ve Afrika olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde Sıtma, Veba, Sarıhumma, Uyku hastalığı ve benzeri salgınlardan 5 milyon kadar insanın hayatını kurtarırken, 100 milyondan fazlasını da bu hastalıklardan korumuştur.

Bugün bile sıtma ve benzeri bazı hastalıklara karşı, artık bilinen birçok sorunlarına rağmen pestisitlerle mücadeleye yinede devam edilmektedir.

Diğer taraftan 1920 lerden buyana devamlı artan tarımsal verimlilikte de pestisitlerin rolü inkar edilemez bir düzeyde olmuştur. Gerçekten de artan dünya nüfusunun gereksindiği gıda maddelerinin üretimi tüm bilgi ve teknolojik olanaklarla "modern tarım"ın uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. Günümüz modern tarımının ise bağlı olduğu 4 önemli teknoloji söz konusudur. Bunlar 1. mekanizasyon, 2. sulama, 3. gübreleme ve 4.pestisit kullanımıdır.

Modern tarımın dayandığı bu 4 teknolojide, herbiri kendi çapında olmak üzere, tarımı, tarımdan elde edilen ürünü ve çevreyi etkileyecek güçtedir.

Modern tarımda kaçınılmaz olarak bol pestisit kullanımının başladığı 2. dünya savaşından sadece 10 - 15 yıl kadar sonra, bu pestisitlerin toprakta ve suda kalıntı bıraktığı yolunda yayınlar çıkmaya başlamıştır. Zamanlada doğada pestisit kalıntıları ile ilgili sayısız bulgular birbirlerini takip etmiştir.

Aynı zamanlarda, gıdalarda da pestisit kalıntılarına rastlandığı ve hatta insan vücut yağlarında bazı pestisitlerin biriktiği, 1951 de Amerika'da, 1965 İngiltere'de, 1967 de Almanya'da, 1972 de İtalya ve Hindistan'da yayınlarla bilim adamlarınca ortaya konulmuştur.

Doğada en bol kullanılımş olan ve en kalıcı özelliğe sahip pestisitlerden biri üzerinde yapılmış kalıntı analizlerine dayanarak, genelde çevrede kalıcı özellikte olan ve devamlı kullanılan gıda kirleticileri içinde geçerli bir şemayı (görünümü) şekil 1'de takip edebiliriz.

Şekil 1. Doğa'da Kalıcı Bazı Pestisitlerin Dağılımı ve Besin Zincirlerindeki Biyokonsantrasyonu

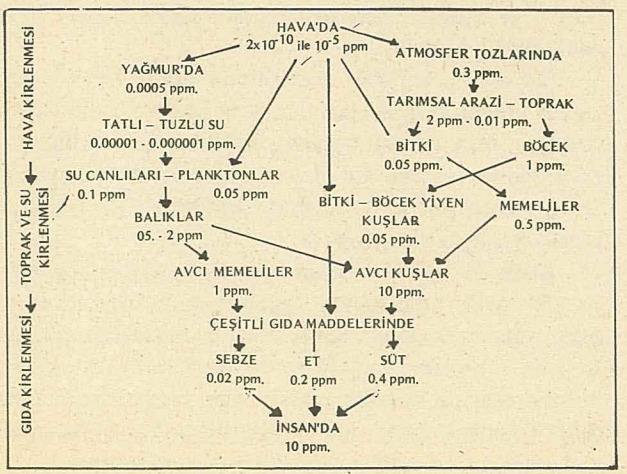

Şekil 1'den de kolayca görülebileceği üzere, hava'da çok düşük düzeylerde kullanılmış (veya bulaşmış) olan pestisit, buradan sulara ve topraklara oradan da bitki ve hayvanlar geçerek besin zincirine ulaşabilmekte ve hem de kalıntı miktarları giderek artmaktadır. Zira sudaki büyük canlılar daha küçüklerini yemekte, kalıntı içeren bitkileri hayvanlar yemekte ve besin zincirinin en son halkasında bulunan insan vücudunda ise kalıntı düzeyleri çok daha artmış ve yoğunlaşmış olarak bulunmaktadır. Doğada görülen bu kalıntının gıda zincirinde ve canlı organizmada giderek artması " Biyokonsantrasyon" olarak bilinir. Bu birikme özelliği nedeni ile böyle gıda kirleticilerinin havada ve suda miktarları az iken, yüksek organizmada ve canlılarda tehlikeli düzeylere çıkabileceği ve sorun olabileceği anlaşılıyor. (Bazı araştırıcılar söz konusu biyokonsantrasyonun 1000 ila 500 bin kat olabildiğini saptamışlardır.)

Çevrede kalıcı etkileri açısından ilk sırayı organik klorlu pestisitler alırken onu çizelge de görülen diğer gruptan pestisitlerin izlediği araştırmalardan anlaşılmaktadır.

Çizelge 5. Çevrede Kalıcı Özelliği Olan Pestisitler

1. Tüm organik klorlu pestisitler
2. İnorganik (Arsenik, Hg vb. pestisitler)
3. Karbamatlı pestisitler
4. Bazı sistemik funfusitler (Cu li ve HCB gibi)
5. Bazı herbisitler (2, 4D ve 2, 4, 5T gibi)
6. Organik fosforlü pestisitlerin bazıları (malathion, parathion, fenchlorvos, chlorfenvinphos, bromfenvinphos gibi).

Bu kalıcı özellikte olan ve bazılar yıllarca ortadan kalkmayan pestisitlerinde doğa'da şekil 1 dekine benzer bir dağılım ve biyokonsantrasyon gösterebileceği ve giderekten gıdalara, oradan da insanlara ulaşabileceği düşünülebilir.

Pestisitlerin ideal olarak sadece hedef seçilen zararlılara etkili olması arzu edilir fakat daha öncede belirtildiği üzere pestisitler görevleri gereği birer zehirdir ve canlılar arasında da pek bir fark gözetemezler. Çünki doğanın temel özelliklerinden biri, canlıların ortak birçok biyokimyasal yanlarının oluşudur. Bu nedenle pestisit kullanımında hedef olmayan canlılarında (kuşlar, arılar, evcil hayvanlar ve insanlar) toksik etkiyle karşılaşabilecekleri daima düşünülmelidir. Gine bu nedenle bazı araştırıcılar mücadele ilaçlarına, zararlıları öldüren anlamındaki "pestisit" kelimesi yerine, insan dahil tüm canlıları öldürebilen "Biosit"ler denilmesini uygun görmektedir.

Pestisitlerce hedef alınmasa da, insan ve hayvanlara olan etki 2 türlü olmaktadır. Birinci etki, zaman zaman gazetelerde okuduğumuz veya haberlerinizi duyduğumuz ve çoğunluk ölümle sonuçlanan "AKUT" zehirlen-

meler şeklindedir. Burada pestisitinetkisi kısa sürede görülür. Pestisitlerin ikinci tip etkisi ise "KRONİK"etkidir. Bu kronik etkiler uzun aylar, yıllar ve hatta kuşaklar (generasyonlar) sonra ortaya çıkarlar. Bu nedenle de pestisitlerin kronik etkileri sonucu oluşan problemler başka faktörlere bağlanabilir. İlk bakışta "Akût" etki ve zehirlenmeler daha ciddi ve ürkütücü görülebilir, fakat etkisi hemen görülemediği ve aradan zaman geçtiği için daha az ciddi sanılan "Kronik" etki ve zehirlenmeler esasta çok daha önemlidir.

Pestisitlerin sakıncalarına genelde bilinen birkaç örneği kısaca burada tekrar vermek gerekirse özetle şunlar söylenebilir.

Yapılan çalışmalarda hasta insanların kanında örneğin DDT'nin, sağlıklı insanlardakinden daha fazla olduğu ve erken doğumlarda da benzer durumun geçerliliği saptanmıştır. Hayvanlar üzerinde yapılan denemeler 3 ppm DDT'nin kalp adalelelerinde bazı enzimleri olumsuz etkilediği ve 5 ppm'inin ise karaciğerde doku ölümlerine (Necrosis) neden olduğu dieldrin, chlordane gibi pestisitlerin 2.5 ppm miktarlarının da benzer etkilere sahip olduğu ortaya konmuştur.

Herbisit "Agent Orange" olarak Vietnam'da kullanılan 2, 4D ve 2, 4, 5T nin 1:1 karışımının "Dioxin" denilen ve insanlığın bugüne kadar tanıdığı en zehirli ve "teratojen" bir maddeyi içerdiği, ancak son yıllardaki araştırmalarda anlaşılmıştır.

Pestisitlerin, kümes hayvanları ve kuşlarda yumurta kabuklarının incelmesine neden olduğu ve ayrıca doğada kuşların üreme ve çoğalmalarını engellediği de 20 küsür seneden beri biliniyor. Ülkemizde bu olumsuzluğa örnek olarak, Güney Doğu Anadolunun Birecik kasabasında barınan "Kel ayrtak" kuşlarının sayılarında görülen azalmalar gösterilebilir.

Pestisitlerin insan sağlığına olan zararları ise hergün yeni yeni bulgularla daha iyi anlaşılıyor. Daha az zararlı pestisitler, alternatif mücadele yöntemleri araştırılıyor. Pestisit kullanımlarının da daha bilinçli ve kontrol altında yapılmasına çalışılıyor. Gıdalarda bulunabilecek pestisit kalıntı düzeyleri, uluslararası kuruluşlarca sayısız araştırmalara dayanılarak, tolerans değerleri olarak saptanıyor. Bu arada birçok pestisitin insan sağlığına zararlı ortaya kondukça, kullanımı ya kısıtlanıyor veya yasaklanıyor.

5. PESTİSİTLERİN TÜRKİYE'DEKİ DURUMU

Entansif tarım yapılan her yerde olduğu gibi modern tarım uygulamalarının görüldüğü Çukurova'da da, pestisit kullanımı kaçınılmaz olarak görülmektedir. Burada bu iki uçlu silahın kullanım şekli önemlidir. Yani bir yandan zararlılara engel olurken, diğer taraftan insan sağlığını tehlikeye atmamak gerekiyor.

Türkiye'de kullanılan toplam pestisitin 3 te 2 sinden fazlasının Çukurova'da kullanıldığı 1975 lerde bildirilmişti. Bugün ülkemizde kullanılan pestisit miktarlarının ise her geçen yıl arttığı biliniyor.İlgili Bakanlık kayıtlarına göre 1980 – 84 yılları arasında pestisit kullanımındaki artışın % 78'i geçtiği görülüyor. Yani 1980'de ülkemizde kullanılan pestisit 4 yıl içinde nerede ise 2 kat artmış bulunuyor. 1985 te 220 kadar etkili madde içeren 770 civarında preparat (pestisit) ruhsatlı bulunmakta, her isteyen istediği ilacı alıp istediği şekilde ve istediği zaman kullanabilmektedir.

Ülkemizde organik klorlu pestisitlerin kullanımının son birkaç yıldır azaldığı, 1985 Aralığından itibaren Türkiye'de DDT ve BHC nin ruhsatlarının iptal edildiği fakat mevcut stokların kullanılmasına, izin verildiği görülüyor. Fakat burada DDT nin çevrede bazı durumlarda 20 seneye kadar parçalanmadığını da bu arada hatırlamak yararlı olacaktır. Bu arada çevrede Temik gibi sistemik etkili pestisitlerle özellikle seralarda kalıcı özellikte Cu lı ve karbamatlı, pestisitlerin kullanımlarının giderek arttığı görülüyor.

Tarım ilaçlarının bilerek, belli kurallar dahilinde, belli zamanlarda ve belli miktarlarda ve tekrarlarda kullanılması gerekir. Oysaki bunun böyle olduğunu söylemek çok zordur. İlgililerin önerdiği dozların birkaç katı uygulamalardan, önerilen kullanma zamanları dışında ve gerekenden çok daha fazla tekrarlarda ilaç kullanıldığı konuda çalışan ilgililercede resmen görülüp söyleniyor veya biliniyor. Serada yetiştiridiği sebzenin kendi tüketimi için ayırdığı bir bölümüne ilaç atmayıp diğer kısmı ilaçlayıp, hemen arkasından ertesi günlerde de pazara gönderildiği maalesef gelişen ülkelerde olduğu gibi bizde de yine sık izlenen durumlardandır.

Örneğin yeni toplanmış dolmalık biber üzerinde görülen lekeleri pazarcıya gösterip, bu lekeler nedir? diye sorulduğunda, pazarcının " Merak etme abi onlar ilaç, çürük değil" diye müşteriye sebzesinin çürük olmadığını garanti etmesi Adana pazarlarında rastlanan görünümlerdendir ve muhtemelen benzer durumlara başka illerde de rastlanılmaktadır.

Bilimsel çalışmalar pestisitlerin tümör veya kanser yapıcı olduklarını, mutajen veya teratojen özellikleri olduğunu, veya doğum hataları, kısırlık, zeka geriliği gibi sakıncalarını ortaya koydukça, birçok ülkede pestisit kullanımının sıkı kontrol altına alındığı ve gerektiğinde yasaklandığı da bir gerçektir.

Bizde de tabiiki kısıtlamalar veya yasaklamalar batıya göre geçte olsa karara bağlanıyor. Fakat birkaç yıl önce Mersin yakınlarında Kazanlı'da tesadüfen görüldüğü gibi kullanımı 1970 lerde kısıtlanmış ve sebzede kullanılması da kesinlikle yasak olan bir pestisitin tarladaki patlıcana sanki kar yağdırmışcasına uygulandığı görülebiliyor. (Çiçek bağlamayı teşvik ediyormuş)

Diğer taraftan gıda maddelerinde bulunabilecek pestisit kalıntı sınırları "limit" veya "tolerans"lar ppm yani (kg da mg) olarak Uluslararası Kuruluşlarca saptanır ve bu düzeyde kalıntı kontrolleri ise ancak konuda yetişmiş elemanlarca, gerekli hassas ekipman ve yöntemler kullanılarak yapılabilir. Oysaki bizim pazarlarda dikkatli bir vatandaşın sebze (ve meyve) deki pestisit kalıntılarını gözle görebilme olanağına bile sahip olduğu görülüyor.

Tarım ürünleri dış pazarlaması konusunda 7 - 9 Kasım 1984 te Üniversitemiz ile TÜBİTAK'ın ortak düzenlediği bir sempozyumda bir Alman uzman şöyle demişti. " Türkiye'den satın aldığımız meyve ve sebzeler üzerinde Alman sınır kapılarında yapılan kontrollerde zaman zaman büyük toz lekeleri halinde pestisit kalıntılarına rastlanıyor" . Bunun üzerine kendisine soru yöneltmişti ve denmiştiki " Pestisit kalıntıları ancak özel hassas yöntemlerle saptanır, nasıl oluyor da bizim ihraç etttiğimiz meyve ve sebzeler de pestisit olduğunu çıplak gözle bakarak anlıyabiliyorsunuz? Soru sahibi daha sonra bizzat kendiside Adana pazarlarında benzer gözlemlerde bulunacak ve Alman uzmanın gerçekleri pekte abartmamış olduğunu üzülerek anlıyacaktı.

Pestisit kullanımında bazı kısıtlamaların zamanla kalıntıların azalmasına yol açacağı umudu vardı. Yıllar önce Veteriner hekimlerin Adana'daki bir pestisit sempozyumunda Çukurova'da her yıl 1000 den fazla hayvanı zehirlendiği yolundaki tahminleri ile, 1950 lerden beri pestisit kullanan Çukurova'da bugün gözlenebilen kuş ve birçok yaban hayvanlarının hemen hemen yokluğu, birbirleri ile uyum içinde görünüyor.

Konuya daha geniş açıdan bakarsak görürüz ki gelişmekte olan ülkeler dünya pestisit kullanımının ancak % 25ini gerçekleştirirken, dünyadaki pestisitten zehirlenmelerin % 75 i bu ülkelerde olmaktadır. Oxfam'ın tahmini ise dünyada yılda 500 bin insanın pestisitlerden zehirlendiği yolundadır. Bir yabancı uzmanda örneğin USA firmalarının, kullanımı kendi ülkelerinde kısıtlı veya yasak olan 171 çeşit pestisiti, gelişmekte olan 50 kadar ülkeye sattığını 1984 te bildirmektedir (USA bu ko-

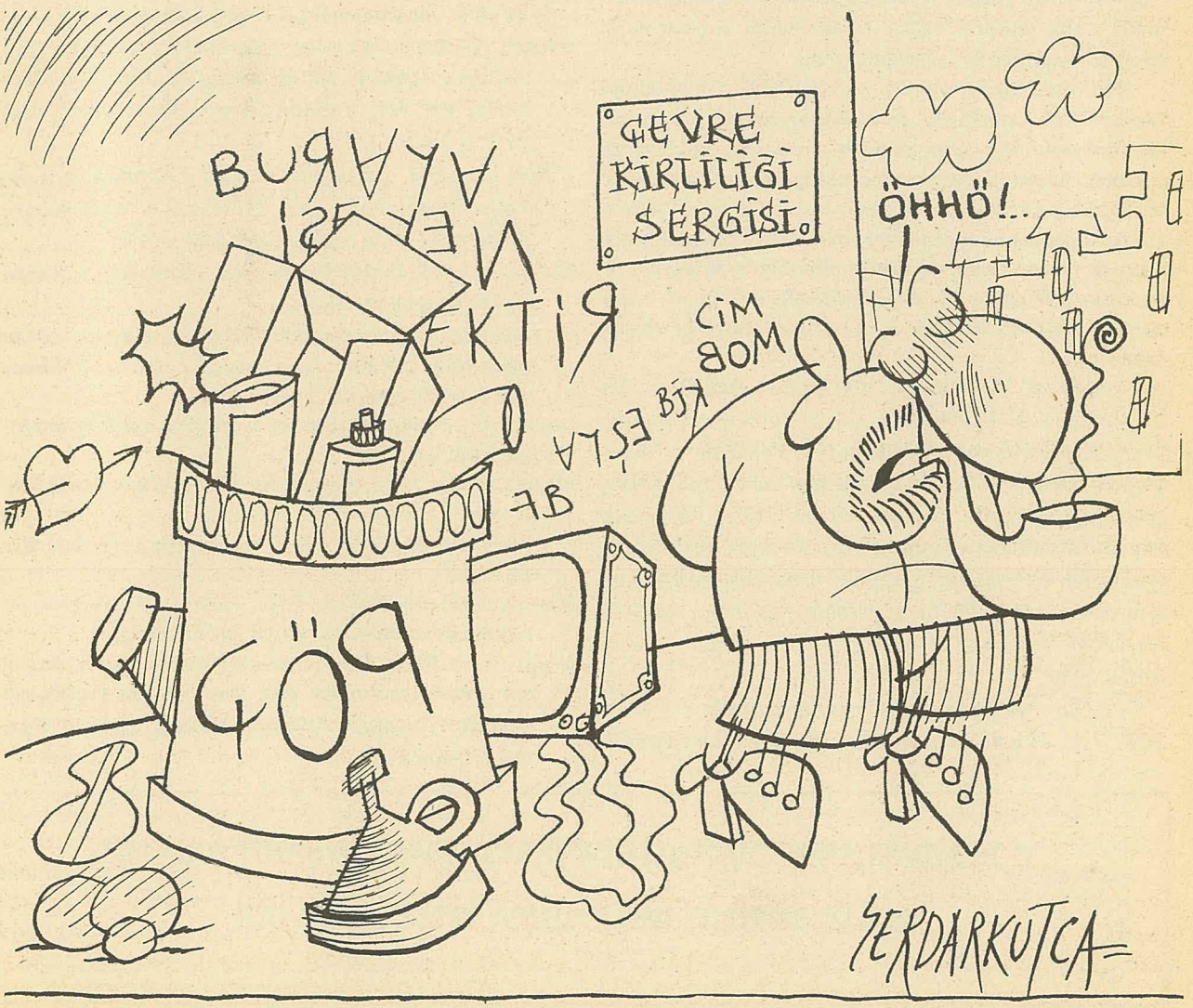

nuda uyarıda yapmış) .Benzer satışları diğer batı ülke firmalarında yaptıkları bildirilmektedir. Bunlara birde bu gelişen ülkelerdeki bilinçsiz ve yanlış pestisit kullanımları ile durumun kontrolsüz kalması da eklenince, Oxfam'ın tahmin ettiği yarım milyon zehirlenen insan sayısının makul olduğu anlaşılabilir. Tabii bunun yanı sıra rakamlara yansıtılması zor olan pestisitlerin kronik etkileri de hemen akla gelmektedir.

Bir Alman üniversitesinde 1983 te yapılan bir çalışma da Türkiye'nin Adana dahil çeşitli bölgelerinden alınan anne sütü örneklerinde, ortalama değer olarak en yüksek pestisit kalıntısı Adana'dan bizzat temin ettiğimiz anne sütlerinde bulunmuştur. Bulunan kalıntı miktarı ise, anne sütlerinde dünya literatürlerinde bildirilen en yüksek değerlerin çoğunu geride bırakıyordu.

Gerçi benzer çalışmaları çok sayıda örnekte ve düzenli olarak yapmak, durum hakında daha güvenli bilgiler verir, fakat sütteki kalıntı düzeyleri ister anne sütü olsun ister başka bir süt, çevrenin ve gıdaların kirlendiğini gösteren en önemli güvenilir bir kaynaktır. Bu bulgular "'Çukurova'da pestisit rezervuarlarının" oluştuğu konusunda daha önceleri başka toplantılarda söylenenlerin de halen geçerliliğini belgelemektedir.

Pestisitlerden çevrenin ve gıdaların kirlenmesini kontrol altına alabilmek ve sağlık açısından sakıncaları önliyebilmek için yapılabilecek işlemler, alınabilecek önlemler, konu ile ilgili toplantılarda devamlı dile getirilir. Eğitim, kullanımda kontrol, kısıtlama veya yasaklamalar, diğer kültürel önlemler, pestisitlere dayanıklı bitkiler, alternatif tarım şekilleri, kalıcı olmayan pestisit üretimi ve kullanımı, biyolojik mücadele ve entegre mücadele, üzerlerinde durulan ve vurgulanan öneriler arasındadır.

Geçen yıl tamamlanan uluslararası nitelikteki bir araştırmanın ilk aşamasında, Çin Kolombiya, Ekvador, Mısır, Gana, Honduras, Endenozya, Pakistan ve Senegal'den oluşan 9 ülkede pestisit kullanımı, politikaları, çevre gıda ve sağlık sorunları ele alınmıştır. Bu gelişen ülkelerdeki detaylı araştırmaların sonunda pestisitlerin subvansiye edilmesinin, çiftçinin daha çok pestisit kullanmasına neden olduğu ve bununda çevrede yararlı olan yaban yaşamını ve insan sağlığını tehlikeye attığı saptanmıştır.

Pestisit fiyatlarının pahalı tutulması belki bir yerde daha az ve dikkatli pestisit kullanılması için bir faktör olabilir. Fakat bunun da ötesinde, başka ciddi önlemlerin alınması ve başıboş ve sorumsuzca pestisit kullanımının engellenmesi hepimizin ve gelecek kuşakların sağlığı ve yararı için zorunlu görülmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR:

Anonymous, 1984, Australian Study Continues, Nature vol. 316, 16 Aug. Sayfa 534.

Anonymous, 1984, Hamburg Faces Dioxin in the Wind, New Scientist, 26 July, sayfa 8 -9.

Bockris, J.M. 1978, Environmental Chemistry, Plenum Press, New York, 795 sayfa.

Caufield, C. 1984, Pesticides: Exporting Death, New Scientist, 16 Aug. Sayfa 15 - 17.

Çetinkaya, M., 1984, "Türk Anne Sütlerinde Pestisit Kalıntıları, Bremen Üniversitesi, Almanya, Özel Haberleşme.

Frankel, M., 1984, Us court Agress to Release of Pesticide Data, New Scientist, 9 August, sayfa 8.

Konar, A.1982, Çukurova Bölgesinde İnek Sütlerinde Bulunan Organik Klorlu Mücadele İlaç Kalıntıları Doğa, Vet. Hay. / Tarım Orman Cilt 6, sayı 3, Sayfa 121 — 131.

Konar, A. 1982, Türkiye'de Pestisit Kullanımı ve Gıdalarda Pestisit Kalıntıları, Türkiye 3. Gıda Kongresi, Ankara. 21 nolu Tebliğ, sayfa 262 — 275.

Konar, A. 1986, Pestisitlerden Gıda Kirlenmesi ve Bunun Gıda Sanayiinde Önemi.
Gıda Sanayiinin Sorunları ve Serbest Bölgelerin Gıda Sanayiine Etkileri Sempozyumu, 15 - 17 Ekim, 1986, sayfa 296 - 311 Ç.Ü. Adana.

Martin, G., 1984, The law on Pesticides, New Scientist, 16 Aug., sayfa 2.

Meyers, V.K., 1983, Chemicals Which Cause Birth Defects.
The Science of the Total Environment, vol. 32, sayfa 1 - 12.

Mayers, V.K. ve Beyler, E.R., 1983 .. .Teratogens, J. Chem. Education vol, 59 sayfa 759 - 763.

Munro, I.C., 1978, Environmental Contaminants, (yazarın adresi, Toxicology Res. Div. - Health Protection Branch, Tunney's Pasture, Ottowa, Ontario KIA OL2, Canada.

ODA AİDATLARINI DÜZENLİ ÖDEYEREK ODAMIZA SAHİP ÇIKALIM

ODA ÖDENTİMİZ 1987 YILINDA AYLIK 400 TL.'DİR

Bilirkişiliğin Hukuksal Yönü

Muzaffer TOSUN
Ziraat Yük. Müh.
Hikmet SOYA
Hukukçu

Bilirkişi; " Hakimin çözümünü bilmediği bir durumda, özel ve teknik bilgileri ile olayın çözümlenmesine katkıda bulunan üçüncü kişilerdir. " diye tanımlanmaktadır.

Yasalarımızda bilirkişi terimi, "Ehlihibre ve Ehlivukuf" olarak geçmekte olup, ikisi de bilirkişi anlamına gelmektedir. Bilirkişi; bir konu hakkında yapacağı açıklama, hesaplama ve bildireceği görüş ile hakimin bir olay hakkında vereceği karara yardımcı olmaktadır.

Bilirkişilik aynı zamanda tanıklıktan da farklıdır. Tanık gördüklerini anlatarak olayın meydana geliş biçimini açıklar. Yani, tanık açıklamalarına kendi görüş ve düşüncelerini ekleyemez. Bilirkişi ise olayın açıklamasını yaparken kendi görüş ve düşüncelerini de eklemektedir. Yine bazı geçerli red nedenleri halinde bilirkişiler reddedilebilirken, tanıklık zorunlu olup, davanın taraflarınca da reddedilemez.

Günümüzde, bilim ve teknoloji hızlı bir biçimde gelişmekte olup, bunun sonucunda da bir çok yeni uzmanlık alanları ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de hakimler davaların esasını oluşturan olayların çözümlemelerini yaparken en adil bir karara ulaşmada zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Yani, günümüzde hakimlerin kendi bilgi ve deneyimleri ile tüm olayları çözümleyebilmeleri olanaksız bir duruma gelmiştir. Bundan dolayı da bilirkişi olarak adlandırılan ve kendi konularında uzman olan kişilere başvurma, hakimler için zorunluluk göstermektedir. Ancak burada şu konunun belirtilmesi gereklidir. Hakim herhangi bir olayın yalnızca teknik ve özel bilgiyi gerektiren yönünün açıklanmasını bilirkişiden isteyebilir. Olayın hukuksal yönünü ise kesinlikle kendisi çözecek ve bir karara ulaşacaktır. Bu da bize bilirkişilerin, görüşleriyle yalnızca hakime yardımcı olabileceklerini, yani olayı çözümleyerek bir karar ulaşma yetkilerinin olmadığı sonucuna götürmektedir.

Bilirkişilik görevi Hukuk ve Ceza Davalarında söz konusu olmaktadır. Bu nedenle de bilirkişilik ile ilgili yasal hükümler hem Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu (H.U.M.K.)'nda ve hem de Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu- (C.M.U.K.)'nda bulunmaktadır. H.U.M.K.'nda 275 ile 286. maddeler arasında, C.M.U.K.'da da 65 ile 77. maddeler arasında bilirkişilikten sözedilmektedir. Her iki kanunda belirtilen bilirkişiliğe ilişkin hükümler yaklaşık aynı konuları içermektedir. Ayrıca bu iki genel yasadan başka 2942 sayılı Kamulaştırma (İstimlak) Kanunu'nda da bilirkişilik ile ilgili hükümler bulunmaktadır.

Ziraat Mühendisleri, Ülkemizde ilk derece mahkemeleri olan Sulh, Asliye, Ceza, Ticaret, İş ve Tapulama Mahkemelerinde ve üst kademe olan Danıştay'da bilirşilik yapmak üzere seçilebilmektedirler.

Ülkemizde Ziraat Mühendisleri, genel olarak, kamulaştırma, tazminat, tespit, mer'a, tarımsal sigorta, miras davalarında bilirkişilik yapmaktadırlar. Bunlardan başka mahkemeler dışında da kimi komisyonlarda bilirkişilik görevi yapmaktadırlar. Örneğin; Kamulaştırma Kanununa göre kurulan Kıymet Takdir Komisyonlarında, Arazi Toplulaştırmasında Arazi Derecelendirme Komisyonlarında görev almaktadırlar.

BİLİRKİŞİLERİN SEÇİMİ

Hukuk ve Ceza Davalarında bilirkişilerin seçimi, davacı ve davalının beraberce anlaştıkları birinin ya da tarafların anlaşmamaları durumunda hakimin doğrudan kendisinin bilirlişiyi seçmesi biçiminde olmaktadır.Yine herhangi bir davada bilirkişiye başvurma ise ya taraflardan birinin bilirkişi isteminde bulunması, ya da hakimin doğrudan kendisinin bilirkişiye başvurma zorunluluğu duyması durumunda, kendisinin başvurması biçiminde olmaktadır. Burada önemli olan konu şudur. Eğer taraflar bilirkişi isteminde bulunmuşlarsa, o zaman belirli bir süre içinde bilirkişilik için gerekli giderleri vezneye yatırmak zorundadırlar. Bilirkişi ücreti Devlet tarafından ödenmekte, ancak buna ilişkin giderler dava sonunda haksız çıkan tarafa ödetilmektedir. Bilirkişiye verilecek ücretin saptanması (her ne kadar T.M.M.O.B. her yıl bir ücret listesi açıklasa da), H.U.M. K.'nun 285. maddesine göre doğrudan hakimin yetkisinde bulunmaktadır.

Hakim, mesleğinin gerektirdiği genel ve hukuksal bilgi ile çözebileceği konularda bilirkişi istemini reddetmektedir. Ancak özel ve teknik bilgiyi gerektiren konularda, bilirkişiye başvurulmamış ise, bu durum Yargı-

tay'da bir bozma nedenini oluşturmaktadır. Yani Yargıtay özel ve teknik bilgiyi gerektiren konularda bilirkişiye başvurmayı zoruunlu kılmaktadır.

Ziraat Mühendislerinin bilirkişi olarak görev almaları için hakimleri zorunlu kılan yasa Kamulaştırma Yasası'dır. Bu yasaya göre, Ziraat Mühendisleri Odası tarafından mahkemelere bildirilen bilirkişi listelerindeki kişiler, mahkemelerde bilirkişi olarak seçilirler. Ancak bu listeler yalnızca kamulaştırma davaları için geçerlidir. Yani, davanın konusu kamulaştırma davaları dışında ise, hakim isetdiği kişiyi seçmekte özgürdür. Uygulamada hakimler, doğruluğuna, dürüstlüğüne ve açıklamalarının anlaşılabilir olmasına göre bilirkişiyi bağımsızca ya da Z.M.O.'nın verdiği listedeki kişilerden seçmektedirler. Bunların seçimi ise yalnızca hakime aittir.

Kamulaştırma Yasası'nın 15. maddesine göre her yıl Ocak ayının ilk haftasında Ziraat Mühendisleri Odası, üyelerinin oturdukları yerlere göre her il için 5 ile 15 adet Ziraat Mühendisinin isim ve adreslerini içeren listeleri valiliklere vererek onaylatmaktadır. Bu listeler valilikçe il ve ilçelerdeki mahkemelere gönderilmektedir. Listede isimleri bulununların görev süreleri 1 yıl olup, bu kişiler sürelerinin bitiminden sonra yeniden seçilebilmektedirler.

Ziraat Mühendislerinin bilirkişilik yapılabilme koşulları ile ilgili yönetmeliğe göre, illerdeki şube yönetim kurullarınca önerilen ve oda merkezince onaylanan listelerdeki kişiler bilirkişi olarak görev almaktadır Oda yönetim kurulu, bilirkişilik yapacak kişileri seçerken, aşağıda belirtilen kriterleri gözönüne almaktadır:

a) Ziraat Mühendisleri Odasına üye olmak,

b) Ziraat Yüksek Mühendisi veya Ziraat Mühendisi olarak meslekte en az 3 yılını doldurmuş bulunmak (bu süreye askerlikte ve özel sektörde süreler dahildir),

c) Ziraat Mühendisleri Odası Onur Kurulu tarafından herhangi bir ceza verilmemiş olmak,

d) Ziraat Mühendisleri Odasına aidat borcu bulunmamış olmak (Listelerin hazırlandığı sırada o yılın Eylül ayı başına kadar olan aidatları ödemiş bulunmak).

Ayrıca bilirkişi seçilen üyelerin uzmanlık konularına, çalıştıkları kuruluşlar arasındaki dengeli dağılıma ve daha önce bilirkişilik yapanların tekrar seçilmeleri durumunda, yönetmelik hükümlerinin gerektirdiği yükümlülükleri yerine getirip getirmediklerine özen göstermektedirler. Yönetmeliğe göre, bilirkişilikten alınan ücretin % 10'u olan Oda payını o yıl içinde ödemeyenlerin listeden çıkarılması ve gelecek yıllarda da bir daha listeye alınmaması gerekmektedir. Bunun saptanabilmesi için de bilirkişi olarak seçilenlerin her yılın ilk dört ayı için Mayıs sonuna, ikinci dört ayı için Eylül sonuna ve üçüncü dört ayı içinde Ocak ayı sonuna kadar, bu her dört aylık dilimde kaç bilirkişilik görevi yaptıklarını ve %10'luk Oda paylarını gönderip göndermediklerini, Oda Yönetim Kuruluna bildirmeleri gerekmektedir. Bunu yerine getirmeyenler bir daha Oda listesinde bilirkişi seçileme-

yeceği gibi, ayrıca bilirkişilik yapanları Odaya olan borçları icra yolu ile alınacağı hükme bağlanmıştır. Bilirkişi olarak görev alacak kişilerden, önceden avans olarak belirli bir ücret alınmaktadır. Ayrıca ilgili yönetmeliğe göre bir il ve bağlı ilçelerinde 5'den az Oda üyesi Ziraat Mühendisi bulunması durumunda, bunların seçilmelerinde gerekli olan 3 yıllık çalışmış olmak koşulu aranmamaktadır

Bilirkişi sayısı genelde bir tanedir. Ancak bazı davalarda bu adet üçe kadar çıkmaktadır. Ancak 2 tane olmamaktadır. Üçten fazla bilirkişinin hazırladığı Yargıtay bir bozma nedeni olarak değerlendirmektedir.

Genel ilke olarak yasada bilirkişilik yapma zorunluluğu yoktur. Ancak bunun bir takım istisnaları bulunmaktadır. H.U.M.K.'nun 278. maddesinde belirtildiği gibi, bilirkişilik yapması için kendisine başvurulan kişi, mesleğini yapabilmesi için aydınlatılması istenen konuyu bilmesi gerekiyor ise uzmanlık konusuna giren hususlarda bilirkişilik yapmak zorundadır. Bundan dolayı da Doktorlar, Mühendisler kendi uzmanlık alanlarında bilirkişilik yapmak zorundadırlar. Ayrıca hakimin zorla bilirkişilik yaptırma yetkisi de bulunmaktadır.

Ceza davalarında da bilirkişiliğe zorunluluk halleri C.M.U.K.'nun 68. maddesinde sayılmıştır. Buna göre resmi olarak bilirkişilik yapmak için görevlendirilmiş kuruluşlar (örneğin Adli Tıp), önceden adliyeye başvurarak bilirkişilik yapmayı kabul edenler ve incelemenin yapılması için gerekli olan fen veya sanatla uğraşmayı meslek edinmiş olanlar ya da meslek edinmeye yetkili olanlar; bilirkişilik görevini kabul etmek zorunda bulunmaktadırlar.

Bilirkişi görüşlerini bildirmeden önce yemin etmiş olması gerekmektedir. Z.M.O.'nın verdiği listelerde bulunan bilirkişiler, mahkemelere çağrılıp yemin ettirilirler. Yargıtay, yemin etmemiş bilirkişi raporuna dayanılarak verilen kararları bozmaktadır. Aslında, C.M.U.K.'nun 70. maddesinde de bilirkişinin yemin etmesini bir görev olarak belirtmiştir.

BİLİRKİŞİLİKTEN ÇEKİNME

Hukuk ve ceza davalarında bilirkişilikten çekinme, tanıklar hakkında uygulanan çekinme nedenlerine dayanılarak yapılmaktadır. Buna göre H.U.M.K. 245 . ve 246 maddelerinde açıklanan bilirkişilikten çekinme nedenleri kişiye ve olaya göre iki grupta toplanmaktadır.

Kişiye bağlı olan çekinme nedenleri şunlardır:

a) Davacı veya davalının nişanlısı olmak,

b) Aralarında evlilik sona ermiş olsa dahi, iki taraftan birinin karısı veya kocası olmak,

c) İki taraftan birinin soydan veya evlilik nedeniyle üst soyu (baba, ana, büyük baba, büyük ana) ya da alt soyu (çocuklar, torunlar) veya üçüncü derece dahil kan

hısımlığı (ana, baba, büyük ana, büyük baba, amca, dayı, teyze, hala, kardeşler ve kardeş çocukları) ya da kendisi ile akrabalık ilişkisi ortaya çıkaran evlilik bağı ortadan kalkmış olsa bile ikinci dereceye kadar evlenme nedeniyle meydana gelen civar hısımlığı (ana, baba, büyük ana, büyük baba, kardeşler) veya aralarında evlatlık ilişkisi bulunmak,

d) Memurluk ve sanat uğraşıları nedeniyle bir kimsenin sırrını bilmek (Ancak sırrı bilinen kimse bilirkişinin görev yapmasını kabul ederse bilirkişi çekinemez).

Olaylara bağlı olan bilirkişilikten çekinme nedenleri şunlardır:

a) Yapacağı bilirkişilik kendisine ya da yukarıda sayılan hısımlarına doğrudan doğruya parasal bir zararı ortaya çıkarıyorsa,

b) Yapacağı bilirkişilik kendisinin ya da yukarıda sayılan hısımlarından birinin onur ve saygınlığını çiğnemeye veya haklarında ceza verilmesi sonucunu doğuruyorsa,

c) Gizlenmesi kendisince gerekli olan ve sanatına ilişkin sırların açıklanması sonucunu doğuruyorsa, bilirkişilikten çekinilebilmektedir.

BİLİRKİŞİLERİN REDDEDİLMESİ

Hukuk ve ceza davalarında bilirkişiler, hem davacı ve hem de davalıya karşı tarafsız bir konumda bulunmak zorundadır. Bu nedenlede hakimler için geçerli olan red sebebleri bilirkişiler için de geçerlidir. Bilirkişilerin reddi istemi davalı veya davacı tarafından yapılmaktadır. Ayrıca, ceza davalarında savcı da bilirkişiyi reddedebilir. Bilirkişi için verilen red istemleri hakim tarafından incelenip bir karara bağlanmaktadır. Bilirkişiyi red eden taraf red nedenini kanıtlamak zorunda olup, bu durumlarda yalnızca yemin vermek kanıt olarak değerlendirilmemektedir.

Bilirkişiler için geçerli olan red nedenleri şunlardır:

a) Bilirkişinin kendisine ait olan ya da doğrudan veya dolaylı olarak ilgisi bulunduğu davalarda,

b) Aralarında evlilik bağı ortadan kalksa bile eşinin davasında ya da soydan gelen ya da evlenme ile oluşan alt ve üst soyunun davasında, ya da soydan gelen akrabalık nedeniyle üçüncü dereceye kadar kan hısımlarının davalarında, evlilik ilişkisi ortadan kalksa bile meydana gelen akrabalığın ikinci dereceye kadar ki civar hısımlarının davalarında, ya da aralarında evlatlık ilişkisi bulunan kişilerle olan davalarda,

c) İki tarafdan birisinin vekili, vasisi veya kayyımı sıfatiyle hareket ettiğinde, bunlara ilişkin davalarda,

d) Yönetim kurulu üyesi bulunduğu dernek, görev yaptığı belediye ve yönetim kurulu üyesi bulunduğu diğer bir tüzel kişiliğe ait davalarda,

e) Görülmekte olan davada, iki taraftan birisi arasında, kendisinin bir davası bulunması veya taraflardan birisi ile aralarında düşmanlığın bulunması durumlarında,

f) Genellikle bilirkişinin tarafsızlığından kuşkuyu gerektiren önemli nedenlerin bulunması durumlarında, bilirkişiler reddedebilmektedirler.

Red istemi, bilirkişi atanmasının öğrenilmesinden itibaren 3 gün içinde ve yazılı olarak yapılması gerekir. Bu süre kesin olup, geçirilmesi durumunda red istemi kabul edilmemektedir. Red istemi hakim tarafından incelenmekte ve karara bağlanmaktadır. Ancak, reddi gerektiren nedenlerin bulunmasına karşın bilirkişiye yemin yaptırarak, bilirkişiliğe devam etmesi söz konusu olmamaktadır.

BİLİRKİŞİLERİN SORUMLULUĞU

Bilirkişi olarak görev yapan kisiler, raporlarını açık ve anlaşılır bir biçimde hazırlamak zorundadırlar. Aynı zamanda kendilerine verilen sürelerde raporlarını bitirmeleri gereklidir. Ancak geçerli sebeplerle bu süreye ek bir süre istenebilmektedir. Eğer raporda açıklamalar yeterli görülmemiş ise, hakim tarafından ek rapor istenebilmektedir.

Bilirkişiler birden fazla kişi ise, hazırladıkları rapora muhalif kalan varsa, bunu ayrı bir rapor yazarak ve neden muhalif kaldığını açıkça belirtmesi gereklidir. Yine hakim bilirkişinin hazırladığı raporu yeterli görmezse veya tarafları 1 hafta içinde rapora itiraz etmeleri halinde hakim gerekli görürse, tekrar başka bilirkişilere de başvurarak, yeniden bilirkişi raporu isteyebilmektedir. Özellikle kamulaştırma davalarında kıytakdir komisyonlarının saptadıkları değere itiraz edilmesi durumunda, bilirkişilerin hazırladıkları değer, komisyonun takdir ettitir ettiği değerden çok farklı ise o zaman mahkemeye ayrı bir bilirkişi kurulu seçmektedir. Uygulamada ikinci kurulun saptadığı değer ile birinci kurulun belirlediği değer arasında da büyük fark varsa, o zaman üçüncü bir bilirkişi kurulu kurulmaktadır. Hakimler, olanakların elverdiği ölçüde, bilirkişilerin saptadıkları değerlerin birbirine yakın bulunmasını istemektedirler.

Mahkemeye çağrılan bilirkişi çağrıyı almasına karşın asılsız bir neden ileri sürmek suretiyle, adli makamları aldatarak çağrıya uyma zorunluluğundan kurtulmak ya da çağrıya uymakla beraber, bilirkişi olarak kanunen yapması gereken hizmetleri yapmaması durumunda Türk Ceza Kanunu (T.C.K.)'nun 282. maddesine göre 90 TL.'den 900 .- TL'ye kadar ağır para cezasına çarptırılmaktadır. Görevini yapmayan bilirkişiye hapis cezası verilememektedir. Ancak, hapis cezasının süresi kadar meslek ve sanatından alıkonma cezası verilebilmektedir. Bilirkişi ikinci kez çağrılıp da gelmezse veya gelip de görevini yapmazsa para cezası tekrardan yenilenmektedir.

Bilirkişi mahkemeye gelipte yemin etmekten çekinirse, çağrılıpta gelmeyen bilirkişiler gibi, bu davranışla-

rının neden olduğu giderleri ödemekle birlikte, 1500.- TL'den, 1800.- TL'ye kadar para cezasına çarptırılmaktadırlar.

Bilirkişi gerçeğe aykırı görüş bildirirse T.C.K. 286. maddesine göre cezalandırılır. Buna göre verilecek cezalar ise 3 aydan 3 yıla kadar hapis cezasıdır. Ayrıca, T.C K. 290. maddesine göre de bilirkişiye geçici olarak kamu hizmetlerinden mahrumiyet veya meslek ve sanatından alıkonma cezası da verilebilir.

Bilirkişiler rüşvet aldıkladı takdirde ise T.C.K. 211. maddesinde belirtilen suçu işlemiş olmaktadırlar. Rüşvet alma suçuna ilişkin cezalar ise T.C.K. 212 ve 213. maddelerinde sayılmıştır. Bunlara göre rüşvet alan bilirkişi için verilcek cezalar 3 yıl ile 10 yıl arası ağır hapis cezası olmaktadır.

Ziraat Mühendislerini de yakından ilgilendiren Bilirkişiliğin Hukuksal Yönü, olanakların elverdiği ölçüde, genel anlamda açıklanılmaya çalışılmıştır. Amaç; meslekdaşlarımızın bu toplumsal görevi üstlenirken, konunun kimi ayrıntıları hakkında bilgi sahibi olmalarına ve sorumluluklarını eksiksiz yerine getirebilmelerine yardımcı olabilmektedir.

KAYNAKLAR

1 — Özdemir, H.E., 1985: Ceza Davaları ile Trafik Kazalarında Keşif ve Bilirkişilik. Binbirdirek Sanayi A.Ş. İstanbul.

2 — Kırbaş, S.ve B. Akın, 1983: Bilirkişi El Kitabı. TMMOB Zir. Müh. Od. Ankara.

3 — Köprülü, B., 1979: Medeni Hukuk. İst. Ün. H. FAk. Yay. No: 586. İstanbul.

4 — Kuru, B., 1981: Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, An. Ün. H. FAk. Yay. No: 452. Ank.

5 — Mülayim, Z.G. ve T. Güneş, 1986: Yeni Bilirkişilik Rehberi. Ayyıldız Matb. A.Ş. Ankara.

6 — Yıldırım, H., 1981: Türk Ceza Yasası. Olgaç Matb. Ankara.

7— Ziraat Mühendisleri Odası Bilirkişi Yönetmeliği, 1986: Tarım ve Mühendislik Dergisi, Sayı: 21: Sayf. 26 - 27. Ankara.

YÖNETMELİK

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Başkanlığından:

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) Bilirkişilik, Eksperlik, Hakemlik ve Teknik Müşavirlik Yönetmeliğinin 4, 7-b ve 8-A Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Yönetmelik

MADDE 1 – 6/1/ 1982 tarih ve 17566 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB); Bilirkişilik, Eksperlik, Hakemlik ve Teknik Müşavirlik Yönetmeliğinin değişik 4. maddesi 1987 yılı için aşağıdaki gibi düzenlenmiştir.

MADDE 4 – " Bu yönetmelik kapsamında belirtilen mühendislik ve mimarlık hizmetlerini, kanun, tüzük ve yönetmelik hükümlerine göre TMMOB'ce tespit olunan uzmanlık alanları ile sınırlı kalmak üzere TMMOB üyesi mühendis ve mimarlar yapmaya yetkilidirler."

MADDE 2 – Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) Bilirkişilik, Eksperlik, Hakemlik ve Teknik Müşavirlik Yönetmeliğinin değişik 7. maddesinin (b) fıkrası 1987 yılı için aşağıdaki gibi düzenlenmiştir.

Madde 7 – " b) Diğer kamu kuruluşlarında veya özel kuruluşlarda ya da şahısların doğrudan bilirkişilik istemlerinde:

1 – Büroda dosya üzerinden düzenlenen raporlarda kişi başına her rapor için en az 17.000,- TL. ücret alınır.

2 – Arazide ve iş sahalarında düzenlenen raporlarda arazide geçen er gün için kişi başına 25.000.- TL. eklenmek üzere, her rapor için kişi başına en az 17.000.- TL. ücret alınır.

Ancak, arazi çalışmalarında incelikli ölçümler olduğunda mahkeme haritaları ile ilgili ücretler uygulanır.

3 – Mahkemelerde açıklama yapılması halinde, her celse veya ek açıklama için en az 10.000.- TL. ücret alınır.

4 – Raporların düzenlenmesinde, daktilo, kırtasiye, deney teknik resim vb. masrafları ayrıca alınır.

5 – Arazide ya da büroda bir defasında birden çok dosyanın incelenmesi durumlarında 10 dosyaya kadar dosya başına en az 10.000.- TL. alınır. 10 dosyadan fazlası için dosya başına en az 7.500.- TL. ek ücret alınır.

6 – Aynı dosya içinde birden fazla rapor düzenlendiğinde he rapor için normal ücretin % 50'si oranında ek ücret alınır."

MADDE 3 – Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) Bilirkişilik, Eksperlik, Hakemlik ve Teknik Müşavirlik Yönetmeliğinin değişik 8 - A maddesinde yapılan değişiklik aşağıdaki gibidir.

Madde 8 – EKSPERLİK

" A: 1987 Yılı için (17.000.- TL) olmak üzere:"

MADDE 4 – Bu yönetmelik 1 Ocak 1987 tarihinden geçerli olarak yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 5 – Bu yönetmelik hükümlerini TMMOB Yönetim Kurulu yürütür.

Tarım Sorunları

Aylık Kültür Dergisi Bilim ve Sanat Haziran 87 sayısında "Tarım Sorunlarını" kapak konusu yaparak inceledi. Bu sayıda yer alan bazı yazılardan alıntıları aşağıda sunuyoruz.

Kapitalist üretim ilişkilerinin gelişme yasasının tarımsal gelişmeye ilişkin en genel ve uzun vadelerde gerçekleşmesi söz konusu olan öngörülerine göre, tarımda kapitalist üretim ilişkileri yaygınlaştıkça, kapitalizm öncesinde adeta homojen bir kitle görünümündeki köylüler arasındaki farklılaşmalar artar (yani köylülerin bir bölümü bir bölüüm küçük üretici ve tarım işçisi konumuna gelir);pazar için üretim süreci ve rekabetinde, büyük ölçekli işletmelerin, küçük - çaplı işletmeler karşısında özellikle kullandıkları teknolojiden kaynaklanan bir üstünlükleri olur; toprak, sermaye, pazarlanan üretim ve gellir az sayıda işletmede temerküz eder; bu sürecin diğer bir yüzü de göreli ve mutlak anlamda mülksüzleşmenin artmasıdır."

Söz konusu kuramcılar - açıkca veya zımnen - yıllar boyu hükümet politikalarının da küçük üreticiliğin yaşamasını ve yeşermesini teşvik ettiğini, bu politikaların tarımsal üreticiler arasındaki var olan farklılaşmaları, sosyal adaleti de sağlayarak, azaltıcı yönde etkilediğini savunuyorlar. Bu ve benzeri savlar, 24 Ocak Kararları'nın etkilerinin iyice açığa çıktığı günümüz Türkiye'sinde de var. Dünyada ve Türkiye'de tarım sektörünün durumunu, geçmişini ve geleceğini inceleyen, devlet politikalarının değişik ölçeklerde üretim yapan tarımsal üreticiler üstündeki etkilerini saptayan büyük bir araştırma ve yayın birikimine karşın hâlâ küçük köylülük kuramlarının yeni keşiflermişçesine ortaya atılmalarının altında orijinallik merakının olduğunu düşünmek pek yerinde değil çünkü ne de olsa ortada100 yıllık bir tartışma var.

Bu yazıyı genellikle önerdikleri politikaların sonuçlarını hep iyimser bir gözle yorumlayan Dünya Bankası verileriyle noktalayalım. Söz konusu bankanın Türkiye Tarımı Raporu'na (1977) göre:(1) Kırsal kesim kamu yatırımları, kırsal gelir dağılımı adaletsizliğini artırıcı yönde olmuştur; (2) destekleme politikaları zengin çiftlerin yararına, yoksul köylülerin aleyhine olmşuştur; (3) kredi politikaları en çok büyük çaplı ticari tarım işletmelerine yaramış, gelir dağılımı adaletsizliğini düzeltici yönde olumlu bir etkisi olmamıştır; (4) toprak politikası sosyal ve gelir dağılımı adaletini ve verimliliği artırıcı yönde olmamıştır; (5) Türkiye, Meksika ve Brezilya ile birlikte dünyada en adaletsiz kırsal gelir dağılımına sahip ülkelerden biridir en üst gelir grubundaki üreticilerin %10'u gelirin % 43'ünü, en alt %20'si gelirin % 2.7'sini almaktadır.

Son olarak, konuya başka bir açıdan bakarsak: Örneğin, Türkiye ekonomisini nereye ve nasıl gittiğini belirleyen 100 büyük sermaye grubudur. Buna karşı milyonlarca küçük ticaret ve sanayi işletmesi var olmaya devam ediyor ve edecektir de. Son on yıllarda moda olan deyimle, işportacı vb. nin dahil edildiği gittikçe büyüyen bir de "marjinal sektör" var. Demek ki sayısal çokluğa bakarak ve küçüklerin tasfiye edilmediklerini gözleyerek, kentler için de benzer kuramsal yönelimli araştırmalara ağırlık vermek ve küçük işletmelerin büyük tekelci sermaye karşısındaki "dayanma gücü" nden kalkarak, avuç sermaye grubunun ekonomide hiç de belirleyici bir konumu olmadığı sonucuna ulaşmak da mümkün.

Acaba bilimin ve toplumbilimlerin amaç ve yöntemlerinin özü de mi değişiyor? Bilimsel çabanın dünyayı açıklama ve anlama uğraşında belirleyici olanı -olmayandan ayırt etme kaygısı yok mu oluyor?

Oya KÖYMEN

SİYASİ GÜNDEMİNDEKİ "TARIM PAKETİ" VE BİR DEĞERLENDİRME

"Tarımsal üretimin Türkiye açısından önemi, sadece gıda maddeleri ithalatına ekonominin bağımlı hale getirilmesi amaç ve politikasından kaynaklanmamakta, fakat tarımsal ürünlerin ücret - benzeri bir özellikle sanayiin aragirdisini oluşturmasıdır. Bu durumda, ara - girdi fiyatı, arz yönünden nihai ürünün

fiyatının belirlenmesinde, maliyet içindeki ağırlığı oranında etkili olacağından dolayı, girdi fiyatının denetim altına alınması önemli olmaktadır.

Son olarak, projenin bütçeler kanalı ve böylece vergi yükümlülükleri yolu ile finanse edildiği duruma bir göz atarsak, burada da istikrar açısından değilse de ekonomide kaynak dağılımı ve adalet açılarından çok ciddi sorunlarla karşılaşırız. Vergi yükü dağılımı adaletten uzaklaştıkça, getirilen her yük adalet ve kaynak dağılımı açılarından sorunlar yaratacak demektir. Günümüz Türkiye'sinde üniter niteliği zayıflatılan ve potansiyel olarak yüksek gelir grupları lehine sedüler hale getirilen, artan oranlılık şiddeti zayıflatılan bir gelir vergisi sistemi, onun yanında hemen tümü çeşitli teşvik önlemleri ile çok geniş bir istisna ve iade sistemi içinde erozyona uğratılmış olan bir kurumlar vergisi sistemi, ortaya çıkan gelir boşluğunu doldurmaya çalışan ve bir dolaylı vergi olan katma değer vergisi sisteminin oluşturduğu adalet ilkesinden yoksun bir genel vergi sistemi ile bu proje tümü ile finanse edilebilse bile, temeldeki adaletsizlik sorunu çözümlenmiş olamaz. Gelir vergisinde, hiçbir ilke ile açıklanamayacak dehşette uygulanan ve bir asgari vergi niteliğinde olan ve tarımsal ürünlerin teslimde küçük çiftçi muaflığını dahi aşacak biçimde uygulanan stopaj, adaletsizlik zincirindeki halkalardan sadece birini oluşturmaktadır. Politikaların bir bütünlük içinde değerlendirilmesi gerekli ve anlamlı ise, tüm bu olumsuzluklar ortada dururken, " bir kaşık bal"misali geliştirilen tarım paketi, samimiyetten uzak ve politik amaçlı olmak niteliğinden kurtulamayacaktır!"

İzzettin ÖNDER

14 HAZİRAN " TOPRAK BAYRAMIDIR"!

"özellikle kırk yıla yakın bir süre boyunca sürdürülmesine çalışılan kapitalist kalkınma çabalarının tarım kesimindeki olağan bir sonucu olarak bugün, Türkiye'de işlenen toprakların işletmeler arasında dağılımı, hem mülkiyet hem de işletme genişliği yönünden son derece dengesizleşmiştir. Topraksız ve az topraklı çiftçilerin sayısı, yaklaşık iki kat artmıştır. Verimi artırıcı girdilerin ve tarımsal üretimin tekniklerinin kullanımı, ürün çeşitlilenmesi, destekleyici devlet politikaları vb. oluşumlar topraksız ve az topraklı çiftçilerin varlıklarını, sefalet sınırında da olsa bir ölçüde sürdürebilmelerini sağlayabilmiştir. Ancak, öyle görünüyor ki, artık "deniz bitmiştir, "; topraksız ve az toprakluların bir kesiminin işlendirilmesini sağlanması, bir kesiminin de yeterli nitelik ve niçelikte toprağa kavuşturulması ve demokratik kooperatiflerde örgütlenmelerinin sağlanması gibi köktenci düzenlemeler gerçekleştirilmediğinde "Toprak Bayramı"nın kutlanmasının da "başka baharlara kalacağı" kuşkusuzdur."

Yücel ÇAĞLAR

"URFA'DA TOPRAK DAĞITILACAK KÖYLÜ BULUNAMADI

"Ş. Urfa'da toprak dağıtımı için yeterli sayıda Okur-yazar bulunamadı"

2.6.1987 Cumhuriyet

"TARIMDA VURGUNU DİE'DE DOĞRULADI"

"Die'nün 1985 verilerine göre çiftçiden alınan her 100 liralık ürün, tüketiciye ortalama 169 liraya yansıdı.

DİE'ye göre en büyük vurgun patlıcan ve kavunda oldu. 1985 te çiftçiden ortalama 80 liraya alınan patlıcanı tüketici 201 liraya yedi."

10.6.1987 Cumhuriyet

"TARIM PAKETİNDEN TUSİAD ÇIKTI"

"Başbakan Özal'ın , "üreticiye 300 milyarlık destek" diye sunduğu "tarım paketinin", patronlar kulübü TUSİAD tarafından hazırlanan rapordaki önerileri içerdiği ortaya çıktı."

8.5.1987 Milliyet

"ABD'DEN 50 BİN TON BUĞDAY GELDİ."

" Yılda 10,5 – 11 milyon ton buğday tüketilen Türkiye'de geçen yıl rekoltenin 19 milyon tona ulaştığı açıkladıktan sonra buğday ithalatı yapılmayacağı ilan edilmişti. Geçen yıldan bu yana yapılan buğday ihracatının da 200 bin tonu geçmemesine karşılık, ABD'den tonu 70 dolara buğday ithal edildi,"

16.6.1987 Cumhuriyet

ADRES VE DURUM DEĞİŞİKLİKLERİNİ ODAMIZA YAZILI OLARAK ANINDA BİLDİRELİM

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Konur Sok. 4/3 Kızılay/ ANKARA

Basın Açıklaması

26.5.1987 DE TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI YÖNETİM KURULU BAŞKANI ŞERAFETTİN TAV'IN GÜBRE PİYASASI İLE İLGİLİ OLARAK BASINA YAPTIĞI AÇIKLAMA:

Geçtiğimiz yıl içerisinde uygulamaya konulan gübre fiyatlarının, ithatının ve satışının serbest bırakılması yoluyla gübre fiyatlarının ucuzlayacağı, tüketimin artacağı gübreye yapılan sübvansiyondan dolayı ülke ekonomisinin sırtına binen milyonlarca liralık ödemenin ortadan kalkacağı, serbest rekabet koşulları sonucunda Türk Çiftçisinin daha ucuz ve daha rahat gübre sağlıyacağı savları, yaşadığımız dönem içerisinde hayata geçirilememiş, varolan sistemide bu uğurda feda edilmiştir. Geçtiğimiz bir yılın ülke ekonomisine ve tarımına getirmiş olduğu faturayı uygulamanın başlatıldığı dönemde ve bu uygulamanın Türkiye ekonomisine ve tarıma ağır bir yük getireceğini başlangıçta vurgulayan Odamız, çok önceden belirttiğimiz hususların bugün gerçekleştiğini görmekten Türkiye Tarımı için büyük bir huzursuzluk duymaktadır.

Ülke koşulları ve Türkiye tarımının yapısı göz önünde bulundurulmaksızın, Dünya Bankası ve çeşitli uluslararası kuruluşların direktifleri doğrultusunda alel acele alınan bu karar gübre tüketimini arttırmadığı gibi alt yapı yetersizliği nedeniyle gübrenin zamanında ve etkin kullanımıda engellenmiştir.

Gübre sektöründe yapısal bir değişim getiren bu karar öncesinde yurtiçi gübre satım ve dağıtımı, TZDK, Tarım Kredi Koop. Birliği, Pancar Koop. ve Benzeri birkaç kooperatif birliğince, dış alım ise yalnızca TZDK tarafından yapılmaktaydı.

Bu sayede Türkiye, Çin ve Hindistan'dan sonra üçüncü büyük gübre ithalatçısı ülke durumuna geldiği, Gübrenin ülkemize tek bir elden ithal edilmesiyle, dünya pazarlarında gübre dışsatım fiyatının belirlenmesinde etkili olunabiliyordu.

Yaygın bir dağıtım ve satış örgütüne ve yaklaşık 2 milyon ton'luk depolama olanaklarına sahip olan TZDK'nun varolan sistemi atıl bırakılıp, dış alım ve pazarlama; yeterli depolama, ve dağıtım sistemlerine sahip olmayan özel firmalara bırakılmıştır. Halen gübre satışını sürdüren TKKB gibi resmi satıcılarında gübre ihtiyaçlarını bu özel firmalardan sağlamaları nedeniyle gübre piyasası karışmış, yeterli depolama ve üretim kapasitesine sahip olmayan ve doğaları gereği kârlılık ilkesine göre çalışan özel firmalar, bu tür resmi kuruluşların taleplerine göre kendilerini ayarlamaya çalışmış, bu nedenle dış alım bağlantılarını sürüncemede bırakılmış ve üretim planlarını kesinleştirmemişlerdir.

Bu durumun sonucu olarak önceden planlanmış günübirlik alımlarla dünya gübre piyasasına girilmesinin sonucunda, küçük partiler halinde alınan gübreye yüksek fiyat ödenmek zorunda kalınmış 102 $/ ton fiyatına alınabilecek gübreye 120 $/ ton ödenmek zorunda kalınmıştır.

İçerdeki fiyatların düzenlenmesinde sözde sübvansiyonların kaldırılacağı, fiyatların serbest rekabet koşullarında oluşacağı öne sürülürken, 1986 yılında değişik gübrelerde kilo başına 42.- TL'den 100.- TL. sına kadar desteklemeli uygulanmış; çiftçinin ödediği fiyatları nispeten düşük tutulmaya çalışılırken, birim fiyatlardan daha yüksek miktarda ödemekle ülke ekonomisine milyonlarca liralık yük getirilmiştir. Örneğin Amonyum Sülfat 44.- TL/ kg.'dan satılırken 49.- TL/kg. Kalsiyum Amanyum Nitrat 32.- TL/ kg. da satılırken 54.- TL / kg. Potasyum Sülfat 74.- TL/ Kg da satılırken 100 .- TL/ kg. destekleme yapılmıştır. 1986 yılında uygulamanın iflas ettiği gözlenmesine rağmen 1987 yılı fiyatları serbest rekabetin etkisiyle değişmemiş ancak birim başına destekleme fiyatları 53.- TL/kg. ile 150.- TL/ kg arasında bir seviyeye ulaşmıştır. Çiftçinin direk olarak gübreyi alırken sezemediği bu yüksek fiyat, ülke ekonomisine bindirilerek yine vatandaşın sırtından çıkarılmıştır.

1986 yılı toplam tüketimi 1985 yılına oranla % 6'lık bir artışla 769.000 ton olarak gerçekleşmesine karşın 1983 ve 1984 yılları tüketim miktarlarının gerisinde kalmıştır.

Yetkililerce, çeşitli platformlarda gübre fiyatlarına 1986 yılı içerisinde zam yapılmadığı açıklanmıştır. Bu açıklamalarda deform olan bir nokta vardır oda buda 1986 ve 87'nin ilk döneminde TZDK'nun fiyatları çiftçinin ödediği fiyatları olarak kabul edilmemiş bu fiyatın üstündeki ferahlık üretici firmalara devletçe ödenmiştir. Çiftçinin ödediği bu fiyatlar değişmemiştir örneğin 1986 yılında ülke ekonomisine maliyeti 94.- TL olan AN (26)'yı çiftçi 52.- TL'ye alırken bunun 42.TL. sini devlet üretici firmaya ödemiştir. 1987 yılı içerisinde aynı gübrenin ülke eko-

nomisine maliyeti 111. TL. olmuş bunun 58.- TL'sini devlet üretici firmaya destek olarak ödemiştir. Aynı durum diğer cinsleri içinde geçerli olup Devletin üretici firmalara ödediği Destekleme miktarlarında % 6 ile % 111 arasında bir artış olmuştur. Ekonomi bir bütün olduğu ve olaya çok boyutlu bakıldığında yetkililerin açıkladıklarının tersine gübreye % 6 ile % 114 oranına varan zamlar yapılmıştır.

Daha önceleri gübre dışalımı ve ticaretinin en etkili organı olan TZDK ve diğer resmi kurumlara ödenen sübvansiyonlar yeni sistem gereği bu işlevi üstlenen bir kaç özel firmaya ödenmeye başlanmıştır. 1986 için yaklaşık 300 milyar lira tutan bu miktarın 1987 için çok daha fazla olması beklenmektedir. Böylece üreticiye satılan gübrenin fiyatı kağıt üzerinde sabit kalmakta, sübvansiyonlarla özel şirketlere aktarılan paralar ise gene üreticilerin ödediği vergilerden oluşmaktadır.

1980'den buyana ilk defa gübre, evi zamanında bulamayan üretici, yanısıra stoklarla şişen mevsimsiz gübreler, atıl kalan dağıtım örgütleri ve fabrikalarımız hep bu sistemin sonuçlarıdır. Ayrıca ekonomimiz için büyük yük oluşturan kimyasal gübrenin sadece mali duruma göre tarımla ilişkisi olmayan kişilere sattırılması israfa ve gübrenin tarım dışı amaçlarla kullanımına yol açmaktadır. Tarımsal ilaçlarda olduğu gibi gübrenin de yetkili kişilerce satılması gerekir.

Görüleceği gibi Dünya Bankası ve diğer dış kaynakların tavsiyelerine göre yapılan uygulamalar tarımımızda yıkıma yol açmaktadır. Daha fazla zaman kaybetmeden bu uygulamalar durdurulmalı ve yeniden gözden geçirilmelidir.

ULUSLARARASI MÜHENDİSLİKTE
İNSAN-MAKİNA İLİŞKİLERİ SEMPOZYUMU

FOTOĞRAF YARIŞMASI
İNSAN-MAKİNA

KATILIM : Yarışma tüm sanatçılara açıktır. Yarışmacılar SİYAH-BEYAZ ve RENKLİ baskı dallarında en fazla 3'er yapıtla yarışmaya katılabilirler.
BOYUTLAR : Fotoğraflar en büyük 30×40 cm en küçük 18×24 cm olmalıdır.
SON GÖNDERİM : 5 Ekim 1987
ÖDÜLLER : SİYAH-BEYAZ — RENKLİ
En iyi üç yapıta — En iyi üç yapıda
100.000'er TL — 100.000'er TL
SERGİ : Yarışmaya katılan yapıtlar 16-18 Kasım 1987 tarihinde Bursa'da sergilenecektir.
KATALOG : Yarışmada ödül ve sergileme alan yapıtlar katalog halinde basılacaktır.
SEÇİCİ KURUL : İsa ÇELİK-AFİAP Fotoğraf sanatçısı
Yusuf TUVİ-AFİAP Fotoğraf Sanatçısı
Leyla ARSAN-E.Ü. Basın ve Yayın Yüksek Okulu
Hüsnü TEKİN-Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
Haluk SILAY-Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Yönetim Kurulu
GÖNDERME ADRESİ : TMMOB Makina Mühendisleri Odası İzmir Şubesi Ali Çetinkaya Bul. No: 12/1 Alsancak-İZMİR Tel: 217468-220811

COPISEE TMMOB

BİNA ALIM KAMPANYASI BAĞIŞLARINIZI
T.C. Ziraat Bankası Meşrutiyet Şubesi Hes. No.: 24016,
Posta Çeki No.: 271551 ANKARA'ya yatırabilirsiniz

ODA İLE OLAN
İLİŞKİLERİMİZDE
YAZIŞMA YOLUNU
SEÇELİM

DUYURU
ODAMIZ GENEL MERKEZ TELEFONLARI
125 05 55 – 118 31 15
ŞEKLİNDE DEĞİŞMİŞTİR

Tarımsal Yapıların Gelişimi 1923 - 1986

Türk Sosyal Bilimler Derneğince düzenlenen " Türkiye'de Tarımsal Yapıların Gelişimi 1923 – 1986 "Sempozyumu 28 – 29 Nisan günlerinde Ankara'da yapıldı. 29 Nisanda gerçekleştirilen "Önünüzdeki dönemde Türkiye Tarımı" panelinde ZMO Başkanı Şerafettin TAV'. da katıldı.

Sempozyumda genel kabul gören bir nokta, tarımsal yapıların dönüşümünde devletin ve devlet politikalarının oynadığı rolün önemiydi. Devlet tarıma sürekli olarak müdahale etmişti. Ancak müdahalelerin sonucu ve niteliği konusunda, farklı görüşler dile getirildi. Zafer Toprak, 1950'li yılların hızlı dönüşümünün genellikle aynı yılların konjonktürel gelişmelerine bağlandığını, oysa bu dönüşümün 19. yüzyıl sonunda başlayan uzun süreli bir yapısal gelişim sonucunda ortaya çıktığını savunuyordu. İç pazarı geliştirmeye yönelik çabalar, Cumhuriyet'in demiryolları kampanyası ve ticaret borsalarının açılmasıyla sürmüş, tarımda ve ticari ilişkilerde istikrar sağlayan Tevhid-i Meskukat ve Ölçüler kanunları, Toprak Mahsulleri Ofisi'nin oluşturulması ve kooperatiflerin kurulması gibi önlemlerle birleşmişti. Yasal- kurumsal düzenlemeler ve bilgi - beceri birikimine verilen önem de aynı doğrultuda etki yapmış, bu gelişmelerin ürünleri, Cumhuriyet'in kuruluşundaki sınır değişikliklerinin yarattığı sorunlar, iki savaş arasında yaşanan kriz döneminin zorlukları ve sermaye birikiminin yetersizliği nedenleriyle, ancak 1950'lerde toplanabilmişti.

İlhan Tekeli, 1928 - 1948 yılları arasında izlenen tarımsal politikaların ana ilkelerini, cumhuriyetin ideolojisinden gelen ilkeler, ekonomik krizin ortaya çıkardığı ilkeler ve dönemin tarımsal yapısının zorladığı ilkeler olarak ayrıştırdıktan sonra, tarımda az sermaye ile ve fiyat koruması olmaksızın üretim artışı amaçlandığını bunun da, küçük üreticinin, kendi toprağında, kendi emeğini "sömürerek" üretim yapması sonucunu getirdiğini öne sürüyordu.

Şevket Pamuk'un bildirisi, 1930'lu yılların, tarımsal kesim açısından ikiye ayrılarak incelenmesi gerektiğini savunuyor. Krizin etkisinin 1933'e kadar sürdüğünü, daha sonra ise 1940'a kadar süren bir toparlanma döneminin başladığını belirtiyordu. CHP ile köylülük arasında ipler, 1930'larda değil, yükü önemli ölçüde küçük ve orta köylülüğün sırtına yıkan politikaların izlendiği savaş yıllarında kopmuştu.

Gülten Kazgan, tarımdan kaynak aktarımında vergilerin değil, iç ticaret hadlerinin kullanıldığı kanısındaydı. Tarıma önemli kaynak aktarımı yapılan yıllar enderdi ve bunları hep kriz yılları izlerdi. Çünkü tarım - dışı sektör güçlüydü ve bu kaynak transferinin uzun süreli olmasına olanak tanımıyordu.

Çağlar Keyder, 1950'li yıllarda yaşanan süreci, "köylülükten küçük meta üretimine geçilmesi" aşaması olarak nitelendiriyordu. Bu dönemde Türkiye genelinde kapitalist ilişkiler yaygınlaşıyor, ekonomi - dışı ilişkilere bağlı piyasalar kalkıyor, milli ekonominin bütünleşmesi hızlanıyordu. Öte yandan, 1945'te kabul edilen Çitfçiyi Topraklandırma Kanunu ile, 1950 - 59 yıllarında 320 bin aileye toprak dağıtılmıştı. Topraksız aile sayısının azalması, topraksız köylüyle zengin köylü arasındaki "köylü türü" ilişkileri zayıflatıyordu. Bu dönüşümün önemi, ilerideki olası dönüşümün yollarının farklılığından kaynaklanıyordu. Köylülük, küçük meta üreticiliğine ya da kapitalist çiftçiliğe dönüşebilirdi. Küçük üretim ise, yine küçük üretime dönüşürdü. Küçük üretimden kapitalizm hiçbir zaman çıkmamıştı ve çıkamazdı. CHP ve sol, bu dönüşümü kavrayamamıştı: CHP, köylülük ve toprak ağalığı; sol ise kapitalist çiftçilik aramayı sürdürürken, DP, piyasayı her şeyin üstünde tutan küçük üreticilik ideolojisi ile kendi platformunu özdeşleştirebilmişti.

Bahattin Akşit, Keyder'in, her şeyin 1950'lerde belirlendiği tezini eleştirerek, dönüşümlerin 1960'lar ve 70'lerde de sürdüğünü savunuyordu. Bir diğer önemli nokta, küçük meta üreticilerinin farklılaşmasıyla da kapitalist çiftliklerin oluşabileceği gerçeğiydi. Bugün önemli bir konu, kapitalizme doğru gidişin istikrar bulmama nedenlerinin araştırılmasıydı. Ayrıca, küçük üreticiliğin devamlılığı da veri kabul edilmeli, sorgulanmalıydı. Yeniden- üretim, birikim ya da çözülme ile beraber gidebilirdi. Büyük ölçekli de-

ğişmelerin olmaması ise, büyük ölçüde, kente göçün ve ucuz kredinin sürmesine bağlıydı.

Nüket Sirmen – Eralp'in pamuk üreten bir Söke köyündeki araştırmasının sonuçlarını özetlediği sunuşu, küçük ve büyük işletmelerin farklı alanlarda göreli avantajları olduğunu öne sürerek, Çelik Aruoba'nın ileri teknolojilerin büyük işletmelere gidişi güçlendirdiğini öne süren bildirisinden ayrılıyordu. Söke ovasının bütününe ilişkin gözlemler ise, devlet müdahalesinin sonuçlarını ortaya koyuyordu. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile geniş topraklar dağıtılmış, toprağın verimliliği artırıcı en önemli yatırımlar devlet tarafından üstlenilmişti. Diğer bir deyişle, küçük üreticilik devlet eliyle teşvik edilmişti. Söke ovasının % 80'ini 400 dekardan küçük işletmeler oluşturuyordu ve bunlar, faiz ve fiyat dalgalanmalarına karşı son derece duyarlıydı.

Korkut Boratav, artık ile birikim ve sınai büyüme arasındaki ilişkiyi tartıştı. Sınai büyümenin üç olası kaynağı, katma değerin ücret dışı kısmı,tarım ve dış açık idi. Ancak, bu kaynaklardaki gelişme, yani ücret ödemelerinin katma değer içindeki payının azalması, iç ticaret hadlerinin tarım aleyhine gelişmesi ve dış açığın artması, her zaman fiili birikimin artamış anlamına gelmiyordu. Nitekim 1980 -85 dönemi, böyle bir dönemdi. Akla gelen açıklama, üretken olmayan, rantiye kesime, mali sermayeye ve ticeret sermayesine giden payın artmış olmasıydı. Madalyonun diğer yüzü de şuydu: Dış açık olmaması, gelir dağılımının emekçiler lehine olması, iç ticaret hadlerinin tarım aleyhine gelişmemesi ve aynı zamanda sınai büyümenin sağlanması mümkündü. Bunun için rantiye tüketiminin, verimsiz kullanım biçimlerinin göreli paylarının azaltılması gerekiyordu. Bu da serbest piyasa ile değil, planlı, müdahaleci bir iktisat politikası modeliyle olabilirdi.

Panelde ise konuşmacılar özellikle GAP ve AET yönündeki kaygılar üzerinde yoğunlaştılar. Korkut Boratav ise son tarımla ilgili kararlar ışığında tarımda devletçiliği bir dönüş olarak niteledi.

Sempozyum ve sonuçları Sosyal Bilimler Derneğince kitap olarak çıkartılacaktır.

TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI
SOSYAL ÇALIŞMALARI

Üyelerimez sağlanan kolaylıklar ile ilgili çalışmaların bir bölümü sonuçlandı.

Ankara'da çeşitli semtlerdeki Kreş ve Yuvalar ile yapılan anlaşmalar sonucunda içinde bulunduğunuz yılın kaşesini taşıyan kimlik kartına sahip üyelerimiz bu kuruluşların hizmetlerinden indirimli olarak yararlanabilecekler.

Sözkonusu yuvalar, adresleri, özellikleri ve üyelerimizin çocuklarına uyguladıkları KDV dahi indirimli ücretler aşağıdadır.

1 – Kırhanlar Kreş ve Anaokulu (3 – 6 Yaş) – 30.000.- TL/ ay
63. Sk. No: 13 Emek – ANKARA
Tel: 213 66 39 – 223 98 10

2 – Şirinler Kreş ve Gündüz Bakımevi (0 – 6 Yaş) – 33.600.- TL./ ay
(Meral – I)
Ragıp Tüzün Cad. No: 320 9. Durak
Y. Mahalle – ANKARA Tel: 344 54 18

3– Melis Çocukevi (2 – 6 Yaş) – 34.000.- TL/ ay
Hemşehri Sok. No: 21 G. O. Paşa– ANKARA
Tel: 137 67 16

4 – Fulya Kreş – Anaokulu (0 – 6 Yaş) – 35.000.- TL/ ay
Tunus Cd. No: 50/4 K. Dere – ANKARA
Tel: 168 00 70

5 – Polat Anaokulu (0 – 6 Yaş) – 35.000.- TL./ ay
3. Cd. No: 106 Bahçelievler – ANKARA
Tel: 280 06 67 – 213 74 32

Not: Ayrıntılı bilgi için Oda Merkezine Başvurulabilir.

Mersin Lokalimiz Açıldı

Mersin'de TMMOB il koordinasyon kurulunca açılan lokal üyelerimizede hizmet vermektedir. İnönü bulvarı Nail Göksu işhanı kat: 4 deki lokalde üyelerimize dinlenme çeşitli sosyal etkinlikler ve birlikte olabilme için her türlü olanak hazırlanmıştır.

Çevre Kirliliği ve Çözümü Paneli

TMMOB tarafından düzenlenen Bursa'da çevre kirliliği ve çözümü paneli 13 Haziran günü yapıldı. TMMOB Genel Başkanı Teoman ALPTÜRK'ün yönettiği panelde ZMO adına konuşan İhsan ÖZDEMİR" alanların tarım için kullanılan imkanın kaybı yanında sağlığı da etkileyen birer ortam haline gelidiği görülmektedir" dedi.

İnsan Hakları Derneği Genel Kurulu Yapıldı

İnsan hakları derneği Genel Kurulu 6 Haziran 1987 günü Türk-İş salonunda toplandı. Seçim sonunda Başkanlığa Nevzat Helvacı, Genel Sekreterliğe Akın Birdal, Genel Başkan Yardımcılığına İbrahim Tezan, Genel Saymanlığa İhsan Atar üyeliklere Nuri Karacan, M. Tali Öngören, Bekir Doğanay, Erol Özcan, Yavuz Önet, Ülkü Toknay seçildiler.

Halkevleri Yeniden Açılıyor

12 Eylül ile faaliyeti durdurulan Halkevleri 7 yıl sonra Ankara 3. sulh hukuk mahkemesi kararı ile yeniden açıldı. Basından edinilen bilgiye göre 7 yıldır kayyımda bulunan belgeler Genel Başkan'a iade edildi.

Büro Tescil Belgesi ve Serbest Mühendislik Yönetmeliği

Odamız BTB ve SMM Yönetmeliği hazırlanarak resmi gazetede yayınlanmasının sağlanabilmesi için TMMOB Yönetim Kuruluna sunuldu.

Necdet Şenelt Evlendi

Genel Merkez Yönetim Kurulumuz üyesi ve Odamız II. Başkanı Necdet Şenelt ile Sevinç Kıvanç 17.7.1987 günü evlendiler. Kendilerine bundan sonraki yaşamlarında mutluluklar dileriz.

BOLU – GÖLKÖY GEZİSİ

Odamızca düzenlenen gezi 27- 28.6.1987 günlerinde gerçekleşti.

İlk gün öğleden sonra Abanttaki geziye katılan üyelerimiz gecesi DSİ Gölköy tesislerinde kendilerine ayrılan odalarda geçirdiler. İkinci gün Gölcük'te piknik yapan üyeler aynı gün Ankara'ya döndüler.

Hafta sonu tatilini birlikte ve doğa güzellikleri içinde geçiren üyelerimiz geziden memnun kaldıklarını belirttiler.

Bize bu olanağı sağlayan DSİ yetkilileri ve Gölköy tesisi çalışanlarına ayrıca teşekkür ederiz.

yitirdiklerimiz

12687 Asım KORKMAZ

9135 Kemal YAMAN

3069 Latif GÖKÇEK

4912 Fahri KARLIOĞLU

2922 Ergün SERTBAŞAK

Yeni Yayınlar

Odamız tarafından yeni bastırılan

– Doç. Duran Taraklı'nın "Devegeçidi Sulaması; GAP'ta bir örnek"

– 1980 sonrası Türk tarımı yapısal gelişmeler ve sorunlar sempozyumu kitaplarının satışına Ağustos ayından itibaren başlanacaktır.

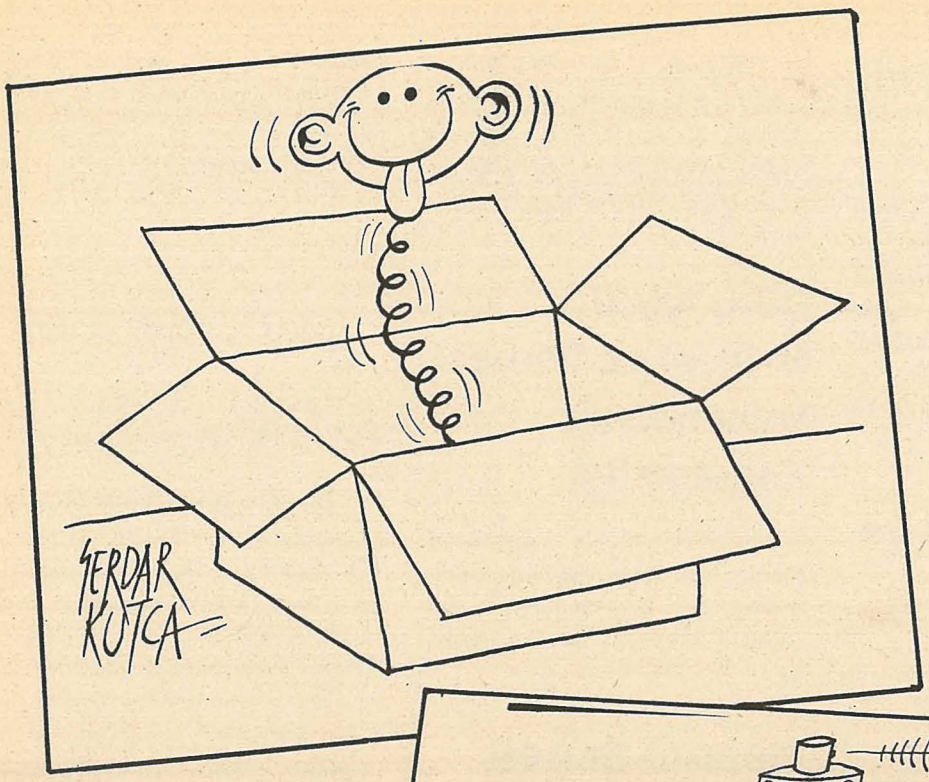
ERDAR
KUTCA

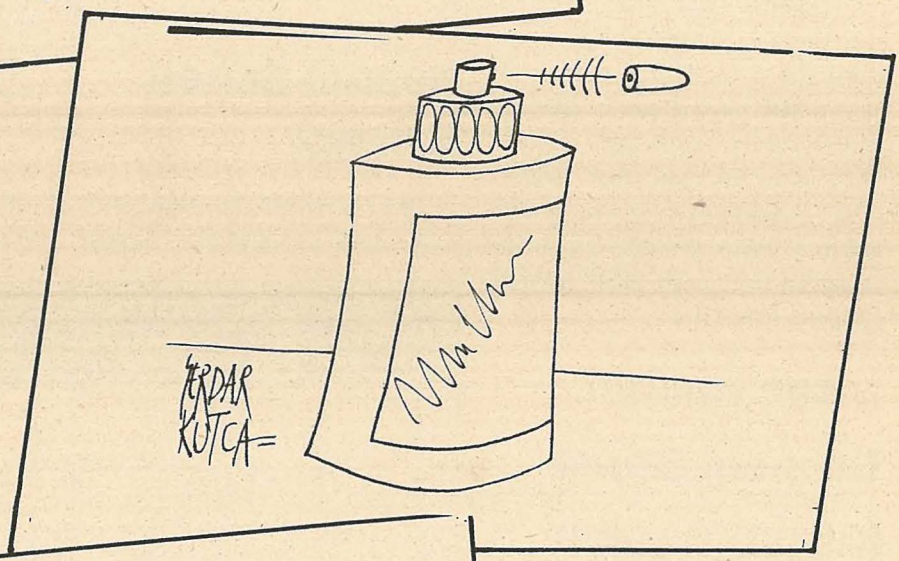
ERDAR
KUTCA

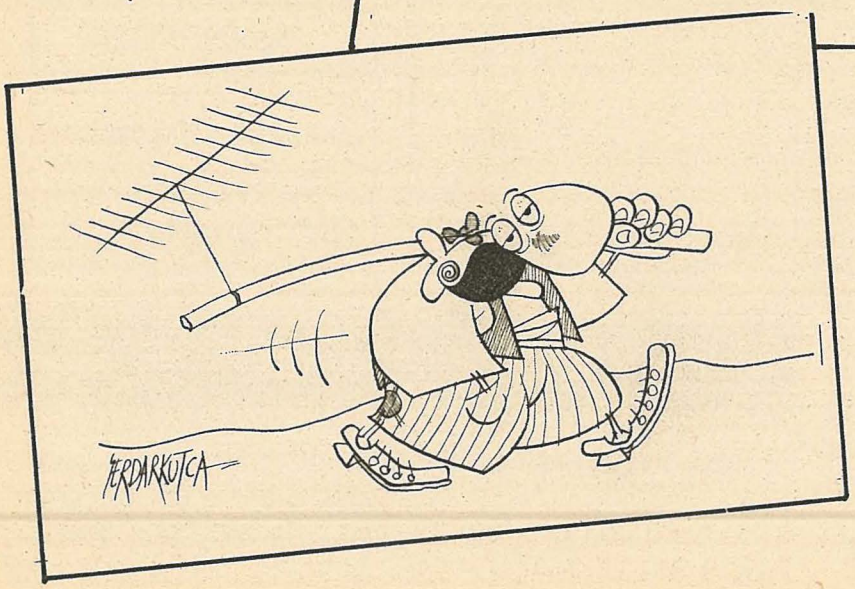
ERDARKUTCA

T.M.M.O.B. MAKİNA MÜHENDİSLERİ ODASI
1987 SANAYİ KONGRESİ VE SERGİSİ
KASIM 1987 ANKARA

AMAÇ:
TMMOB Makina Mühendisleri Odası 1972, 1974, 1976 ve 1978 yıllarında konuyla ilgili kişi ve kuruluşların katkısı ile Sanayi Kongreleri düzenlenmistir. Odamız, bu sanayi kongrelerinin devamı niteliğinde olarak, Kasım ayında 1987 Sanayi Kongresi ve Sergisini düzenleyecektir.

KAPSAM:
Kongremizde, 21. yüzyıla girerken, Türkiye Sanayii, sanayide model sorunu, yatırım politikaları, kaynak mekanizması, teşvik politikaları, tekelleşme, bütünleşme ve yoğunlaşma eğilimleri, serbest bölgeler, teknolojinin sanayideki yeri, sanayi ve sosyal politika ilişkileri değerlendirilip tartışılacaktır.

ETKİNLİKLER:
Kongrenin kapsamı içerisinde bildiri, panel, açık oturum, sergi, teknik gezi düzenlenecek ve kongre kitabı yayınlanacaktır.

PANEL KONUSU:
Ülkemizde sanayileşme sorunları ve gelişme hedefleri.

AÇIK OTURUM KONUSU:
Sanayimizin Dünyadaki Yeri ve AET İlişkileri

DANIŞMANLAR KURULU
- Akın ÇAKMAKCI, Mak. Y.Müh. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Müsteşarı
- Ali DİNÇER, Endüstri Müh., MMO Yönetim Kurulu Eski Başkanı
- Atif KÖKTÜRK, Maden Y.Müh. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Müsteşar Muavini
- Aycan ÇAKIROĞULLARI, Mak.Y.Müh., Denizli Milletvekili, Türkiye - AET Parlamento Karma Komisyonu Başkanı
- Aykut GÖKER, Mak.Y.Müh., MMO Yönetim Kurulu Eski Üyesi
- Cavit SAVCI, Mak.Y.Müh., MMO Yönetim Kurulu Eski Üyesi
- Hakkı ESKİCİOĞLU, Mak.Y.Müh., ODTÜ Öğretim Üyesi
- İlhan TEKELİ, Prof.Dr., Şehir Plancısı, ODTÜ Öğretim Üyesi
- Mehmet GÖLHAN, Sanayi ve Teknoloji Eski Bakanı
- Murtaza ÇELİKEL, Sanayici, İstanbul Sanayi Odası Meclis Eski Başkan Vekili
- Oktay APAYDIN, Elektrik Y.Müh., Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Bağlı Kuruluşlar Daire Başkanı
- Sadun AREN, Prof. Ekonomist
- Tevfik ÇAVDAR, Ekonomist
- Yakup KEPENEK, Prof.Dr., Ekonomist

BİLDİRİ KONULARI:
A – 21. Yüzyıla Girerken Türkiye Sanayii
1) Sanayileşmede Model Sorunu
   a) Dünya sanayiindeki gelişmeler, yeni uluslararası iş bölümü
   b) Sanayide devlet sektörünün ve özel sektörün yeri
   c) AET ve Türkiye Sanayii
2) Sanayide Yatırım Politikaları
   a) İkame politikasının getirdikleri
   b) Sanayide ölçek, atıl kapasite sorunu
   c) Sanayide öncelikler sorunu
   d) Sanayi perspektifi planlama
3) Sanayide Kaynak Mekanizmaları ve Teşvik Politikaları
   a) Sanayide devlet desteği
   b) Yabancı sermaye
   c) Kredi-özkaynak bileşimleri
   d) Sanayide verimlilik
4) Sanayide Yoğunlaşma Tekelleşme Eğilimleri
   a) Sanayide yapısal değişim
   b) 1980 sonrasında sanayinin krize uyum sağlaması
   c) Mal bazında tekelleşme örneklemeleri
5) Sanayi ve Serbest Bölgeler
6) Sanayinin Altyapı Sorunları
   a) Yer seçimi
   b) Çevre sorunları
   c) Enerji
7) Teknolojinin Sanayideki Yeri
   a) Sanayide mühendislik
   b) Teknoloji transferi ve dışa bağımlılık
   c) Ortak yatırımlar ve teknoloji üretimi
8) Sanayi ve Sosyal Politika İlişkileri
   a) Sanayide insan faktörü
   b) Türkiye sanayii nasıl yönetiliyor?
   c) Egitim-istihdam-ücret
   d) Tüketicinin korunması, kalite kontrolü
9) Sanayinin Diş İlişkileri
   a) Dışsatimda devlet desteği
   b) Fiyat ve kalite standardı

B – 1987'DE ÜLKEMİZ SANAYİNİN DURUMU
SERGİ KONULARI:
1- Enerji
2- Otomotiv, İş Makinaları
3- Savunma, Uçak
4- Makina İmalat, Tekstil
5- Dayanıklı Tüketim Malları

BAŞVURU ADRESLERİ:
Kongre: T.M.M.O.B. Makina Mühendisleri Odası
Konur Sok. No: 4/4 06442
Kızılay - ANKARA
Tel: 118 23 74 – 125 71 65

Sergi : ORPA Organizasyon Pazarlama A.Ş.
Lamartin Cad. No: 28/1 Taksim/İSTANBUL
Tel: 155 05 71 – 155 23 57 Telex: 25493 fest - tr.

EMLAK KREDİ diyor ki:

- Bugüne kadar bir milyondan fazla aileyi konut sahibi yaptık...
- Türkiye'nin dörtbir yanında, okulu, çarşısı, çocuk bahçesi, spor tesisi ve yeşil alanlarıyla modern mahalleleri uydu kentleri biz kurduk...

Biz, TEKBANK'ız!
Hem BANKAYIZ, hem de
SOSYAL BİR KURUMUZ.
Yaptıklarımızla gurur duyuyoruz.

TÜRKİYE EMLAK KREDİ BANKASI

TEKBANK

"Evinize açılan kapı„

Önce güven!

Bir bankada ilk kez hesap açmak, tasarrufa adım atmaktır.

İlk hesabı İş Bankası'nda açmak, daha ilk adımda hesaba güven'i de katmaktır.

TÜRKİYE İŞ BANKASI

"Paranızın, istikbalinizin emniyeti."

TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI BİLGİ YENİLEME FORMU:

Sicil No. :
Adı ve Soyadı :
Üyelik Kayıt Tarihi : ... / .. / 19

NÜFUS KAĞIDI BİLGİLERİ

Baba Adı :
Ana Adı :
Doğum Yeri : Tarihi: .. / .. / 19.. Uyruğu:
İli / İlçesi :
Mahallesi / Köyü :
Cilt No. : Hane No: Sayfa No: Nufüs Cüzdan No:
Cinsiyeti: Medeni Hali: Kan Grubu: ☐ Sakatlık Durumu:

ASKERLİK DURUMU

Yaptım: ☐ Yapmadım: ☐ Muaf: ☐

Askerlik Dönemi :

ÖĞRENİM DURUMU

Bitirdiği Üniversite : Bitirme Tarihi: .. / .. / 19..
Master / Okul : " "
Doktora / Okul : " "
Diploma No : Mesleki Ünvanı: Uzmanlık Alanı:
Çalıştığı Kuruluşun Statüsü: Görevi:
Emekli Sandığı No: SSK No. : Bağ - Kur No.:

ADRES

İş Adresi :
İş Telf. :
Ev Adresi :
Ev Telf. :

Açık İsim Yazılışı

İmza

Bu formu doldurduktan sonra Genel Merkeze postalayınız.

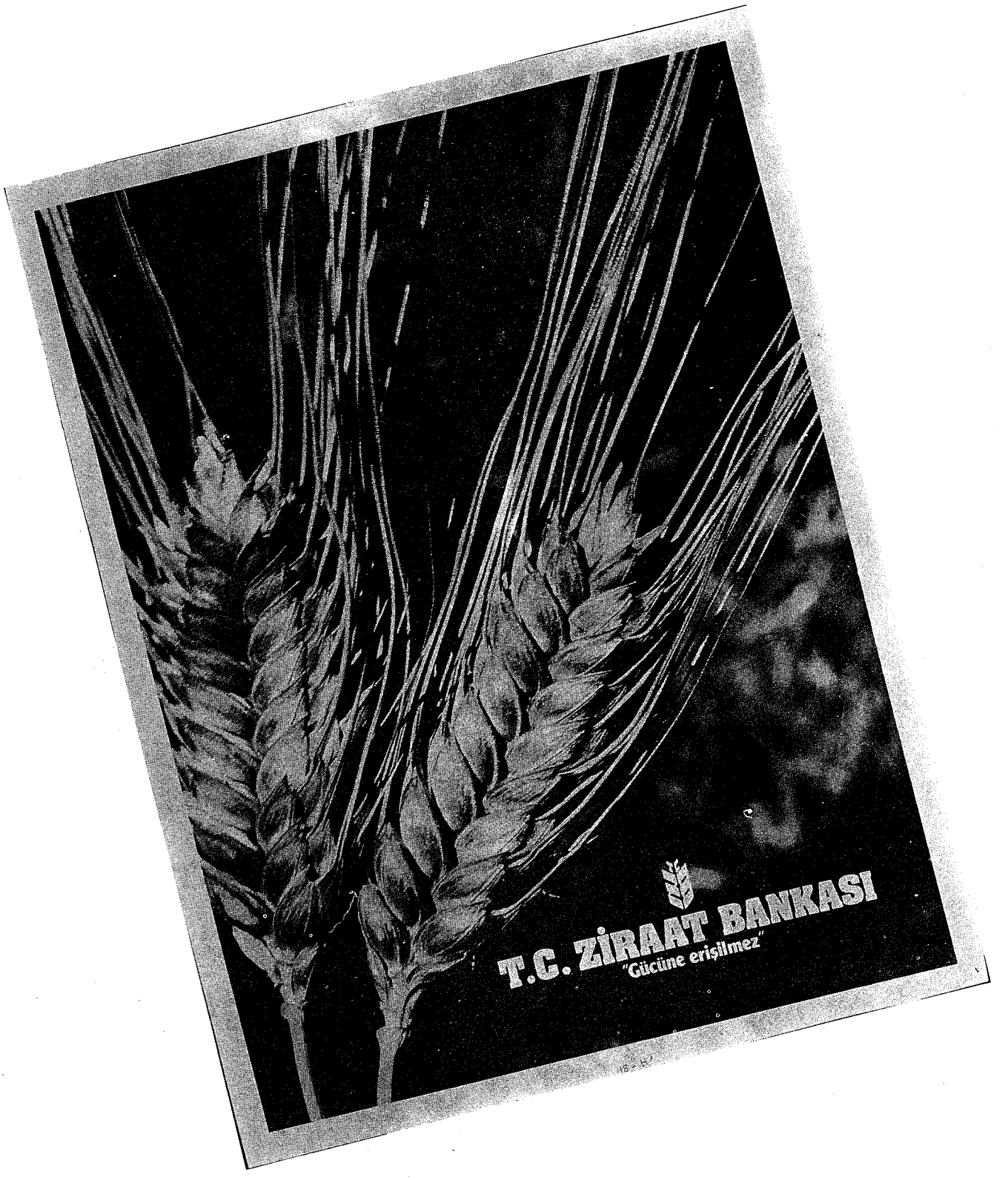
T.C. ZİRAAT BANKASI
"Gücüne erişilmez"

zamanı geçmeden TASARRUF ediniz!

Bankamızda Tasarruf İstikbal Sağlar

TÜRKİYE HALK BANKASI

Delta Reklamcılık